

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
FİLİSTİN SEMPOZYUMU**
7-8 MART 2024, GİRESUN

**BİLDİRİ ÖZETLERİ
KİTABI**

www.filistinsempozyumu.giresun.edu.tr

GİVAY

Giresun İslami İlimler Vakfı Yayınları

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Faruk NARMANLI

Dr. Öğr. Üyesi Mahmoud BENRAS

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba VELİOĞLU

Mizanpaj/Dizgi

Burhan BAŞ

ISBN: 978-605-72962-4-5

GİVAY

Giresun İslami İlimler Vakfı Yayınları

No: 5

Giresun, 2024

Düzenleme Kurulu

- Prof. Dr. Eyüp NEFES (Giresun Üniversitesi)*
Prof. Dr. Fatih Yahya AYZAZ (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuh ARSLANTAŞ (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali YILMAZ (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüseyin ALGUR (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Hakan TEMİR (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Doç. Dr. Muhammet NALBAT (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa ÇAKMAK (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa TUNÇER (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Faruk NARMANLI (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hamza ÜZÜM (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mahmoud BENRAS (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TOPŞİR (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba VELİOĞLU (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Selim GÖL (Giresun Üniversitesi)

Bilim Kurulu

- Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Üniversitesi)*
Prof. Dr. Ahmet Hakkı TURABİ (Amasya Üniversitesi)
Prof. Dr. Cengiz TOMAR (IRCICA)
Prof. Dr. Mehmet Nadir ÖZDEMİR (Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mithat ESER (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Doğan KARACOŞKUN (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Prof. Dr. Nizamettin PARLAK (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Prof. Dr. Özcan GÜNGÖR (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Recep ÖNAL (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Ridha Kamil ALMUSAWİ (Beytü'l-Hikme, Irak)
Prof. Dr. Sezai BALCI (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Şevket TOPAL (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
Prof. Dr. Tahsin KOÇYİĞİT (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Prof. Dr. Yılmaz CAN (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Abdullah ÇAKMAK (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Badrane BENLAHCENE (Qatar University)
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK (Trabzon Üniversitesi)
Doç. Dr. İlyas UÇAR (Amasya Üniversitesi)

- Doç. Dr. İslam DEMİRCİ (Giresun Üniversitesi)*
Doç. Dr. İsmail RAMAZAN (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Kenan AYAR (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa Serkan ABDÜSSELAM (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Recep ERKOCAASLAN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Şevket ÖZCAN (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Doç. Dr. Şevket PEKDEMİR (Ordu Üniversitesi)
Doç. Dr. Talip AYAR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Yılmaz ÇELİK (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin GÖKALP (Selçuk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Kamil Ruhi ALBAYRAK (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Muhammad Salem Abbas AL-SAİDİ (Al-Azhar University, Mısır)
Dr. Khieddin SAİDİ (Setif Üniversitesi, Cezayir)
Dr. Nada MARAACHLİ (Lebanese University)
Dr. Rushdi NASSER (Zeytune University, Tunisia)
Dr. Samer ALNASİR (UNED/SPAIN)

Sekreteryä

- Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TOPŞİR*
Dr. Seyfullah KARA
Arş. Gör. Abdülhamit SOĞUKPINAR
Arş. Gör. Ali BUTUR

İÇİNDEKİLER

Kur'an'daki Mescid-i Aksâ'dan Kubbetü's-Sahrâ'ya: Mekansal Değişimin Toplumsal Tezahürleri.....	6
Mescid-i Aksâ, Kudüs ve Filistin'le İlgili Rivayetlere Yahudi Menşeli Oryantalistlerin Yaklaşımı.....	7
Pratik Siyonist Şiddetin Pasif Teorileri: Post- Bubyen Dönem Yahudi Düşüncesinde Kudüs Yaklaşımları.....	9
Filistin'de Gazze'de Yaşananlar ve Siyonist Yahudilerin Zihinsel Arka Planı	10
Çağdaş Türk Şiirinde Kudüs-Filistin	12
Selâhaddin Eyyûbî Tarafından Filistin Bölgesindeki Haçlı İşgaline Son Verilmesi Süreci ve Sonrası	14
Kur'an'da Filistin Bölgesine Gönderilen Peygamberler	16
Filistin'in Kuvâ-yı Millîyesi: Hamas	18
İran-Kaçar Devlet Bakanı Hacı Mustafa Han Surtic'in 1845 Yılı Biladü'ş-Şam Yolculuğu ve Kudüs Şehri	20
Filistin Bölgesinde Yaşayan Arap Kabilelerin Kökenleri ve Bölge Üzerindeki Etkilerinin Tespiti	22
Haçlı İşgalinin Ardından Kudüs: Selâhaddin Eyyûbî ve Şehre Müslüman Kimliğinin İadesi	24
Osmanlı Son Döneminde Kudüs Müftüleri ve Fetva Eminleri.....	25
Değer Bilinçlendirmesine Katkısı Bağlamında Filistin Halkının Var Oluş Mücadelesine Eğitimsel Bir Bakış	27
Gazze Kıyamı Perspektifinde Fıkıhta Boykotun İzdüşümleri	29
İsrail'in Filistin'e Yönelik İşgalinin Teolojik Arka Planı.....	31
Dinî Dışlayıcılık Bağlamında Yahudi "Seçilmişliği" Kavramı	32

Osmanlı Egemenliğinde Bir Sancak: Gazze (XVI. Yüzyıl).....	33
Kur'an'da Allah'ın Lanetlediği Bir Kavim: Yahudiler.....	35
Emevî ve Abbâsî Döneminde Filistin.....	37
Kudüs'teki Ömeriyye Medresesi.....	39
Çocukların Dualarında Filistin	41
Haçlı Kaynakları Bağlamında Filistin'in İşgalinin Dinsel Referansları ve Haçlıların Seçilmişlik Hissi.....	43
Filistin Bölgesinde Kırâat İlmi Çalışmaları ve Buna Öncülük Eden Şahsiyetler	45
Kubbetüs-Sahra Kasnağındaki İsrâ Suresi Bordür Yazısında Üslup ve İçerik İncelemesi	47
Kutsal Topraklarla İlgili İsrail Hükümet Kararlarının Ortodoks Yahudiler Üzerindeki Yansımaları	49
1896-1948 Arap-Yahudi Münasebetleri.....	51
Sara'nın Oğlu Hacer'in Oğluna Karşı: Talmud Teo-Politikinde "Ötekî" Olarak Filistinli Arap.....	53
Şehirlerin Fazileti Hakkında Gelen Rivayetler Üzerine Bir İnceleme Askalân-Gazze-Filistin.....	55
Kubbetü's-Sahra Kitabelerindeki Kur'an Âyetlerinin Tahlili	57
Ümmeti Uyandıran Şehid ve Hatıralar Adlı Eserler Üzerinden Filistin	58
Mâlik b. Nebî Zaviyesinden Filistin Davası.....	60
İşgal Altında Filistin'de Eğitim: Evde Eğitim Modeli	62
İsrâil'in İşgali Altındaki Mescid-i Aksa'yı Ziyaret Etmenin Cevazı Konusunda Muâsır Alimlerin Yaklaşımları	63
Yahudilerin Vaat Edilmiş Topraklar (Arz-ı Mevûd) İnancının Kelâmî Kritiği.....	65

Filistin'de Bir Kârî: İbnü'l-Kabâkîbî	66
Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü Fethi: Tarihsel Bağlam ve İslam Birliği Perspektifi.....	68
15. Yüzyılda Bir Kudüs Kadısının Filistin'i Tasviri: Uleymî'nin <i>El-Ünsü'l-Celîl</i> 'inde Filistin Şehirleri.....	70
Filistin'deki Tarikatlar ve Etkileri	71
Filistin'in Müzikal Haykırışları	73
Kutsal Mezar Kilisesi'nin Fâtımîler Tarafından Yıkılması ve Bunun Yansımaları.....	74
10. Yüzyıl İslâm Coğrafyacılarının Eserlerinde Filistin.....	76
El Fetih Nerede? İdeolojisi ve Günümüzdeki Durumu	78
Müslüman Devlet Başkanlarının Kudüs'te Gayrimüslimlere Yönelik Uyguladıkları Hoşgörü Siyaseti	79
Tarihten Günümüze Filistin'de Dürzîler	81
İlk Dönem İslam Fetihlerinde Filistin Sınırları	83
Gazze Kökenli Bir Müfessir: İmam Şafiî ve <i>Ahkâmu'l-Kur'an</i> Adlı Eseri	85
I. Haçlı Seferleri ve Seferlerin Başarısı Üzerine Bir Değerlendirme.....	87
Baybars Döneminde Haçlılardan Alınan Filistin Sahil Kaleleri.....	89
Tanah'ta Tanrı'nın İbrahim'e Verdiği Rivayet Edilen Vaat: Tanah'a Göre Vaadin Koşulları ve Gerçekleşmeme Sebepleri	91
Kalavun Dönemine Kadar (1279) Memlûk Hâkimiyetinde Gazze'de Siyasi-Askeri Mücadeleler ve Bölgeye Yansımaları	93
Filistin Topraklarına İşaret Eden Kur'an Kavramları ve Müfessirlerin Konuya Yaklaşımları	95
Kudüs'ün İlk Fatihî: Ebu Ubeyde B. Cerrah (Ö. 18/639)	97

Türkiye’de Filistin Konulu Sanat Tarihi Çalışmaları ve Hakkında Düşünceler.....	98
Humeynî ve Filistin Meselesi.....	100
Müslüman Tarih Kaynaklarında Haçlıların Kudüs’e Girmesine İlişkin Tasvirler.....	102
Kanûnî Süleyman Dönemi Kudüs Mimarisi.....	104
Ürdün Haşimi Krallığı’nın Filistin Konusundaki Tutumu Üzerine Bir İnceleme (1936-1950).....	105
Batı Sinemasında Yahudi ve Hristiyan Teolojisinin Tanrı-Peygamber İlişkisi ve Kenan Diyarı Tasvirleri İle İlgili Bir Değerlendirme	107
Kutsalın Kutsalla Yıkımı: III. Mabed Hareketi.....	109
Filistin’de Yaşananların Anlaşılmasında Kültür, Sanat ve Edebiyatın Rolü	111
Osmanlı’nın Son Dönemi ve Birinci Dünya Savaşı Sonrası Filistin’in Durumu.....	113
Müslüman Kimliğinin İnşasında Merkezi Mekânlar: Mescid-i Aksâ ve Mescid-i Harâm Örnekleri.....	115
Günümüz Kudüs ve Çevresinde İslam Mezhepleri Üzerine Bir Değerlendirme	117
Filistinli Bir Akademisyen ve Şehadeti; Rıfat El- Ar’îr.....	119
الحرب السيميانية: قراءة في عناوين العدوان الصهيوني على فلسطين.....	120
الواقع الاقتصادي للريف الفلسطيني منطقه القدس أنموذجا.....	121
القضية الفلسطينية ومركزيتها في الدبلوماسية الجزائرية من الثورة الى طوفان الأقصى	122
الواقع السكاني في دولة فلسطين في ظل الاحتلال.....	123
التقاء الديني والعلماني في المشروع الصهيوني في فلسطين.....	124
فلسطين بين سرديتي الاحتلال والتحرير	125

ابن الهائم ومنهجه في بيان غريب القرآن.....	126
جهود الشيخ يوسف القرضاوي في القضية الفلسطينية وموقفه وفتواه نحوها.....	128
Can A Muslim Narration Of Pre-Islamic History Of Palestine Be Established?.....	130
القدس في ذاكرة الأمة بين الدين والسياسة.....	132
فلسطين في الشعر الجزائري.....	133
إستراتيجية المسلمين في فتح القدس.....	135
العنف الحربي عند متابعة الفظائع ضدّ الإنسانيّة الوقع النفسيا.....	136
فلسطينُ في عيون الشعراء السُّوريين المعاصرين.....	138

Kur'an'daki Mescid-i Aksâ'dan Kubbetü's-Sahrâ'ya: Mekansal Değişimin Toplumsal Tezahürleri

Eyüp NEFES*

Öz

Kudüs Şehri ve civarı Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar için son derece kutsal ve mübarek bir belde yani harem-i şeriftir. Harem-i şerif sınırları içinde yer alan Kubbetü's-Sahrâ, Mescid-i Aksa gibi yapıların sıkça günümüzde birbirine karıştırıldığını görmekteyiz. Konunun can alıcı noktalarından biri de kuşkusuz Kur'an'daki Mescid-i Aksâ kavramı ile neyin kast edildiğinin tam anlaşılabilmesidir. Zira günümüzde harem-i şerif sınırları içinde Abdülmelik b. Mervan tarafından ilk inşası gerçekleştirilen Mescid-i Aksâ Cami ile Kur'an'daki Mescid-i Aksa aynı değildir. Dolayısıyla biz gördüğümüz bu karışıklığı giderebilmek adına, Kur'an'da Hz. Süleyman tarafından inşa edilen Mescid-i Aksâ'nın günümüze kadar gelen süreçte geçirdiği evreleri kısa başlıklar halinde ve görseller yardımıyla izah etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Kubbetü's-Sahrâ, Mescid-i Aksâ, Emevî, Yahudilik.

---

* Prof. Dr.,Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı, eyup.nefes@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3014-9928.

Mescid-i Aksâ, Kudüs ve Filistin’le İlgili Rivayetlere Yahudi Menşeli Oryantalistlerin Yaklaşımı

İbrahim KUTLUAY*

Öz

Hadis, tefsir ve İslâm tarihi kaynaklarında, Mescid-i Aksâ, Kudüs ve Filistin’le ilgili onların faziletini ve Müslümanların onlara karşı sorumluluklarını beyan eden sahih hadisler yer almaktadır. Bunların etkisiyle Hz. Ömer döneminde Kudüs’ün fethedilmesinden itibaren Mescid-i Aksâ, İslâm’ın üçüncü haremî kabul edilmiş ve tarihin çeşitli dönemlerinde Kudüs’e hâkim olan Emevîler, Memlûklüler ve Osmanlıların bu mukaddes beldeye hizmet etmesinde bu hadisler önemli bir teşvik unsuru olmuştur. Bununla birlikte I. Goldziher, Câhiliye dönemi ve İslâm hakkında pek çok makalesi bulunan ve mutedil görüşleriyle bilinen M. J. Kister, İsaac Hasson gibi Yahudi asıllı oryantalistler, bu rivayetlerin siyasî maksatlara uydurulup Hz. Peygamber’e nispet edildiğini iddia etmişlerdir. Meselâ Goldziher “üç mescid hadisi”nin siyasî maksatlarla Abdülmelik b. Mervan’ın teşvikiyle İbn Şihâb ez-Zühri tarafından uydurulduğunu iddia etmiş, daha sonra M.J. Kister “A Comment on the Antiquity of Traditions Praising Jerusalem” adlı makalesinde Beytü’l-Makdis’in faziletine dair rivayetleri tartışmış, Kudüs’ün faziletini ifade eden rivayetlerin hicri ilk asrın ikinci çeyreğinde ortaya çıktığını ileri sürmüştür. The Hebrew University of Jerusalem’da (Kudüs İbrânî Üniversitesi), Arab Dili ve Edebiyatı bölümünde görevli Prof. Dr. İsaac Hasson, İslam döneminde Kudüs üzerine araştırmaları olan modern dönem araştırmacılarıdır. O, “The Muslim View of Jerusalem The Quran and Hadith” başlığını taşıyan ve kitap bölümü olarak neşrettiği büyük hacimli makalesinde Kudüs meselesini Müslümanlar açısından değerlendirmiştir. Bu çalışmada yukarıda bazıları örnek kabilinden kaydedilen modern dönem Yahudi kökenli araştırmacıların Mescid-i

---

*Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, ibrahim.kutluay@ikcu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-31499556.

Aksâ, Kudüs ve Filistin'le ilgili hadisleri nasıl yorumladıkları, kullandıkları kaynak ve metotların sıhhati, değerlendirmelerinin isabetli olup olmadığı, ilgili rivayetleri uydurma olarak nitelemelerinin, Mescidd-i Aksâ'yı semâda ya da Mekke civarındaki Cîrâne'de gösterme çabalarının ve Hz. Peygamber'in ve ilk Müslümanların ona herhangi bir değer atfetmedikleri gibi iddialarının arka planı üzerinde durulacaktır. Araştırmamız, Yahudi oryantalistler ve Kudüs rivayetleri ile sınırlıdır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Filistin, Kudüs, Yahudi Oryantalistler, Kister.

Pratik Siyonist Şiddetin Pasif Teorileri: Post- Bubernen Dönem Yahudi Düşüncesinde Kudüs Yaklaşımları

Mustafa ALICI*

Öz

Çağdaş dönem Yahudi düşüncesi Kudüs ve kutsal toprakların teopolitik durumuna teorik açıdan katkı sağlamaya devam etmektedirler. Tıpkı klasik düşünürlerin yaptığı gibi Borowitz, Scholem, Strauss, Berger, Osch, Kauffman gibi Buber sonrası önde gelen Yahudi filozoflar, Yahudi postmodern dünya görüşünü şekillendirirken Kudüs merkezli olmayı sürdürmektedirler. Bunlar içinde özellikle mistisizminin önde gelen bilgini olan Almanya doğumlu Gerhard (Gershom) Scholem (1897–1982) dikkat çekmektedir. Scholem, geç antik çağlardan yirminci yüzyıla kadar Kudüs hakkındaki Kabalistik edebiyatın tarihsel analizini araştırmış ve Yahudi tarih yazımını, Siyonizm'i, mistik dinin fenomenolojisini ve çağdaş Yahudiliğin ve Yahudi medeniyetinin manevi ve politik durumunu ele almıştır. Scholem, Siyonizm lehine olmak üzere kendi ebeveynlerinin asimilasyoncu liberalizmini reddettiğini ve 1923'te Filistin'e göç ettiğini, burada ülkenin Zorunlu Filistin'deki entelektüel ortamına hakim olan Alman Yahudi göçmen topluluğunun merkezi bir figürü haline aktarmaktadır. Son tahlilde Scholem, İsrail lehine Almanya'dan açıkça feragat etmesine rağmen yaşam ve çalışmalardaki gelgitleriyle Siyonizm ve onun Alman kökenlerine yönelik kararsızlığı yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Talmud Yahudiliği, Siyonizm, Postmodernizm, Kudüs.

---

* Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, malici@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8070-8425.

Filistin’de Gazze’de Yaşananlar ve Siyonist Yahudilerin Zihinsel Arka Planı

Nizamettin PARLAK*

Öz

Filistin’de ve Gazze’de yaşananları anlayabilmek için Kudüs’ün tarihini ve Yahudilerin zihinsel arka planını iyi bilmek gerekir. Bu tebliğde kutsallığı M.Ö. 1000’lerde Hz. Davut’la başlayan Kudüs’ün tarihi, Hz. Süleyman dönemi, Yahudilerin saldırganlık sergilemeleri üzerine tarihte iki defa cezalandırılmaları (17 İsrâ 4-6) Süleyman mabedinin Bâbil kralı Nebukadnezzar (Saltanatı MÖ. 605-562) ve Romalı Titus tarafından iki defa yıkılması ve ondan sonra bir daha yapılamaması ve Siyonist Yahudilerin bu yüzden hırçınlaşması üzerinde durulacaktır. Ardından Kudüs’ün İslam hâkimiyetine girişi, Haçlı işgali, Osmanlı dönemi ve İngiliz işgalinin ardından İsrail’in kuruluşuna ana hatlarıyla değinilecektir. Tebliğin ana kısmını oluşturan bölümde ise Siyonist Yahudilerin zihinsel arka planı, onların bazı ön kabulleri bağlamında şu başlıklar altında incelenecektir:

Seçilmiş olduklarına inanmaları.

Tanrının kendilerine toprak vadettiği (arz-ı mev’ûd) inancına sahip olmaları.

Tanrı Yehova’nın kendilerinden yüz çevirdiğini kabul etmeleri

Nekrofilî (düşük benlik algısı ve ölüm korkusunun neden olduğu yıkıcılık eğilim) türü davranış sergilemeleri ve bu yüzden de öldürme konusunda pervasız oluşları.

Tebliğin son kısmında ise Kur’an’da Yahudiler, Hz. Peygamber’in ve Müslümanların Yahudilerle ilişkileri, Endülüs’te Yahudiler başlıkları

---

* Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, nizamparlak@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-1664-3639.

altında Siyonist Yahudilerin Zihinsel arka planına ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Filistin, Kudüs, Siyonist Yahudiler.

Çağdaş Türk Şiirinde Kudüs-Filistin

Mahmut Abdullah ARSLAN*

Öz

Kudüs denilince aklımıza gelen hep aynı fotoğraftır. Sarı kubbesinin insanı kendine davet eden parlaklığıyla Kubbetü's-Sahra... O sarının içinde nice anlamlar gizlidir. Çölde bir vahayı çağrıştırır, o vahanın içinde görülecek bir serap gibidir Kudüs. İçinde barınan anlamlar kadar, geçmişle ve geleceğiyle ilgili düşünülenler ve yazılanlar, Kudüs'ü bizim için çok ayrı bir yere koyuyor. Sezai Karakoç'un şiirinde belirttiği gibi 'gökte yapıp yere indirilen bir şehir'dir. Edebiyatın dili ebedidir. Nesillerden nesillere taşınır. Edebiyat, davalara da kavgalara da ruh verir. Uyumak gaflet, uyanmaksa bir haslettir. Sadece uyanık olmayıp uyandırma vazifeni üstlenmekse bir fazilettir. Bu fazilet edebiyatçılarıdır. Çünkü edebiyatçı uyandırmakla memurdur. Hem uyanık durmak hem de uyandırmak zorundadır. Yazılmamış olan yaşanmamış sayılır. Filistin'in başına gelenlerin unutulup gitmemesi için ölümsüz eserler üretmek noktasında vicdan sahibi edebiyatçılar sorumluluktan kaçmamışlardır (M. Bıyıklı, Kasım 2023, s. 96-97). "Kudüs" temasının klasik şiirimizde yer alması daha çok Miraç hadisesi ve bu kavram çerçevesinde söz konusu edilen Mescid-i Aksa ve İsrâ kavramları ekseninde gerçekleşmiştir. Çağdaş dönem şiirimizde Kudüs'e gelince: Üstad Necip Fazıl'ın "Miraç", "Yahudi" ve "İsrail"; Sezai Karakoç'un 1969'da Yahudiler tarafından Mescid-i Aksa'nın ateşe verilmesi üzerine yazdığı "Ey Yahudi" ve sonraki "Alınyazısı Saati"; Kudüs'ü kol saati gibi taşıyan Nuri Pakdil'in "Anneler ve Kudüsler", Mescid-i Aksa'yı konuşturan Mehmet Akif İnan'ın "Mescid-i Aksa", Cahit Zarifoğlu'nun "Daralan Vakitler", Muhsin İlyas Subaşı'nın "Filistinli Enes'in Dersi", Cumali Ünal'dı Hasannebioğlu'nun "Yazısız Bir Fotoğraf İçin Şiir", Arif Ay'ın "Kudüs Konuşuyor" şiirleri akla ilk

---

*Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, maarslan@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1289-3662.

gelenlerdir (F. Erdönmez, 2023, s.187-193; Haz.A. Turan, 2018). Çalışma, çağdaş şiirimizde yer alan “Kudüs-Filistin” temasını tespit etmek amacıyla kurgulanmıştır. Doküman analizi deseninin kullanıldığı çalışmada incelenecek şiirler öne çıkan şairlerin ilgili şiirlerinden seçilmiştir. İlgili şairlerin şiirleri araştırmacıların daha önce konu hakkında yazmış oldukları çalışmalardan hareketle belirlenmiş, belirlenen bu dokümanlar Kudüs-Filistin bağlamında ele alınmıştır. Basılı ve elektronik kaynaklardan toplanan veriler çalışmamızda içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışma ile ilgili araştırma sonucunda çağdaş dönem şiirimizde Kudüs-Filistin, Türk şiirinin ilgisine 1960'lı yılların sonunda girmiştir denilebilir. 60'lı yıllardan önce çeşitli hatıratlarda görülür şehir..

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Türk edebiyatı, şiir, Kudüs-Filistin, işgal, göç.

Selâhaddin Eyyûbî Tarafından Filistin Bölgesindeki Haçlı İşgaline Son Verilmesi Süreci ve Sonrası

Abdulhalim OFLAZ*

Öz

Hiz. Peygamber Mirac'ının gerçekleştiği yer olması hasebiyle İslâm tarihinde önemli bir yeri muhtevî olan Filistin'in tarihi M.Ö. 6,000'li yıllara kadar götürülmektedir. Burada İslâmiyetin yayılması için başlatılan faaliyetler Resulullah dönemine kadar götürülebilmekle birlikte Müslümanlar tarafından fethi Hiz. Ömer dönemine rastlamaktadır. Bu tarihten 1099 yılına kadar Müslümanların hâkimiyetinde bulunan bölge, bu tarihten itibaren seksen küsur yıl boyunca Haçlıların elinde kalmıştır. Başta Kudüs olmak üzere bölgede hâkimiyet kuran Haçlılar ürkütücü bir katliama imza atmışlardır. Müslümanları erkek, kadın, çocuk ve yaşlı ayırımı yapmadan kılıçtan geçirmişlerdir. Bölgenin sakinlerinden olan Yahudiler de bu katliamdan nasiplerini almışlardır. Haçlılar'ın 1096 yılında başlayan ilk seferlerinin ardından İslâm coğrafyasında dört devlet ve çok sayıda senyörlük kurdukları görülmektedir. Haçlılar Kudüs'te de bir krallık tesis etmişlerdir. Bu konuda onların başarısından ziyade aynen bugün olduğu gibi İslâm dünyasının içinde bulunduğu siyasi kriz etkili olmuştur. Nitekim Zengî Atabegliği'nin kurucusu İmâdüddin Zengî, Haçlılar'ın bölgede kurdukları ilk devlet olan Urfa Haçlı Kontluğu'nu ancak el-Cezire bölgesindeki siyasi krizi bitirdikten sonra ortadan kaldıramıştı. Selâhaddin Eyyûbî de İmâdüddin'in politikasını izlemiş, bölgedeki siyasi krizi sağlamadan özellikle Kudüs'e karşı herhangi bir askeri harekâta girişmemiştir. Müslümanlar arasındaki tefrikaya son verip siyasi birliği sağladıktan sonra ancak Kudüs'e ve Filistin'in tamamına hâkim olabilmıştır. 1187 yılında Hittin Savaşı ile Kudüs'ü Haçlıların elinden almayı başaran Selâhaddin, bir Müslüman lidere yaraşır

---

* Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı, aoflaz74@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9921-5444.

biçimde tıpkı Hz. Ömer dönemindeki fetihde olduğu gibi halka müşfikane muamelede bulunmuştur. Haçlı kalıntılarını ve izlerini şehirden sildikten sonra yaptığı ilk işlerden biri Haçlıların kovdukları Yahudileri şehre geri çağırmak olmuştur. Onun vefatından sonra bölge kısa süreliğine Müslümanların elinden çıksa da 1244 yılında Mısır Eyyûbî hükümdarı Melik Sâlih Necmeddin Eyyûb, Harzemşahlarla ittifak kurarak bölgeyi tekrar Müslümanların hâkimiyetine kazandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Kudüs, Haçlılar, Zengîler, Selâhaddin Eyyûbî.

Kur'an'da Filistin Bölgesine Gönderilen Peygamberler

Ahmet YAZICI*

Öz

Kur'an-ı Kerim'de kendisinden en çok söz edilen peygamberlerden biri, milattan önce 2000'li yıllarda yaşamış olan Hz. İbrâhim'dir. Hem Tevrat'ta hem İncil'de hem de Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen Hz. İbrâhim, Harran bölgesinde doğup büyümüş, orada bir süre peygamberlik yapmış, ateşe atılma olayından sonra Allah'ın emri gereği kendisine inananlarla birlikte Filistin bölgesine hicret etmiştir. Kur'an'ın ifadesine göre Allah tarafından imtihana tabi tutulan Hz. İbrâhim, bu imtihanda başarılı olunca insanlara önder kılınmış, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yakûb, Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ, Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman, Hz. İsa ve son peygamber Hz. Muhammed başta olmak üzere birçok peygamber onun soyundan gönderilmiştir. Hz. İsmail ve Hz. Muhammed'i istisna edersek Hz. İbrahim'in soyundan gönderilen peygamberlerin tamamı Filistin bölgesinde yaşamış ve peygamberlik yapmışlardır. Dolayısıyla Filistin bölgesi; soyları Hz. İbrahim'in torunu Hz. Ya'kub'un on iki oğluna dayanan Yahudiler ve yine onlara gönderilen bir peygamber olan Hz. İsa'nın misyonunu üstlenen Hıristiyanlar için önem arz etmektedir. 15 yıl Müslümanların ilk kiblesi ve Hz. Peygamber'in miraç yolculuğunun ilk durağı olan Mescid-i Aksa'nın Filistin'de yer alması bölgeyi Müslümanlar için de kutsal bir mekân haline getirmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından beş sene sonra -637 yılında- Hz. Ömer döneminde fethedilerek İslam toprağı haline gelen Filistin, 88 yıl süren haçlı istilasını dışında 14 asır Müslümanların, Yahudilerin ve Hıristiyanların huzur içinde yaşadığı bir bölge olmuştur. 1917 yılında Osmanlı devleti Filistin'den ayrılmak zorunda kalmış ve bölge İngiliz egemenliğine girmiştir. Bu tarihten sonra vadedilmiş topraklarda bir İsrail devleti kurmak amacıyla bölgeye gelen Yahudiler, bir asra yakın süredir savaşı bölgenin kaderi

---

*Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, ahmethamzat@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9439-1115.

haline getirmişlerdir. Dini saiklerle ortaya çıkan bu savaş bölgenin dini tarihini incelemeyi gerekli kılmaktadır. Tebliğimizin amacı da Filistin bölgesine gönderilen peygamberleri tespit etmek, kronolojik bir tasnife tabi tutmak ve bölgenin dini tarihine katkıda bulunmaktır. Ayrıca Yahudiler tarafından çıkarılan bu dini savaşın tarihsel referanslarına da dikkat çekmek tebliğimizin amaçları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Peygamberler, Filistin, Hz. İbrahim, Yahudiler.

Filistin'in Kuvâ-yı Millîyesi: Hamas

Ali YILMAZ*

Öz

400 yıl kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmış Gazze şehri, 1917 yılından itibaren İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Süreç içerisinde Siyonist Yahudilere bir devlet kurabilmeleri için zemin hazırlanmıştır. Bu işgale karşı çıkan Müslümanlar, kendi aralarında gruplar kurularak işgalcilere karşı mücadele etmişlerdir. Bu oluşumlardan bir tanesi de Mısır Müslüman Kardeşler Teşkilatının şubesi olarak 1973 yılında Ahmet Yasin tarafından İslami Merkezdir. Daha çok sosyal kültürel ve eğitim çalışmaları halinde çalışan yapı 1987 yılında Hamas adıyla yeni bir evreye girmiştir. I. ve II. İntifada'da Filistinlilerin ortak sesi olan Hamas, Yaser Arafat'ın vefatından sonra 2005 yılında boykot ettiği yerel seçimleri kazanıp o müktesebatla 2006 yılındaki genel seçimlerde çoğunluğu kazanmıştır. İsrail ve Batılı müttefikleri tarafından demokratik sonuçlara saygı göstermeyerek dışlanan Hamas, mücadeleyi bırakmayarak Filistin'de hükümeti kurmuştur. 2007 ortalarında FKÖ'nün hükümetten çekilmesi ile Hamas, sadece Gazze merkezli yönetimi sürdürmeye başlamıştır. Özellikle Kassam Tugayları tarafından Gazze'deki güvenlik ellerine geçmiş ve şartların gelişimine göre bazen silahlı bazen silahsız ve konuşulabilir bir parti hüviyetini devam ettirmiştir. İsrail ve Batı tarafından kendilerine yaptığı bu ekonomik ve siyasal ambargo Hamas'ı daha da güçlendirmiştir. 2006 seçimlerinden sonra kendilerine yakıştırılan Terör örgütü yakıştırması sürekli dillendirilmeye başlanmıştır. 7 Ekim 2023 olaylarından sonra İsrail ve yandaşları özellikle Terör örgütü mottosunu dünyaya inandırmaya çalışmıştır. İlk sıralar bu slogan biraz taraftar bulsa bile İsrail'in insanlık dışı uygulamaları ve katliamları sonucunda T.C. Cumhurbaşkanı'nın dillendirdiği Hamas terör örgütü değildir çıkışı makûs bulmuştur. İşgale uğramış vatan topraklarını savunmak için bir araya gelip örgütlenen yapı terör

---

* Doç. Dr., Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, ali.yilmaz@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8574-4580.

örgütü olarak tanımlanamaz. Her millette olduğu gibi işgal ve zulümlere başkaldırarak kurdukları yapı ancak Kuvay-ı Milliye olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada işgalin tarihi süreci ve esas terör örgütünün İsrail olduğu Hamas'ın vatanını işgalden kurtarmaya çalışan milli kuvvetler olduğu savı işlenecektir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Filistin, Gazze, Hamas, Kuvay-ı Millîye.

İran-Kaçar Devlet Bakanı Hacı Mustafa Han Surtic'in 1845 Yılı Biladü'ş-Şam Yolculuğu ve Kudüs Şehri

Esra DOĞAN TURAY*

Öz

İranlılar tarih boyunca Biladü'ş-Şam bölgesine gelerek Kudüs'ü ziyaret etmiş, seyahatleri esnasında şehre dair gözlemlerini Farsça olarak kaleme almışlardır. Hatırat yazımının zirveye ulaştığı Kaçarlılar döneminde (1215-1342/1794-1925) başta Hacı Ali Han İtimadussaltana olmak üzere Mehdi Guli Han Muhibrussaltana, Sultan Murat Hisamüssaltana, Muhammet Fâtımî, Celâleddin Azimâbâdî, Fahreddîn Cezâirî gibi birçok İranlı brokrat ve sivil Kudüs'ü ziyaret etmiş, hatıralarında bölgeyi adeta mercek altına almışlardır. İranlıların kaydettiği açıklamalar, şehrin tarihinde ve dahi kaderinde önemli değişikliklere ışık tutmaktadır. Bu eserlerde Kudüs'ün mukaddes mekânlarının güncel durumuna dair nitelikli bilgiler mevcuttur. Bu çalışma Hacı Mustafa Han Surtic'e ait olan Tabsiretü'z-Zâirînadlı eserinde yer alan Kudüs hatıralarına yöneliktir. Yazarın 1261/1845 yılında gerçekleştirildiği bu yolculuk Muhammed Şâh Kâçâr'ın saltanat yıllarına denk gelir. Yazar yüksek rütbeli bir devlet adamıdır. Görevinden istifa etmiş, yolculuğuna Hazar Denizi kıyı şehri olan Sâri'den başlamıştır. Buradan Osmanlı- Kaçar sınır şehri olan Bazergan'a gelmiş, Erzurum'a geçerek Malatya ve Urfa üzerinden Halep'e ulaşmıştır. Oldukça zahmetli ve sıkıntılı bir yolculuk gerçekleştiren yazar buradan Şam'a ardından da Kudüs'e gitmiş, uzun bir süre Kudüs'te kalarak kente ait kıymetli gözlemler yapmıştır. Bu çalışmayla akademi dünyasında bilinmeyen Farsça Kudüs hatıratı tanıtılacak, böylelikle 19.yy'ın ikinci yarısındaki Osmanlı Kudüs'ünün yapısal ve mimari özelliklerine katkı sunulacaktır.

---

*Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları, esra_dogan@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2499-5239.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Farsça Seyahatnameler, Kaçarlılar, Mustafa Han Surtic.

Filistin Bölgesinde Yaşayan Arap Kabilelerin Kökenleri ve Bölge Üzerindeki Etkilerinin Tespiti

Hakan TEMİR*

Öz

Filistin bölgesi, İslâm öncesi ve sonrasında çeşitli Arap kabilelerinin yaşadığı önemli bir coğrafya olmuştur. Tarihi verilere göre bölgenin en eski yerleşimcilerinden birisi Arap kabileleridir. Hatta tarihçi Henry Breasted, Kenanlıların MÖ 2500'den itibaren Filistin'e yerleşen Arap kavimleri arasında yer aldığını ve Filistin'e Tevrat'ta geçen "Kenan Ülkesi" adının verilmesinin sebebinin bu olduğunu belirtmektedir. MÖ 1. bin yılına gelindiğinde Arap kabileleri olan Sebeliler ve Mainîler ticaret yollarının geçtiği vahalar üzerinde egemenlik için rekabet ederken, bölgedeki diğer Arap kabileleri Romalıların etkisi altındaydı. Bölgedeki Arap kabileleri bu nedenle Roma politika tasarımlarıyla bağlantılıydı. Arap Nabatîler MÖ 6. yüzyılda Ölü Deniz'in doğusunda ortaya çıktılar. Hayvancılıktan tarıma, ardından ticarete geçtiler. Krallıkları güney ve doğu Filistin ile Şam'a kadar Kızıldeniz kıyılarını kapsayacak şekilde genişledi. MS 3. yüzyılda akın arttı ve Gassanîlerin ihtişamını miras alan Benî Kelb gibi kabileler arttı ve diğer kabileler Remle ve Tiberya'ya yerleşti.

Bizans, Pers ve Mısır imparatorluklarının o dönemdeki politikalarından kaynaklanan anlaşmazlıklar ve çatışmalar, bölgedeki Arap kabilelerine sirayet edince bazı kabileler parçalandı ve İslâm fetihlerinin önü açıldı. İslâm'ın ortaya çıkması ve yayılmasıyla birlikte, Filistin bölgesindeki Arap kabileleri de İslâm'ın etkisi altına girdi. Müslüman Araplar, bölgede egemenlik kurmaya başladı ve İslâm'ın inançları, kültürü ve yönetim biçimleri bölgeye yayıldı. Özellikle 7. yüzyılın başlarında, Müslüman Arap güçleri Filistin'i fethederek bölgeyi İslâm'ın egemenliği altına aldı. Bu dönemde,

---

*Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, h.temir@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4142-6310.

Filistin bölgesindeki Arap kabileleri, İslâm'ın toplumsal ve kültürel yapısına uyum sağladılar ve Müslüman toplumun bir parçası haline geldiler. İslâm'ın getirdiği yeni düzen ve yönetim anlayışıyla birlikte, bölgedeki Arap kabileleri değişen koşullara adapte oldu. İslâm öncesi ve sonrasında Filistin bölgesinde yaşayan Arap kabileleri, bölgenin tarihinde önemli rol oynadılar. İslâm'ın etkisiyle birlikte, kültürel ve toplumsal değişimler yaşanmış ve bölge Arap toplumunun ve İslâm'ın bir parçası haline geldi. Dolayısıyla bu tebliğde bölgede yaşayan Arap kabileleri, kökenleri ve bölge üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır. Nihayetinde günümüzde yaşanan hadiseler göz önüne alınarak sosyal krizlerin çözümüne dair çözüm önerileri sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Filistin, Arap Kabileleri, Kabile Hayatı, Yerleşim.

Haçlı İşgalinin Ardından Kudüs: Selâhaddin Eyyûbî ve Şehre Müslüman Kimliğinin İadesi

Harun YILMAZ*

Öz

Kudüs'ün 492 (1099) yılında Haçlılar tarafından işgali şehrin Müslüman kimliği üzerinde büyük bir tahribat yaratmıştır. Özellikle işgalin başlarında Müslümanların yaşadığı büyük kıyımlar bir tarafa şehirdeki Müslümanlara ait simgelerin birçoğu ya tamamen yok edilmiş ya da işlevleri değiştirilerek şehrin yeni hakimleri tarafından belirlenen farklı amaçlara hizmet etmeye başlamıştır. Kudüs'ün Müslüman kimliğinde meydana gelen bu tahribat şehrin 583 (1187) yılında Selâhaddin Eyyûbî tarafından fethiyle hızlı bir şekilde onarılmaya başladı. Kudüs Selâhaddin'in Kahire ile birlikte en fazla önem verdiği şehir olmuştur. Yaklaşık doksan yıl Haçlıların elinde bulunan Kudüs'te yeni düzenin ve otoritenin sağlanması Selâhaddin açısından daha öncelikli bir mesele olarak görülmüştür. Bu bakımdan Selâhaddin Eyyûbî'nin Kudüs'ü sadece fethetmekle kalmadığı, ona Müslüman kimliğini yeniden kazandıracak bir dizi girişimde bulunduğu dikkati çekmektedir. Bu girişimler bir yönüyle şehri büyük ölçüde terk eden Hıristiyanların geride bıraktıkları mülkleri Müslümanlar için kullanmaya dönük, bir yönüyle şehrin tahrip edilen Müslümanlara ait sembolik yapılarının yeniden ihyasını amaçlayan, bir taraftan ise şehrin yeniden Müslümanlar için bir ilim ve kültür merkezine dönüşmesine zemin hazırlayacak adımlar şeklinde olmuştur. Bu tebliğ Selâhaddin Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethinden sonra şehrin Müslüman kimliğini yeniden kazanmasına yönelik kendisi ve ardılı Eyyûbî melikleri tarafından atılan adımları ele alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Selâhaddin Eyyûbî, Eyyûbîler, Haçlılar, İslamlaşma.

---

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, harun.yilmaz@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0436-7806.

Osmanlı Son Döneminde Kudüs Müftüleri ve Fetva Eminleri

Hasan TELLİ*

Öz

İslam medeniyetinin en önemli ve en mukaddes şehirlerinden birisi de hiç şüphesiz Kudüs'tür. Kudüs'ü mukaddes kılan en önemli değer ise Mescid-i Aksa'dır. İslam'ın ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa risaletin yaklaşık ilk 14,5 yıllık döneminde Hz. Peygamber'in ve müminlerin namaz kılarken yöneldiği bir mescit olmuştur. Hz. Peygamber'in isra ve miraç mucizesinin gerçekleştiği bu kutsal mekân aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de adı geçen birçok peygamberin de hatıratını barındırmaktadır. Hz. Ömer döneminde İslam topraklarına katılan Kudüs 1099 yılında Haçlılar tarafından ele geçirilmiş, 88 yıllık esaretin ardından 1187 yılında Selahaddin Eyyûbî tarafından tekrar fethedilmiştir. Kudüs'ün Osmanlı topraklarına dahil olması ise Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık Savaşı'ndaki galibiyetinin akabinde 1516 yılında gerçekleşmiştir. 401 yıl Osmanlı himayesinde kalan Kudüs, Birinci Dünya Savaşı sırasında 1917 yılında İngilizlerin eline geçmiştir. Osmanlı döneminde Kudüs; siyasi, ekonomik ve stratejik yönlerinin yanı sıra ilim, kültür, medeniyet ve sanat yönlerinden de önemini korumuştur. Bu dönemde Kudüs'te Hristiyan, Yahudi ve Hristiyanların barış, huzur ve istikrarlı ve hoşgörülü bir hayat yaşamıştır. Burada Hahamlar Yahudilerin, papazlar Hristiyanların dini liderliğini yaparken müftüler de Müslümanların dini önderleri olarak yerlerini almışlardır. Multi etnik ve dini bir yapıdaki Kudüs'te Müslümanların dini liderliğini yapan, onlara dini konularda rehberlik ve irşat hizmeti sunan müftüler üzerinde yeterince müstakil akademik çalışmaların yapılmaması bizleri bu alanda çalışma yapmaya sevk etmiştir. Bu çalışmada Osmanlı son döneminde Kudüs'te görev yapan

---

*Doç. Dr., Mersin Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, tellihasan@mersin.edu.tr. ORCID:0000-0002-9142-7469.

müftüler ve fetva eminleri üzerinde durulmuştur. Çalışmada 2. Abdülhamid Han döneminde müftülerin ve fetva eminlerinin de dâhil olduğu ilmiye sınıfına ait görevlilerin prosopografik bilgilerinin kayıt altına alındığı Meşihat Arşivi'ndeki kayıtlar esas alınmıştır. Çalışma, Osmanlı son döneminde Meşihat Arşivi'nde kayıtları yer alan Kudüs müftülerinden Mehmed Tahir Efendi, diğer Mehmed Tahir Efendi ve Mehmed Kamil Efendi ile fetva eminlerinden Mehmed Emin Efendi ve Şeyh Abdülkadir Efendi kapsamında ele alınmıştır. Çalışmada söz konusu bu müftülerin ve fetva eminlerinin, kimlik bilgileri, eğitimleri, görev yerleri, hizmetleri ve görev nitelikleri ile ilgili hususlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışma dönemsel, deskriptif ve nitel bir araştırmadır. Konuyla ilgili Osmanlı arşiv belgelerinin analizi ve değerlendirilmesine dayalı doküman incelemesi yöntemi esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Osmanlı, Meşihat, Kudüs, Müftü, Fetva Emni.

Değer Bilinçlendirmesine Katkısı Bağlamında Filistin Halkının Var Oluş Mücadelesine Eğitimsel Bir Bakış

Hüseyin ALGUR*

Öz

Günümüzde yaşayan her Müslüman, yıllardır Filistinli Müslüman din kardeşlerinin yaşadığı zorlukları görmekte, onların derdiyle dertlenmektedir. Uluslararası hukukun göz ardı edildiği, insanın en temel hakkı olan yaşama hakkının bile dikkate alınmadığı, bebek, çocuk, kadın, yaşlı ve sivil denmeden binlerce Müslümanın hunharca katledildiği Filistin toprakları on yıllardır Müslüman dünyasının kanayan yarasıdır. Kendi topraklarında varlık mücadelesi veren Filistinli Müslümanlar, sadece kendi canlarını, topraklarını, mallarını ve ailelerini savunmuyorlar. Onlar aynı zamanda Müslüman kimliğinin onurunu, samimiyetini ve inancın birey üzerindeki gücünü tüm dünyaya haykırıyorlar. Filistin halkının haklı mücadelesini tüm dünyaya duyurmak adına tertip edilen sempozyum için hazırlanan bu tebliğde Filistinli Müslümanların örnekliğinde inancın insan davranışı üzerinde oluşturduğu bazı temel değerlere işaret edilecektir. Hâlihazırda devam eden İsrail zulmüne dur diyebilmek için Müslüman kimliğinin farkında olan, dini, değerleri ve mukaddesatı için mücadele etme bilinci yüksek nesiller yetiştirmek gerekmektedir. Bu gerekliliğin devamı olarak çalışmada bugünlerde etki ve şiddetini iyice artıran İsrail zulmü ve bu zulme karşı kısıtlı imkânlarıyla dimdik ayakta duran Müslümanların mukavemeti, Filistin dışında yaşayan diğer Müslümanların değer bilinçlenmesinde önemli rol üstlenmektedir. İşte bu tebliğde Filistin’de verilen mücadelenin topyekûn tüm İslam âleminde dine bağlı kalma, inancı uğruna mücadele etme, kararlı ve samimi olma, şehitlik ve gazilik kavramlarının farkına varma, dinin insan hayatındaki anlam ve önemini kavrama, dini yaşantısına özen gösterme, din kardeşliğinin ayırdına varma gibi pek çok konuda bilinçlenmeye zemin

---

* Doç. Dr., Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı, huseyin.algur@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2028-2151.

hazırlamaktadır. Bu sağlam zemin üzerine inşa edilecek yeni nesillerin oluşturacağı sinerji, başta askeri alan olmak üzere bilim, teknik, eğitim, sanat, edebiyat gibi pek çok argümanı kullanarak bahse konu zulmün durdurulması adına Filistinli Müslümanların haklı davalarında mufavvak olmalarına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Filistin, Değer, Değer Eğitimi, Değer Bilinçlendirme.

Gazze Kıyımı Perspektifinde Fıkıhta Boykotun İzdüşümleri

İslam DEMİRCİ *

Öz

İsrail'in hukukun temel kuralları ile ilkelerini ihlal ederek on yıllardır işgal altında tuttuğu topraklarda ve 7 Ekim 2023 tarihinden itibaren Gazze'de sürdürdüğü soykırıma varan insanlık dışı eylemleri dünya çapında yankı uyandırmış, başta Müslümanlar olmak üzere bütün insanları derinden etkilemiştir. Terör devleti İsrail'in hiçbir kural tanımayan bu alçakça saldırıları karşısında öncelikli olarak müslim gayrimüslim her birey kendi imkan ve kabiliyetleri dahilinde sorumluluk alarak harekete geçmekle mükelleftir. Hz. Peygamber'in "Sizden her kim bir kötülük veya çirkin bir şey görürse onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse diliyle değiştirmeye çalışsın. Ona da gücü yetmezse kalbiyle onu hoş görmeyip kabullenmesin ki bu da imanın en zayıf derecesidir." hadisi hem insan olarak hem de Müslüman olarak sorumluluklarımızı hatırlatan delillerden sadece biridir. Bu noktada bir Müslüman olarak yapılabilecek şeylerden biri de günümüzde boykot kavramıyla ifade edilen eylemlerdir. Müslümanlara veya bütün insanlığa yönelik bu türlü insanlık dışı davranışlar sergileyenlere ve yine Müslümanlara düşmanca davranan kişi, şirket, organizasyon ve devletlere karşı Müslümanları destekleyecek ve düşmanı zayıflatacak ferdi ve küresel boykot uygulamaları, belli oranda caydırıcılık rolü taşıdığı gibi en azından düşmana destek olmama ve desteklememe açısından önem arz etmektedir. Bu gibi durumlarda hatta bazen dostane ilişkilerin hüküm sürdüğü ortamlarda gayrimüslimlere mal satmama, onların mallarını almama gibi uygulamalar, düşmanın saldırısını engelleme ya da ortadan kaldırma/azaltma hususunda önemli bir işlev görmektedir. Hz. Peygamber devrinden itibaren gayrimüslimlerle

---

*Doç. Dr., Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, islamdemirci@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6786-9443.

olan siyasi, ekonomik ve diplomatik ilişkiler konusunda Müslümanlar belli bir tutum içerisinde bulunmuşlar ve fukaha da bu hususları kitaplarında ele alarak konunun teorik çerçevesini oluşturmuşlardır. Bu tebliğde, önce klasik fıkıh literatüründe konuya dair ele alınan hususlar ve yer verilen örnekler aktarılacak ardından da literatürde yer verilen bu hususlar ve örneklerden yola çıkarak, İsrail zulmüne karşı günümüzde, hem devletlerarası ilişkiler bağlamında Müslüman ülke yöneticilerinin hem de devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinden bağımsız şekilde fert olarak Müslümanların takınması gereken Müslümanca tavrın ne olduğu/olması gerektiği hususunda bir değerlendirme yapılarak çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Hasmane İlişkiler, Boykot, Gazze, İsrail.

İsrail'in Filistin'e Yönelik İşgalinin Teolojik Arka Planı

Muhammet YEŞİLYURT*

ÖZ

İsrail'in bir devlet olarak kurulduğu 1948 yılından bu tarafa Filistin topraklarına yönelik gerçekleştirdiği işgalin siyasi ve ekonomik sebeplerinden söz edilebilir. Ancak bu işgalin sözü edilen sebeplere ilaveten Yahudiler ve Siyonistler nezdinde çok güçlü teolojik birtakım gerekçe ve dayanakları da bulunmaktadır. Bir devlet olarak İsrail ve bu devletin en önemli ideolojisi olan Siyonizm, Yahudilik üzerine temellenmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada, İsrail'in Filistin işgalinin Yahudilikte ve Yahudiliğin kutsal kitabı Tanah'taki dayanaklarına işaret edilmiştir. Çalışmada, İsrail'in söz konusu işgalinin yalnızca siyasi ya da ekonomik sebeplerinin bulunmadığı, bunun yanında dinî gerekçelerin de en az siyasi ve ekonomik sebepler kadar önemli bir rol oynadığını göstermek amaçlanmıştır. Bu çerçevede çalışmada şu temel soruların cevabı bulunmaya çalışılmıştır: 1. İsrail'in Filistin'i işgalinde teolojik bir zemin mevcut mudur? 2. Yahudi kutsal kitabı Tanah'ta İsrail'in işgalini haklı gösterecek ifade, pasaj ve kullanımlar nelerdir? 3. İsrail'in ve siyonizmin "arz-ı mevûd" inancının Yahudilikte ve Yahudiliğin kutsal kitabı Tanah'ta bir dayanağı mevcut mudur? Çalışmada Dinler Tarihi bilimin araştırma metodlarından deskriptif (nitelendirme) yöntem kullanılmış, yer yer hermeneutik yöntemden de istifade edilmiştir. Bu çerçevede, öncelikle Tanah'ta Siyonistlerin, İsrail'in işgali için haklı bir gerekçe oluşturduğunu iddia ettikleri pasajlar tespit edilip değerlendirilmiştir. Ancak bunun yanında İsrail'in gerçekleştirdiği işgal ve katliamların yanlışlığı için gerekçe oluşturabilecek kutsal kitap cümlelerine de çalışma içerisinde işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Filistin, Yahudilik, Tanah, Siyonizm.

---

* Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Ana Bilim Dalı, 25yesilyurt@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0770-6850.

Dinî Dışlayıcılık Bağlamında Yahudi “Seçilmişliği” Kavramı

Mustafa ÇAKMAK*

Öz

Dünyadaki dini çeşitliliğin varlığı görmezden gelinmeyecek bir gerçeğe işaret etmektedir. Bu çeşitliliğin nedenlerine dair bir yorumlama çabası içine girildiğinde birbirinden farklı perspektiflerin gündeme geldiği görülür. Dini çeşitliliği ateist-natüralist veya agnostik bir perspektiften yorumlayanlar olduğu gibi, onu idraki aşan tek yüce bir gerçekliğin aynı değerdeki tezahürleri olarak değerlendiren çoğulcu yaklaşımlar da söz konusudur. Bu iki yaklaşım da aslında dinleri ve onların mensuplarını değer açısından eşitlemektedir. Birincisi farklı hakikat iddialarına sahip olsalar da dinlerin mensuplarını, gerçek dışı şeylere inanmakla eşitleyen, ikincisi aynı kutsal gerçekliğe yönelmiş dinleri ve mensuplarını aynı hakikatten ortak pay sahibi olmak konumuyla eşitlemektedir. Fakat bu metnin ana odağı bu iki eşitleme dışındaki hakikatin tek bir dinin temsil ettiği ve bu dinin mensuplarının ayrıcalıklı bir konumda olduğu iddiası ve iddianın dışlayıcı sonuçlarına dönük olacaktır. Daha spesifik olarak ise bu çalışma, Yahudilikteki “seçilmişlik” kavramının içeriğinin dışlayıcılık açısından ne anlam ifade ettiği ve ayrıca bu seçilmişliğe dair inancın ne tür sonuçlar ürettiği veya üretebileceği meselesini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinî Çeşitlilik, Dinî Dışlayıcılık, Seçilmişlik, Tanrı, Yahudilik.

---

* Doç. Dr., Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı, mustafa.cakmak@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6833-9970.

Osmanlı Egemenliğinde Bir Sancak: Gazze (XVI. Yüzyıl)

Mustafa ÖKSÜZ*

Öz

İlk halife Hz. Ebubekir'in (632-634) devrinde fethedilen Gazze ve civarı, Haçlı seferleri dönemi (1096-1291) istisna tutulursa çoğunlukla Müslüman hâkimiyeti altında kalmıştır. Büyük Selçuklular'dan (1040-1308) itibaren çeşitli Müslüman Türk devletleri tarafından yönetilen bölge, Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) Mercidâbık zaferinin (1516) ardından yaklaşık dört asır kadar sürecek olan Osmanlı egemenliğiyle tanışmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın (1914-1918) nihayetiyle bu uzun barış dönemi kapanmış ve İsrail'in kurulmasıyla (1948) bölge adeta yangın yerine dönmüştür. Gazze ve civarı XVI. Yüzyıl boyunca Şam Eyaleti'ne tabi bir sancak olarak idare edilmiştir. İdari taksimatı dâhilinde muhtelif nahiye ve köyleri barındıran sancağın kendi adını taşıyan merkezi bulunmakta ve burada valiler ikamet etmektedir. Mezkûr asırda bölgenin kalkınmasına paralel bir biçimde sancak büyüme kaydetmiş; işlerin kötüye gittiği süreçte de doğal olarak menfi durumdan etkilenmiştir. Nüfusa ve sancak idaresine ilişkin bilgilere tahrir defterleri vasıtasıyla ulaşmak mümkündür. Kaynaklardan elde edilen malumatlar, Müslüman, Hristiyan ve Yahudilerin sancak dâhilinde farklı yerlerde kimi zaman bir arada bazen de ayrı ayrı yaşadıklarını göstermektedir. Üç semavi din mensupları *Pax Ottomana* hudutları içinde hayatlarını sürdürürken gündelik yaşamın gerektirdiği şekilde birbirleriyle münasebet kurmuşlardır. Bu tebliğde XVI. yüzyıldaki Gazze Sancağı'nın idari yapısı başta olmak üzere nüfusuna değinilerek günümüzde İsrail'in saldırısıyla büyük bir yıkıma uğrayan bu yerin hikayesi, Osmanlı kaynakları zaviyesinden ele alınacaktır. Başta tahrir defterleri olmak üzere mühimme kayıtları ve diğer arşiv malzemeleriyle dört asır öncesinin Gazze'sinin tarihine ışık tutulmaya çalışılacaktır. Böylece

---

* Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, mustafaoksuz@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1135-9409.

Filistin meselesinin anlaşılmasına ve doğru bir biçimde tahlil edilmesine tarihsel açıdan bir katkı sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Filistin, Gazze, Nüfus, Sancak.

Kur'ân'da Allah'ın Lanetlediği Bir Kavim: Yahudiler

Mustafa TUNÇER*

Öz

Literatürde rahmetten uzaklaştırma, hakaret etme, beddua etme gibi anlamlara gelen lanet kelimesi, Kur'ân'da daha çok İsrâiloğullarına/Yahudilere verilen her türlü nimetlere rağmen onların nankör davranışları çerçevesinde gündeme gelmektedir. Allah'ın onları rahmetinden uzaklaştırması dünyada başlarına çeşitli musibetlerin gelmesinin yanı sıra ahirette onların bağışlanmayacağı ve sonunda cehennem azabına çarptırılacakları anlamına gelmektedir. Yahudiler, basit arzu veya çıkarları yüzünden verdikleri sözleri (misak) bozmaları, isyankâr tavırları, inkâra saplanmaları nedeniyle Kur'ân'da en sert ve keskin ifadelerle eleştirilen grupların başında yer almaktadır. Bu itibarla onların lanetlenmeleri meselesi dikkat çeken bir konudur. Yahudilere lanet okunan âyetler incelendiğinde onların birçok farklı konuda kendilerine beddua edilip rahmetten uzaklaştırıldığı görülmektedir. Söz konusu ayetlerde Allah'ın onları lanetlemesinin yanında Dâvûd ve Meryem oğlu İsbâ diliyle de kendilerine lanet okunmuştur. Yahudilerin lanetlendiği konular arasında onların, peygamberleri ve peygamberlerin getirdikleri mesajları yalanlayıp inkâr etmeleri, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelerek isyancı davranışlar sergilemeleri; müşrikleri inananlara tercih edip onların daha doğru yolda olduklarını iddia etmeleri, hakikatin kendilerine gelmesinden sonra onu gizlemiş olmaları sayılabilir. Yine onların "Allah'ın eli bağlıdır" diyerek Allah'a yakışıksız iftirada bulunmaları; kitabı tahrif etmeleri ve çeşitli konularda söz verip bu sözlerinde durmamaları da lanetlenmelerinin diğer nedenleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmada Yahudilerin tarihte hangi söylem, tutum ve eylemleri nedeniyle Allah'ın rahmetinden

---

*Doç. Dr., Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, mustafatuncer061@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1415-6682.

uzaklaştırıldığı veya hakaret edildiği konular ayetler çerçevesinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Yahudiler, Lanetlenme, Yahudilerin Lanetlenmesi.

Emevî ve Abbâsî Döneminde Filistin

Mücahit YÜKSEL*

Öz

Hiz. Âdem tarafından Kâbe'den sonra inşa edilen Mescid-i Aksâ, Hiz. Peygamber döneminde Medine'ye hicretten sonra bir süreliğine Müslümanların kiblesi de olmuştur. Mescid-. Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu Filistin toprakları Hiz. Peygamber döneminde Bizans i Aksâ ayrıca Mirac mucizesinin gerçekleştiği yer olması açısından da Müslümanlar için önemlidir hâkimiyeti altında bulunmaktaydı. Hiz. Ebû Bekir döneminde başlatılan Suriye ve Filistin bölgesi fetihleri Hiz. Ömer döneminde tamamlanmış, böylece Filistin toprakları İslâm Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Hiz. Ömer zamanında Şam Valiliğine atanan Muâviye b. Ebû Süfyân tarafından Askalân (Aşkelon) fethedilince Filistin bölgesi fetihleri tamamlanmış oldu. Emevîler döneminde Abdülmelik b. Mervân özellikle Kudüs'e büyük önem verdi. Velîd b. Abdülmelik zamanında ise bölgeye verilen önem daha da arttı. Daha sonra halife olan Süleyman b. Abdülmelik, Remle'yi Filistin'in merkezi yaptı. II. Velîd döneminde bazı iç sorunlar ortaya çıkmaya başladı ve ayaklanan bölge halkı Emevî valisini kovarak III. Yezîd'i halife ilân etti. Son Emevî halifesi Mervân b. Muhammed zamanında da bölgede bir isyan çıktı, ancak bu ayaklanma da bastırıldı. Abbâsîler döneminde Filistin, Suriye ile birlikte bir eyalet haline getirildi. Önceleri bölgede huzur hâkim iken özellikle Emîn döneminde bazı karışıklıklar çıkmaya başladı. Mu'tasım-Billâh devrinde ise çiftçileri etrafına toplayan Müberka' el-Yemânî Emevî hâkimiyetini tekrar getirmek istedi, ancak başarılı olamadı. Halife Mu'tez-Billâh zamanından itibaren Filistin bölgesi peş peşe yaşanan istikrarsızlıklara beşiklik etmiştir. Bu süreçte bölge; Abbâsîler, Tolunoğulları, İhşîdîler, Fâtımîler ve Karmatîler arasındaki hâkimiyet mücadelelerine tanık olmuştur. Bu konunun seçilmesindeki

---

*Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı, myksl_42@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2958-7813.

amaç, her zaman Müslümanların kanayan bir yarası olan Filistin sorununun anlaşılmasına katkı sunmak amacıyla tarihsel arka planına ışık tutma çabasıdır. Sonuç olarak söylemek gerekirse Filistin, farklı dinlerin ve zenginliklerin buluşma noktasındaki bir yer olarak geçmişten bu yana hep sorun yaşamıştır. Bu sorunun çözümü ise yine geçmişte olduğu gibi İslâm'ın hoşgörü ve adalete dayalı öğretilerindedir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Emevîler, Abbâsîler, Filistin, Kudüs.

Kudüs'teki Ömeriyye Medresesi

Ramazan DİLER*

Esat LAYEK†

Öz

XV. yüzyılda Memlükler Devleti ekonomik açıdan zayıfladı. Ekonomik durum Kudüs'ü de etkiledi. XVI. yüzyıl başlarından itibaren ekonomik zorluklar yaşayan Memlükler'in bölgede asayişini sağlayamadıkları görülmektedir. Bu dönemde bedevilerin Kudüs'e saldırıları hac amacıyla şehre gelenleri engellemiş ve şehrin ekonomisine ve güvenliğine büyük zarar vermiştir. 1516'da Mercidabık Savaşı ile Suriye'yi ele geçiren Osmanlılar bir yıl sonra Kahire'deki Memluk yönetimine son verdiler ve Kudüs'e de hâkim oldular. Kudüs'teki Osmanlı hükümrânlığı, 1831-1840 yılları arasındaki Kavalalı Mehmed Ali Paşa dönemi hariç Aralık 1917'ye kadar yaklaşık dört asır devam etmiştir. Kudüs'ün Müslümanların yönetimine girmesinden itibaren onlarca eğitim kurumunun oluşturulduğu, eğitim faaliyetlerine çokça önem verildiği bilinmektedir. Bu yoğunluk Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Eyyubiler ve Memlükler dönemlerinde Kudüs'teki medreselerin sayısı yetmişe ulaşmıştır. Osmanlıların hâkimiyeti esnasında bu medreselerden kırktan fazlası eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmiştir. Bugün hala hizmet veren Kudüs'teki en önemli medreseler arasında, geçmişi Eyyubiler dönemine kadar uzanan ancak Osmanlı döneminde genişletilip yenilenen ve Kudüs'ün en önemli okullarından biri haline gelen Ömeriyye Medresesi yer almaktadır. Araştırmamıza konu olan Ömeriyye Medresesi, adını Halife Ömer b. el-Hattâb'tan almıştır. Yapı, on dördüncü yüzyıl içerisinde

---

*Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri Anabilim Dalı/Din Eğitimi, ramazan.diler@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8659-0018.

†Dr. Öğretim Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, esat.layek@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5527-3629.

fakat takip eden farklı zamanlarda inşa edilen üç ayrı medreseden oluşmaktadır. Bunlar Cavliyye, Muhaddisiye ve Sabibiyye medreseleridir. Eyyubiler döneminden başlayarak Osmanlı dönemine, ardından İngiliz manda yönetimine, nihayet bugünkü Siyonist işgale kadar birçok eğitim hizmeti sunan medrese, eğitim ve kültür üzerinde büyük bir değere, önemli bir etkiye sahiptir. Çalışmada, tanınmış ilim adamlarının mezun olduğu ve civardaki birçok ilim adamının ziyaret ettiği bu eğitim kurumunun eğitim ve kültür tarihindeki öneminden bahsedilecektir. Konum olarak Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-Sahre'ye bağlı olan medrese, işgal altındaki zorlu şartlara rağmen günümüzde hâlâ eğitim hizmeti vermektedir. Statüsü eğitimle sınırlı kalmayıp, işgale ve Yahudileştirme politikalarına karşı mücadelenin ve direnişin açık ve belirgin bir sembolü haline gelen Medresenin tanınması birçok açıdan önem arz etmektedir.

Anahtar Kavramlar: Eğitim, Din Eğitimi, Medrese, Ömeriyye Medresesi, Kudüs.

Çocukların Dualarında Filistin

Zeynep KAYA*

Öz

Dua, temelde kişinin Allah ile konuşması ve O'ndan yardım talep etmesidir şeklinde tanımlanabilir. Bu anlamda duayı harekete geçiren güdüler ihtiyaçlar ve isteklerdir. Çocukların dini ibadet alanının en önemli unsurlarının başında gelen dua tecrübesi gelmektedir. Çocuk dua vasıtası ile kutsalı hissedebilir. Allah'la hakiki bir iletişimimin başlangıcı olan dua, dinî duygunun yaşanmasında ve geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Çünkü dua, Allah'a yalvarma, Allah'tan dilekte bulunma, niyaz ve yakarma anlamlarına gelmektedir. Dolayısı ile çocuk küçük yaştan itibaren dua ile Allah'a yönelip bağlanır, istek ve arzularını O'na büyük bir içtenlikle arz edebilir.

7 Ekim 2023 tarihi itibariyle başlayan Aksa Tufanı hareketi sonrası, İsrail'in Filistin'in Gazze Şeridine yönelik saldırıları ve gerçekleştirdiği katliamlar dolayısıyla yaşanan acı, tüm insanları olduğu gibi çocukları da etkilemektedir. Bu saldırılarda masum insanların, özellikle de çocukların hedef alınması dolayısıyla yaşanan ölümler ve temel insani ihtiyaçlardan mahrum kalma durumu karşısında somut bir şey yapamama, yetişkinleri ve çocukları bir yardım etme biçimi olarak duaya sevk etmektedir. Müslüman olma ortak paydası dolayısıyla, Türkiye'de yaşayan çocuklar, Filistin haklı ve Filistinli çocuklarla dua yoluyla bir bağ da kurmaktadır.

Bu çalışma, Filistin'de yaşanan olayların çocukların dualarına hangi içeriklerle yansıdığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çocuklar dualarında Filistin ile ilgili olarak çok hangi kavramlara yer vermektedirler? Dualarında Filistin ve Filistin halkı için neleri talep

---

*Doç. Dr, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, zeynep.kaya@asbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5565-8171.

etmektedirler? Bu dualarda Allah'ın hangi sıfat ya da isimleri ön plana çıkmaktadır? Bu talepler ve Allah'a atfedilen sıfatlar yaş gruplarına göre değişmekte midir? Soruları çalışmanın cevap bulmak istediği sorulardır.

Çalışma nitel bir araştırma olup olgubilim deseninde gerçekleştirilecektir. Araştırmanın evrenini, 5 Aralık 2023 tarihinde açılan “Çocuklardan Kudüs'e Bir Milyon Dua” (<https://birmilyondua.com/>) sitesinde yer alan çocuk duaları oluştururken örnekleme ise 15 Aralık tarihinde siteye farklı yaş grupları tarafından girilen dualar arasından belirli kriterlere göre seçilecek olanlar oluşturmaktadır. Bu kapsamda 3-6 ve 7-12 yaş kategorisindeki çocuk dualarından doküman incelemesi ile elde edilecek veriler içerik analizi ve betimsel analize tabi tutularak çözümlenecektir.

Çalışmanın çocukların Filistin'e bakışını betimlemeye ve oradaki insanlarla en çok hangi alanlarda empati kurulduğunu ortaya çıkarmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca çocukların Allah tasavvurlarının yaş gruplarına göre değişimine dair da verilerin elde edilmesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Çocuk, Dua, Allah Tasavvuru.

Haçlı Kaynakları Bağlamında Filistin'in İşgalinin Dinsel Referansları ve Haçlıların Seçilmişlik Hissi

Ayşe ÇEKİÇ*

Öz

Metin tek paragraf olarak hazırlanacaktır. Paragraf veya paragraf ilk satır girişi yapılmayacaktır. Haçlı seferleri dünya tarihi içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu önemde Filistin'i ve Kudüs'ü hedef nokta sayarak sefere çıkmış olmaları önemli bir etkidir. Zira Filistin üç semavi din için de çok kıymetli bir konuma sahipken Haçlı seferlerine kadar sistemli bir işgal süreci ve bunun aynı sistemlikle dinsel argümanitesi oluşturulmamıştır. Papalığın dizayn ettiği Haçlı seferleriyle Kudüs'ü dinsizlerin ve kâfirlerin elinden kurtarmak adına yola çıkan Katolik Hristiyanların amacı Kudüs'ü ve Filistin coğrafyasını kendi uhdelere almaktır. Bunu yaparken Haçlıların Tanrı'dan destekli olduğu düşünceleri, kendilerine seçilmişlik hissi bahşederken karşılarında konumlandıkları Müslümanları da öteki ve düşman olarak değerlendirmiştir. Haçlı muhayyilesine göre Müslümanlar Kudüs'ü ve İsa'nın kutsallarını kirleten insanlardır. Bu durumun ortadan kalkması için Tanrı, Haçlıları desteklemiş ve yola çıkarmıştır. Haçlıların Tanrı destekli olduklarını düşünmeleri seferler boyunca icra ettikleri yağma ve katliamlara meşru bir dayanak teşkil etmiştir. Tanrı desteği neticesinde Kudüs merkezli Tanrı Devleti'nin kurulacağı fikriyatı Haçlılara yeryüzünde Tanrı'nın yurttaşlığını da kazandıracak bir mahiyet arz etmektedir. Bu minvalde Haçlıların seferlere çıkarken duydukları özgüven onları rahatlatmışa benzemektedir. Haçlı kaynaklarının bu noktadaki bakış açısı Haçlıların tavır ve tutumlarını gözler önüne sermektedir. Haçlıların duyduğu seçilmişlik hissi Kudüs başta olmak üzere bölgede yaptıkları katliamlara dayanak teşkil etmiştir. Zira Tanrı'dan destekli seçilmişlikleri karşısında Müslümanların yaşama hakkı yoktur. Bu

---

*Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, ayseceki@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4214-1584.

bakış açısıyla bölgeye gelen Haçlıların yazdığı kaynaklar Haçlı zihniyetinden mülhem seçilmişlik hissini icat etmiştir. Bundan sonraki süreçte bölgeye emperyal içgüdüyle bakanlara da Haçlıların mevcut bakış açısı önemli bir veri kaynağı sağlamıştır. Çalışmada, Fulcherius Carnotensis'ten Ernoul'a kadar yaklaşık bir buçuk asır süre zarfında yazılmış Haçlı kaynakları karşılaştırmalı analiz yöntemiyle kıyaslanarak Haçlıların Kudüs'ü ve Filistin bölgesini işgallerinin dini referansları tespiti çalışmıştır. Nihai olarak ise Haçlıların Tanrı'dan onaylı seçilmişlikleri Kudüs ve Filistin bağlamında Haçlılara bir ben katarken; Müslümanları öteki ve düşman olarak icat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Haçlı seferleri, Tanrı Devleti, Filistin, Kudüs, Seçilmişlik hissi.

Filistin Bölgesinde Kırâat İlmî Çalışmaları ve Buna Öncülük Eden Şahsiyetler

Cafer YILDIZ*

Öz

Yedinci yüzyılda Müslümanlar Şam ve Filistin bölgesini fethedince halka Kur'ân öğretmek üzere önde gelen birkaç sahâbîyi buraya göndermiştir. Muâz b. Cebel Filistin, Ubâde b. Sâmî Humus tarafına gitmiş, Ebu'd-Derdâ ise Şam'da kalmış ve her biri kaldıkları bölgede içlerinde kırâat imamlarından İbn Âmir'in de bulunduğu birçok öğrenci yetiştirmiştir. Yüzyıllar boyunca Filistin ve civar topluluklar Şam'a bağlı birer sancak konumunda oldukları için Şam, ilmî çalışmaların merkezi olmuştur. Kırâat çalışmaları çerçevesinde kaynaklarda Filistin ile sınırlı bir ilim merkezinden bahsedilmemiştir. Bunun yerine Şam'daki kırâat faaliyetleri Filistin'i de kapsayacak şekilde tüm bölgeyi temsil etmiştir. Bundan dolayıdır ki bu bölgede temayüz etmiş nice âlimin nisbesine bakıldığında "el-Makdisî ed-Dımaşkî" şeklinde olduğu görülür. Bu bölgede Kur'ân ve kırâat hizmeti yürütmüş onlarca âlimden bahsedebiliriz. Onlardan bir kaçını zikredecek olursak; tabîinden İbrâhim b. Ebî Able eş-Şâmî el-Makdisî, Muğire b. Ebî Şihâb, Ebû İmrân Süleyman b. Abdullah el-Filistînî, Abdullah b. Âmir el-Yahsubî, daha sonraki kuşaktan Ebu'l-Hasen Alemuddin es-Sehâvî, Ebû Şâme el-Makdisî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed İbnü'l-Cezerî ve Şihâbüddîn Ahmed İbnü's-Şeyh Şemsüddin el-Evtârî gibi âlimleri en başta zikretmemiz gerekir. Bilâd-ı Şam'da hicrî onuncu asra kadar İbn Âmir kırâati okunmuş, on birinci asır itibarıyla da Âsum kırâatinin Hafs rivayetine dönüş yaşanmıştır. Günümüzde (işgalden öncesine kadar) kırâat çalışmaları yoğunluğu Gazze'de olmak üzere tüm bölgede nizami bir düzen içerisinde hafızlık ve üniversitelerde bilimsel çalışmalar şeklinde temelde Hafs rivayeti olmak üzere devam etmektedir. Filistin'de ilmî

---

*Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmî Ana Bilim Dalı, cafer.yildiz@giresun.edu.tr, ORCID: 0000 0002 1758 4044.

çalışmalar toprak bütünlüğünü koruma ve bağımsızlığını elde etme çabası uğruna verilen mücadelelerin gölgesinde kalmıştır. Bu çalışmayla Filistin bölgesinin asırlarca kırâat ilmi sahasına çok önemli katkılarda bulunmuş nice şahsiyetlere ev sahipliği yaptığını ve halen bu gayret içerisinde olduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kırâat, Filistin, Şam, İbn Âmir, Ebû Şâme.

Kubbetüs-Sahra Kasnağındaki İsra Suresi Bordür Yazısında Üslup ve İçerik İncelemesi

Faruk NARMANLI*

Öz

Kadim tarihi ve semavi kökenli dinlerin nezdindeki konumu sebebiyle Kudüs şehri dünyanın en önemli kentlerinden biri olarak görülmektedir. Müslüman hükümdarlar tarih boyunca şehirde pek çok imar faaliyetinde bulunmuştur. Şehrin Müslümanlar tarafından fethedilmesinden kısa bir süre sonra inşa edilen Kubbetüs-Sahra ise şehre hakim konumu, mimari ihtişamı ve süslemeleriyle dikkat çekmektedir. Kubbetüs-Sahra, kubbe yapısından tezyinat detaylarına kadar pek çok ayrıntı içermektedir. Yapı mozaik, çini, ahşap ve metal işleri başta olmak üzere süsleme yönünden oldukça zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Kubbe kasnağından başlayarak, kubbenin oturduğu sekizgen kısmın dış çeperlerinde devam çini yazı kuşakları, çevresindeki çini süslemelerle bütünlüklük olup içerik seçimi açısından da dikkat çekicidir. Bina, yapımından günümüze kadar çeşitli sebeplerden dolayı çok sayıda tadilata sahne olmuştur. Kubbetüs-Sahra'nın Osmanlılar'ın hakimiyetine girmesini müteakiben Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan tezyinat ve başlatılan yenileme faaliyetleri, Sultan 2. Mahmud, Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz ve Sultan 2. Abdülhamid Han dönemlerinde de sürdürülmüştür. Bu tebliğin konusu, Kubbetüs-Sahra'nın kubbe kasnağında yer alan İsra Suresi yazılı çini bordürde yapılmış olan tamirler sebebiyle oluşan farklı dönemlere ait yazı stillerinin incelenmesidir. Arka planında mevcut olan süsleme ile de zenginleştirilen yazı üzerindeki tadilatlar, her dönemin farklı yazı karakterlerini bir kuşak üzerinde inceleyerek karşılaştırma olanağı sunması bakımından önem arz etmektedir.

---

*Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatlar Tarihi Anabilim Dalı, faruk.narmanli@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5652-065X.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Sanatı, Kubbetüs-Sahra, Bordür Yazısı, Hüsn-i Hat, Çini.

Kutsal Topraklarla İlgili İsrail Hükümet Kararlarının Ortodoks Yahudiler Üzerindeki Yansımaları

Fatih MEMİÇ*

Öz

Yahudiler kendilerini ahit, seçilmişlik, Tanrı'nın sevgili kulları ve toprak vaadiyle açıklayan dini bir gruptur. Tanrı'nın Patriark olarak ifade edilen Yahudi atalarıyla ahitleştigi ve bu ahidin sürdürüldüğüne ve süreç içerisinde tekrarlandığına inanan Yahudiler için kutsal toprak veya vaat edilen toprak anlayışı dinin ve Yahudi kimliğinin yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Bu anlayış yüzyıllardır üzerinde konuşulan ve güncelliğini de koruyan bir meseledir. Yahudilik kapsamında toprakların sınırlarının nerelere uzandığından bu topraklara yapılan göçlere ve Mesih gelmeden kurulması düşünülen devletin varlığına kadar birçok konu tartışılmıştır. Siyonizm'in yükselişi, İsrail devletinin kurulması, devletin yayılmacı politikası, her geçen gün daralan Filistin haritası ve aradaki ciddi gerilim göz önünde bulundurulduğunda yeni tartışmalar da beraberinde gelmiştir. Devletin varlığını tanıyan Yahudiler olduğu gibi buna karşı çıkan ve varlıklarını devam ettiren Yahudiler de mevcuttur. Filistin ile yaşanan çatışmalar bağlamında İsrail hükümetlerinin aldığı politik kararların herkes de olduğu gibi kendilerini dindar olarak tanımlayan Yahudiler üzerinde de etkileri olmuştur. Çalışma devletin kurulduğu günden bugüne devlet yetkililerinin kutsal topraklarla ilgili verdiği kararların Ortodoks Yahudiler üzerindeki yansımalarını ve onların bu noktadaki tavırlarını incelemeyi amaçlamaktadır. İsrail'in kurulmasıyla Ortodoks Yahudilerin devlete bakışı, bu topraklara yönelik göçün değerlendirilmesi, toprakların egemenliği ve hâkimiyeti meselesi, bunun elde edilmesine yönelik savaş ve çatışma ya da barış ve

---

*Dr. Öğretim Üyesi, Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Bilimleri Anabilim Dalı/Dinler Tarihi, fatihmemic@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0932-3274.

sükûnetin sağlanması adına topraklara yönelik iade gibi hususlar araştırmanın üzerinde durmayı amaçladığı temel konu başlıklarıdır.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Filistin, Ahit, Vaat Edilen Toprak, Ortodoks Yahudi.

1896-1948 Arap-Yahudi Münasebetleri

Fethi YILDIRIM*

Öz

İlk kez 27 Ağustos 1897'de İsviçre'nin Basel şehrinde "Birinci Siyonist Kongresi" ile temelleri atılan "Dünya Siyonist Teşkilatı" başkanlığına Theodor Herzl'in getirilmesiyle aktif faaliyetlerine başlamıştır. "Kuzeyde Kapadokya Dağlarından Güneyde Süveyş Kanalına kadar olan alan'da bir Yahudi devleti kurmak olan ana gayelerini gerçekleştirmek için Herzl, alınan kararlar doğrultusunda harekete geçmiş ve o dönemde Filistin'in Osmanlı toprağı olması sebebiyle ilk icraatı Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit ile iletişime geçmek olmuştur. Taleplerine olumlu karşılık alamayan Herzl, hedeflerinin gerçekleşmesi için bir taraftan Osmanlı'nın yıkılışını beklerken diğer taraftan da İngilizlerle diyaloga geçmişlerdir. Siyonizmin diğer bir etkili ismi olan Herbert Samuel 1916'da Fransa ile İngiltere'nin gizlice imzaladığı "Sykes-Picot Anlaşması uyarınca Suriye'nin Fransa'ya verilmesini desteklemiş ve bunun için çabalamıştır. 1916 yılına gelindiğinde İngiltere'nin siyonizme destek veren David Lloyd George başkan, Arthur Balfour ise dışişleri başkanı olmuştur. Bu siyasi adımlar siyonist hareketlerin artık somut olarak faaliyete geçmesinin önünü açmıştır. I. Cihan Harbi sürerken Yahudilere bir ülke gündeme gelmiş ve İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve ABD bu fikri desteklemiştir. Akabinde Eylül 1918'de Filistin'in İngilizler tarafından işgal edilmesiyle bölgeye hızla Yahudi göçü gerçekleştirilmiştir. Savaş esnasında 56 bin olan Yahudi nüfusu 1922'de 83 bin, 1931'de 174 bin, 1941'de 474 bin ve 1946'ya gelindiğinde ise bu sayı 608 bine ulaşmıştır. Yahudi nüfusunun artışına paralel Filistin'in yerli Müslüman halkları arasında huzursuzluk da o oranda artmıştır. Birbirleriyle mücadele etmek için

---

*Dr. Öğretim Üyesi, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Sıyer-i Nebi ve İslam Tarihi Anabilim Dalı, fethi.y@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7238-4283.

birçok örgütün kurulduğu bölgede karşılıklı birçok çatışmalarla 1948'e gelinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Yahudi, Siyonizm, Yüksek Arap Komitesi, el-Fedâiye, Haganah.

Sara'nın Oğlu Hacer'in Oğluna Karşı: Talmud Teo- Politiğinde "Öteki" Olarak Filistinli Arap

Hamza ÜZÜM*

Öz

Tarihte hiçbir millet, İsrail oğulları kadar, kendilerinin öteki dinler ve milletlerle ilişkilerinde titiz olmamıştır. İsrail oğullarının sayıca daima diğer milletlerden azınlıkta olmasına rağmen, kendi dinine karşı kıskançlık içeren ayırt edici, hatta dışlayıcı önlemler aldığı söylenebilir. Hatta Yahudiler daha da ileri giderek kendisi dışındaki tüm inanç sistemlerinin bozuk ve batıl olduğu yüksek sesle cesaret içinde ve sürekli olarak asırlarca tekrarlayabilmiştir. İnsan için öznenin tanımı kadar öteki algısı da gereklidir. Hatta öznenin sağlıklı olması için ötekine bakışında doğru ve gerçek olması gerekmektedir. İnsani ilişkilerde öteki genel olarak "ben" ve "biz" in dışındakilerin toplamıdır ve doğası gereği farklı, yabancı ve olumsuz olarak algılanmaktadır. Yahudi düşüncesi Hz. İbrahim'e kadar gelen insanoğlunun manen pis olduğunu Hz. Nuh zamanında kısmî bir arınma olduğunu fakat tekrar insanların bozulduğunu iddia etmektedir. Hakiki arınmanın Hz. İbrahim'in sünnet olmasıyla olduğunu söylerler. Bilindiği üzere Hz. İbrahim'in eşi Sara'nın oğlu İshak'tan Yahudi ırkı, cariyesi Hacer'in oğlu İsmail'den ise Arap ırkı türemiştir. Hz. İsmail'in anası Hacer cariyeye olduğundan Yahudiler Arapları köle çocuğu diye hakir görmektedir. Ayrıca Tanah, Tekvin 22 baba göre, Hz. İbrahim'in kurban etmek istediği ve sünnet ettirdiği oğlunun İshak olduğu bildirilir. Talmudik ifadelerde Hz. İsmail, sünnet emri gelmeden önce öldüğünden neslinin arınmadığı ve putperest olduğu yer almaktadır. Bu bağlamda çalışmamızda Mişna'da Abodah Zarah ve Avedim risalesinde Yahudi hukukunda işlenen öteki milletlere bakış çerçevesinde Filistilerle alakalı hükümleri değerlendireceğiz.

---

*Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, hamza.uzum@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3701-1451.

Anahtar Kelimeler: Talmud, Yahudi Hukuku, Öteki, Filistinli Arap.

Şehirlerin Fazileti Hakkında Gelen Rivayetler Üzerine Bir İnceleme Askalân-Gazze-Filistin

Hasan KÜÇÜKOSMAN*

Öz

Hadis alimleri tarafından kabul edilen genel görüşe göre şehirlerin fazileti hakkında Şam ve Yemen'in dışında nakledilen rivayetler sahih değildir. Şam denilen bölge ise Bilâdüşşam olarak bugünkü Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün'ü içine almaktadır. Şam'ın faziletinin yanı sıra bazı rivayetlerde daha küçük şehirlerin üstünlüğünden de bahsedilmiştir. Bunlardan birisi de Askalân ve Gazze'dir. Tarihte pek çok savaşa tanık olan bu bölge ilk kez Hz. Ömer döneminde Müslümanların eline geçmiştir. Gazze ile aralarında çok kısa mesafe olması bu iki şehrin tek bir şehir olarak algılanmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Askalân'ın fazileti hakkında nakledilen rivayetler Gazze ve için de geçerlidir. Zira Hz. Peygamber'in de bu iki şehir için "İki gelin" ifadesini kullandığı ve orada yaşayanları müjdelediği nakledilmiştir. Askalân'ın faziletine dair nakledilen rivayette kıyamet günü on binlerce şehidin kopuk başlarını ellerine alarak kanları aka aka Allah'ın huzuruna geleceği ve hesapsız cennete gireceklerine dair geniş bilgi nakledilmektedir. Rivayet hakkında eleştiriler yapılmış olsa da Askalân'lı İbn Hacer rivayetin uydurma olmadığını ve başka tarihlerle gelen nakillerde Askalân'ın faziletine dair haberlerin mevcut olduğunu ifade etmiştir. Zira sahih olduğu bildirilen bu minvaldeki rivayetlerin birinde Hz. Peygamber; en faziletli ribatın Askalân'da yapılacağını haber vermiştir. Asıl olarak bu rivayetler Kur'an'a da uygundur. Zira Mescid-i Aksa'nın bu bölgede olması ve mukaddes topraklarla Allah-u Tealâ'nın Filistin bölgesini kastettiğinin söylenmesi Hz. Peygamber'e izafe edilen rivayetlerle aynı doğrultudadır. Bundan dolayı konu hakkında gelen bazı rivayetler senedi itibarıyla münekkit âlimlerce tenkide uğramış olsa da düşman

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, kucukosmanhasan@gmail.com, ORCID:0000-0002-2384-5650.

yurdunda nöbet tutmanın fazileti ve salih amele teşvik amacı da gözetilerek mezkur hadisler pek çok âlim tarafından kabul ile karşılanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Şehir, Filistin, Askalân, Gazze.

Kubbetü's-Sahra Kitabelerindeki Kur'an Âyetlerinin Tahlili

Hayrunnisa NEFES*

Öz

Hiz. Ömer tarafından ordu komutanlığına getirilen Amr b. Âs komutasındaki İslam ordusu Filistin bölgesindeki birçok bölgeyi fethetmişti. 637 yılında İslam ordusu Kudüs'ü muhasara altına almış ve şehirdeki Patrikle barış görüşmesi başlatılmıştı. Şehrin anahtarlarının bizzat Halife Hiz. Ömer'e teslim edilmesi ile Kudüs'te İslam hâkimiyeti tesis edilmiştir. Emevi Halifesi Abdülmelik b. Mervân döneminde şehrin İslam eserleriyle donatılmasına başlanmış ve bu anlamda şehre önemli eserler inşa edilmiştir. Kubbetü's-Sahra olarak bilinen yapı sözü edilen eserlerin en önemlilerindendir. Kubbetü's-Sahra'nın bir başka önemli özelliği de İslam'ın en erken kitabe örneklerini barındırmasıdır. Sözü edilen kitabelerin çoğunluğunu ise Kur'an-ı Kerim'den alınan âyetler oluşturmaktadır. Yapıdaki âyetlerin seçiminde, Kudüs'ün o dönemde önemli sayıda Hıristiyan ve Yahudi nüfusuna ev sahipliği yapması da etkili olmuş gözükmektedir. Bu çalışmada sözü edilen ayetlerin tahlili yapılarak verdiği mesajlar değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Âyet, Kubbetü's-Sahra, Kitâbe, Filistin, Kudüs.

---

*Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı, hayrunnisa.nefes@giresun.edu.tr, ORCID:0000-0002-3383-0882.

Ümmeti Uyandıran Şehid ve Hatıralar Adlı Eserler Üzerinden Filistin

İbrahim DAĞILMA*

Öz

Filistin, Kudüs ve Mescid-i Aksa tarih boyunca kendinden bahsettirmiş ve kendisinden bahsedilmiş bütünlüğü üç mekândır. Bu üç mekân, üç semavi din nazarında kutsal addedildiğinden her zaman önemini korumuştur. Bu kutsal mekânlara hâkim olma isteği tarih boyunca bir sorun yumağı olmuş. Hıristiyan ve Yahudilerin idaresi altında bu mekânlar, anlatılamayacak zulümlere ve mezalimlere sahne olmuş, Müslümanların idaresinde ise bu mekânlar, adalet ve güvenin merkezi haline gelmiştir. 1917 İngiliz işgali ve 1947 İsrail işgali Filistin topraklarını yeniden gündeme getirmiş ve yüzyılı aşkın bir süredir bu kutsal mekânlar kronik bir mesele haline almıştır. Filistin meselesi, günümüzde özelde ümmet coğrafyasının genelde dünyanın kanayan yarası olmuştur. Bu kronik mesele, bölgedeki istikrar ve barışı bazen doğrudan bazen dolaylı yönden etkilemiştir. İsrail, bir terör şebekesi gibi bölgede etnik temizlik, tehcir, katliam ve baskıdan nemalanmış. Yerleşim hilesi altında insanların evlerine el koymuş, onları vatanlarından sürmüş ve işgal ettiği topraklara dünyanın değişik ülkelerinden Yahudileri getirerek yerleştirmiştir. Bu durum karşısında Filistinliler bir direniş hattı oluşturmuş ve bu direniş hattı lider insanların öncülüğünde korunmaya çalışılmıştır. Filistin direniş tarihinde Şeyh Ahmet Yasin ve Abdulaziz Rantisi öne çıkan iki önemli direniş lideridir. İki direniş lideri de süreç içinde etkili bir mücadele sürdürmüş ve İsrail'in birincil hedefi haline gelmişlerdir. İki direniş lideri, birbirine yakın bir tarihte işgalci İsrail eliyle şehid edilmişlerdir. Onların mücadeleleri ve hayatları üzerine çalışmalar yapılmış, makaleler ve kitaplar yazılmıştır. İki direniş lideri hakkında çalışma yapanlardan biri de Amir Şemmah'tır. Bu çalışma,

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatı/Zaza Dili ve Edebiyatı, idagilma@bingol.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6521-119X.

Amir Şemmah'ın iki direniş liderini tanıtma amacıyla yazdığı Şey Ahmet Yasin Ümmeti Uyandıran Şehid ve Hatıralar (Şehid Dr. Abdulaziz Rantisi) adlı iki kitabı tanıtma amaçlıdır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Kudüs, Direniş, Ahmet Yasin, Abdulaziz Rantisi.

Mâlik b. Nebî Zaviyesinden Filistin Davası

İbrahim SAYLAN*

Öz

Mâlik b. Nebî (1905-1973), 20. yüzyılda yaşamış ve o dönemin sorunlarına ilişkin önemli analizler ortaya koymuş Cezayirli bir fikir adamıdır. Mefkûresini İslam dünyasında yaşanan sorunlara çözüm üretme üzerine kuran mütefekkir, Müslümanların kendilerini bulabilmelerini ve bir şahsiyet oluşturabilmelerini gaye edinmiştir. Modern dünyada yaşanan insanî ve ahlâkî krizin nedenlerinin anlaşılması ve bu krize yönelik çözümler sunma gayreti onun temel meselesi olmuştur. Mâlik b. Nebî'nin çözüm sunduğu meselelerin başında Filistin davası gelmektedir. O, Filistin sorununun sebepleri, çıkış noktaları ve bunun İslam toplumuna kazandırdığı değerler üzerinde durmuştur. Çalışmamız kapsamında onun farklı eserlerinde Filistin davası ile ilgili serd ettiği fikirler tespit edilip günümüze bakan yönüne işaret edilecektir. Filistin davası, daha önceki savaşlardan bağımsız değildir ve geçmişten nükseden olaylar zincirinin devamı niteliğindedir. Bu anlamda Filistin sorununu başlangıç döneminin canlı tanığı olan Bin Nebî'nin kaleminden takip edip onun görüş ve önerilerinden faydalanmanın kıymetli olduğu kanaatindeyiz. Onun görüşlerinin bütünüyle bu özet metinde anlatılması zor olsa da bazı örnekler vermekte fayda vardır. Filistin davasını sömürgecilik anlayışıyla ilintili gören Bin Nebî, sömürülmekten kurtulabilmek için öncelikle sömürülmeye uygun olma halinden kurtulmak gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre şayet kişi haklarını konuşmayı terk edip Atlantik İttifakı'ndan dem vurmaya bırakarak kendi sorumluluklarını anlatmaya, yetenek ve kaynaklarından söz etmeye başlarsa sömürgeciler tarafından sürekli tehdit edilen bir insan olmaktan kurtulacaktır. O, bunun Filistin sorunuyla birlikte günümüz İslam dünyasında yavaş yavaş

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, isaylan@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8462-8927.

gerçekleşmeye başladığını kaydetmiştir. Mâlik b. Nebî, Filistin davasının genel bilinci yaşadığı uyuşukluktan çıkardığını söylemiş ve onu İslam dünyasının yeni ve olumlu bir yön tayin etmek için etrafında dönüp durduğu tarihsel bir odak olarak görmüştür. O, bu sorunun çağdaş İslam tarihinin belki de bereketlilik bakımından en büyük olayı olduğunu; dünyayı uzun süre meşgul eden ve onun uyanışındaki bir takım dağınık yönelişler yüzünden yaşanan kaosu çözdüğünü ifade etmiştir. Bin Nebî, bu onurlu hezimetin -ya da daha açık bir ifadeyle, gerçeğin vehme karşı kazandığı zaferin- kaosun boğduğu akılları ve vicdanları özgürlüğe kavuşturduğunu; Filistin hezimetinin, İslamî uyanışın yeni bir döneminin habercisi olacağını belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Filistin Davası, Mâlik b. Nebî, Filistin Sorunu, Çözüm, Uyanış.

İşgal Altında Filistin’de Eğitim: Evde Eğitim Modeli

İlhan TETİK*

Öz

1967 yılından önce Ürdün ve Mısır eğitim sistemini uygulayan Filistin, işgalle birlikte İsrail’in kontrolünde eğitimine devam etmek zorunda kalmıştır. İşgalle birlikte artan baskı ve yıldırma politikaları eğitimin uzun süre aksamasına neden olmuştur. Bu durumda her türlü engellemelere rağmen eğitimin sürekliliğini sağlamak için Filistin’de “evde eğitim” modeli geliştirilmiştir. Çalışmanın amacı Filistin eğitim sistemi içerisinde evde eğitim modelini incelemektir. Araştırmamızda dijital ve basılı kaynaklar taranarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. İsrail’in baskı ve yıldırma politikaları altında geliştirilen ve eğitimde sürekliliği esas alan Filistin’de “evde eğitim” modeli analiz edilmiştir. Sonuç olarak İsrail “evde eğitim” modelini suç olarak nitelemiş, baskınlarla öğretmen ve öğrencileri tutuklayarak ağır cezai yaptırımlar uygulamıştır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, İsrail, İşgal Altında, Evde Eğitim

---

*Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, ilhan.tetik@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2574-6533.

İsrâil'in İşgali Altındaki Mescid-i Aksa'yı Ziyaret Etmenin Cevazı Konusunda Muâsır Alimlerin Yaklaşımları

Kadir SAYIM*

Öz

Mescid-i Aksa Müslümanların kutsal kabul ettiği üç büyük mescidden biridir. Günde beş defa eda edilen namaz Kâbe'den önce bu mescide dönülerek eda ediliyordu. Bu kutsallıktan ötürü hadislerde de Mescid-i Aksa'ya ziyaret hep teşvik edilmiş ve Hz. Peygamber'in Kur'an'dan sonraki en büyük mucizesi olan miraç hadisesinde göklere urûc da buradan gerçekleşmişti. Asırlar boyunca bu teşvik-i şer'i sebebiyle Mescid-i Aksa'yı ziyaret eden Müslümanlar yarım asırdır bu mescidi ziyaret etmek istediklerinde işgalci İsrail makamlarına başvurup izin almak durumunda kalmaya başladılar. Öyle ki bizzat bölgede yaşayan kimseler dahi yaş sınırlamasına tabi tutulup belli bir yaşın altındalarsa mescide girmelerine izin verilmemeye başlandı. Bu durum da günümüzde fikhî ve içtimâî bir probleme sebebiyet verdi. Fıkhi probleme gelince muasır alimler aslı Müslümanlara ait olan bir yerin işgal edildikten sonra hele ki işgal makamından izin alınarak ziyaret edilmesinin câiz olup olmayacağını tartıştılar. Zira bu durum bir nevi işgali kabullenmek ve oradaki işgal otoritesini kabul etmek anlamına gelmektedir. Çünkü artık Müslümanlarla kendi beldelerini işgal etmiş bir yapı arasında İslam savaş hukuku kanunları mücebince hasmane ilişkiler durumu meydana gelmiştir. Diğer yandan meseleye sadece bu zaviyeden bakmak zaten fiili olarak sultasını ilan edip bir bahane ile uluslararası arenada da resmi olarak bölgeye hâkim olmak isteyen işgalci devletin isteği doğrultusunda davranmak anlamına gelebilir. Bu iki temel yaklaşım zaviyesinden naslardan deliller getiren ulema bu konuda cevaz verenler ve menedenler olmak üzere iki temel fırkaya

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, kadorsayim@trabzon.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8650-1070.

ayrılmıştır. Bir de meselenin içtimai yönü de vardır ki bu konudaki fıkhi tartışmaları incelediğimizde göreceğimiz üzere oradaki belirleyici temel âmil de bu içtimai durum olmuştur. Zira bir kimse her ne kadar bir fetva verirken nasslarda geçen cüzi delillere istinad etse de neticede bulunduğu ortamdan kopuk ve vakiadan uzak bir fetva vermesi düşünülemez. İster istemez mevcut içtimai durum fetva verenleri de etkilemektedir. Bu içtimâî durumun aslını ise o bölgede yaşamaya devam eden Filistinli Müslümanların kaderine terk edilmesi durumu oluşturmaktadır. Bundan ötürü olayı bir de onların zaviyesinden incelediğimizde içeride ve dışarıda konunun nasıl anlaşıldığına dair daha çok fikir sahibi olunabilecektir. Bu açıdan çalışmamızı bir giriş, iki başlık ve bir sonuç şeklinde ele alacağız. Giriş bölümünde Filistin'in kısa tarihinden günümüzdeki fiili duruma gelene kadarki zaman dilimini ele alıp daha sonra ise günümüzdeki tartışmaların başlamasına sebep olan amilleri zikredeceğiz. Birinci bölümde ise meselenin fıkhi yönünü ele alıp muâsır alimlerin ve fetva kurullarının fetvalarını ve fetvalarına konu olan gerekçelerini zikreğiz. İkinci bölümde ise konuyu içtimai açıdan inceleyerek özellikle o bölgede yaşayan insanların düşüncelerini ortaya koymaya çalışacağız. Sonuç kısmında da elde ettiğimiz verileri maddeler şeklinde sunacağız.

Anahtar Kelimeler: Filistin, İşgal Edilmiş Topraklar, Mescid-i Aksa, Ziyaret, İsrâil.

Yahudilerin Vaat Edilmiş Topraklar (Arz-ı Mevûd) İnancının Kelâmî Kritiği

Kamil Ruhi ALBAYRAK*

Öz

Tevrat'ın Sayılar bölümü hariç diğer dört ana bölümünde farklı nitelendirme ve isimlerle İsrail oğullarına vaat edilen birtakım topraklardan söz edilmektedir. Ahd-i Cedit'te "Arz-ı mevûd" yani "Vaat edilmiş topraklar" şeklinde kavramsal bir muhtevaya kavuşacak olan bu bölge Ahd-i Atik'te "Ken 'an diyarı", "diyar", "gurbet diyarı" ve "memleket" gibi isimlerle anılmıştır. Tafsilatlı olarak Ahd-i Atik'te sınırları çizilen Vaat edilen topraklar özetle doğuda Fırat Nehri ile batıda Nil Nehri arasında kalan bölgedir. İsrail oğulları tarih boyunca Süleyman tapınağını içinde bulunduran ve ilahi buyruğun kendilerine hediye ettiğini düşündükleri bu topraklara hâkim olmak için kan dökmüş ve can vermişlerdir. Hatta onlar bu topraklara hâkim olma hakkının ilahi bir imtiyazla kendilerine sunulduğu gerekçesine sığınarak insani, hukuki ve ahlaki pek çok değeri tarih boyu göz ardı ederek bu topraklara sahip olmaya çabaladılar. 1948'de İsrail Devleti'nin Filistin topraklarında kuruluşuyla anılan motivasyonla, kademe kademe Yahudi toprakları işgaller yoluyla genişletilmeye çalışılmıştır. Bu bildiride İsrail oğullarının Tanrının kendilerine ilahi buyrukla hediye ettiğine inandıkları bu toprakların, yani Arz-ı mevûd inancının, İslam inanç sistemi olan kelimadan ilmi açılarından bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Vaat edilmiş topraklar, Arz-ı mevûd, İnanç, Kelam

---

*Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, kamil.albayrak@giresun.edu.tr, ORCID: 0000 0002 25902073.

Filistin’de Bir Kârî: İbnü’l-Kabâkîbî

Lokman YILMAZ*

Öz

Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Halîl b. Ebî Bekr b. el-Kabâkîbî el-Halebî (öl. 849/1445) 9./15. asrın en önemli kıraatçilerinden biridir. Halep’te dünyaya gelmiş ve ilim tahsili için Kâhire’ye gitmiştir. Daha sonra bir müddet Gazze’de ikamet edip tedris faaliyetlerinde bulunduktan sonra hocası Şihâbüddin b. Arslân’ın daveti ile Kudüs’e yerleşmiş ve burada tedris faaliyetlerini sürdürmüştür. İbnü’l-Kabâkîbî’nin hayatının sonuna kadar Kudüs’te kaldığı zikredilmektedir. Onun kıraat haricinde hadis ve Şâfiî fıkhuına dair çalışmaları da bulunmaktadır. Kudüs’te dâru’l-kurrâ ismi verilen ve kıraat eğitimi yapan kurumların varlığı bilinmektedir. Buradaki Cevheriye Medresesi’nin İbnü’l-Kabâkîbî’nin kıraat dersleri verdiği kurumlardan birisi olduğu söylenmektedir. Kıraat tedrisinin önemli mertebelerinden olan şeyhu’l-kurrâlık makamına getirilmesi bu alandaki önemli hususiyetlerden biridir. Müellifin kıraat alanında gerek manzûm gerekse mensûr eserler kaleme almış olması da dikkat çekicidir. Kıraat ilminin zirve şahsiyetlerinden olan İbnü’l-Cezerî (öl. 833/1429) ile kıyaslanması ve eserlerinin fesâhât açısından onunkilerden daha ileri seviyede olduğunun söylenmesi İbnü’l-Kabâkîbî’yi bu alanda ayrıcalıklı kılan hususlardandır. Müellif başta kıraat ilmiyle alakalı *Mecma’u-s-sürûr ve matla’u’s-şümûs ve’l-büdûr, Îzâhu’r-rumûz ve miftâhu l-künûz, Nazmu’l-kırâati’s-selâsi’z-zâideti ‘ale l-’aşr* olmak üzere başka bir çok eser kaleme almıştır. Ancak onun dönemindeki Filistin’deki dâru’l-kurrâların durumu, hangi kurumlarda ne kadar vazife yaptığı, buralarda ne gibi faaliyetlerde bulunduğu ve hangi eserlerini burada telif ettiğine dair bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada İbnü’l-Kabâkîbî’nin hayatı, hocaları,

---

*Dr. Öğretim Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı, lkmnyilmaz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4619-0159.

talebeleri, eserleri ve hayatının önemli bir kısmını geçirdiği Filistin'deki ilmî faaliyetleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, İbnü'l-Kabâkîbî, Filistin, Kudüs, Dâru'l-kurrâ.

Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü Fethi: Tarihsel Bağlam ve İslam Birliği Perspektifi

Mahmut Recep KELEŞ*

Öz

Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü Haçlı işgalinden kurtararak Müslümanlara geri kazandırması, tarihsel ve siyasi açılardan derinlemesine incelenmesi gereken önemli bir olaydır. Selahaddin'in bu başarısı, yalnızca askeri ve idari yeteneklerine değil, aynı zamanda o dönemin siyasi, sosyal ve dini dinamiklerinin anlaşılması açısından da kritik öneme sahiptir. Selahaddin'in öncesinde, İslam dünyası idari yapı bakımından zorlu bir dönemden geçmekteydi. Çok sayıda farklı devlet ve yönetimin yer aldığı İslam dünyası hem askeri hem de idari açıdan çeşitli zayıflıklar gösteriyordu. Bu zayıflıklar, Haçlılarla yapılan antlaşmalarda ve komşu devletlerle yürütülen savaş veya barış politikalarında net bir şekilde ortaya çıkıyordu. Bu politikalar genellikle kısa vadeli hayatta kalma stratejileri olarak işlev görmüş, ancak Haçlıların İslam dünyasındaki varlığını güçlendirerek Müslüman devletler üzerindeki siyasi ve ekonomik baskıyı artırmıştır. Selahaddin'in Kudüs'ü fethi, bu tarihsel ve siyasi karmaşa içinde bir dönüm noktası olarak öne çıkmaktadır. Haçlılara karşı askeri başarılarının yanı sıra, İslam dünyasını birleştirme ve moral olarak yükseltme konusunda da önemli adımlar atan Selahaddin, farklı İslam devletleri ve gruplarını ortak bir düşmana karşı birleştirerek, askeri başarının yanı sıra İslam dünyasının bölünmüşlüğüne karşı da sembolik bir zafer elde etmiştir. Bu başarı, askeri bir zafer olmanın ötesinde, İslam dünyasının yeniden şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır. Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü fethi, bölgedeki siyasi dengeleri değiştirmiş, Müslümanların moralini yükseltmiş ve İslam dünyasında birlik ve dayanışma ruhunu canlandırmıştır. Bu, onun askeri ve idari yeteneklerinin yanı sıra siyasi zekasını ve liderlik kabiliyetini de göstermektedir. Tarihsel

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mrkeles@nku.edu.tr, ORCID ID:

olarak İslam dünyasının yeniden yapılanması ve birleşmesinde önemli bir kilometre taşı olan bu olay, günümüzde bile İslam birliğinin sembolü olarak hatırlanır. Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü fethi, bu nedenle sadece tarihi bir olay değil, aynı zamanda İslam dünyasının tarihindeki önemli bir dönüm noktası olarak ele alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Eyyubiler, Selahaddin Eyyubi, Haçlı Seferleri, Kudüs.

15. Yüzyılda Bir Kudüs Kadısının Filistin'İ Tasviri: Uleymî'nin *El-Ünsü'l-Celîl*'inde Filistin Şehirleri

Muhammet Enes MİDİLLİ*

Öz

7. (13.) yüzyılın ortalarından itibaren Memlûkler'in Mısır-Şam bölgesine hâkim olmaları, buraya yönelen Moğol/İlhanlı saldırılarını engellemeleri, Akdeniz sahillerindeki Haçlı varlığına son vermeleri ve bu iki bölgenin idaresini merkezileştirmeleriyle birlikte Filistin bölgesi güven ve istikrar içerisinde geçireceği uzun bir döneme girmiştir. Kudüs'te doğan, hayatının önemli bir kısmını Kudüs'te ve Filistin şehirlerinde geçiren, 9. (15.) yüzyılın sonları ve 10. (16.) yüzyılın başlarında otuz yıla yakın Remle ve Kudüs'te Hanbelî kâdilkudâtlığı yapan Mücîrüddin el-Uleymî (ö. 928/1522), Kudüs'ün tarihini merkeze alan *el-Ünsü'l-celîl bi-târîhi'l-Kuds ve'l-Halîl* adlı eseri kaleme almıştır. Modern öncesi dönemde Kudüs tarihi hakkında yazılmış en önemli metin olan *el-Ünsü'l-celîl*'in odağında Kudüs olsa da müellif, Kudüs'ün merkezinde yer aldığı Filistin bölgesindeki Beytüllahm, Remle, Lüde, Askalan, Gazze, Eriha, Nablus ve Halil gibi diğer şehirlerin tarihi, topografyası, manevi önemi, idaresi, mimari yapıları, sosyal ve kültürel çevresi hakkında da önemli bilgiler vermiştir. Dolayısıyla Uleymî, Kudüs'ün tarihini yazmayı hedeflese de başta Halil olmak üzere Kudüs'ün çevreleyen Filistin şehirlerini de bu telif projesinin bir parçası haline getirmiştir. Bu şekilde Filistin şehirlerinin tarihini Kudüs'ün tarihine ekleyen bir yaklaşım içerisinde olmuştur. Bu tebliğ, Osmanlı hakimiyetine kadar olan dönem için Kudüs tarihinin en önemli kaynaklarından olan *el-Ünsü'l-celîl*'de Kudüs dışındaki Filistin şehirlerinin nasıl tasvir edildiğine ve Uleymî'nin Filistin tasavvuruna odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Uleymî, *el-Ünsü'l-celîl*, Kudüs, Memlûkler.

---

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, enesmidilli@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0145-3987.

Filistin'deki Tarikatlar ve Etkileri

Mustafa Şeref AYDIN*

Öz

Tarihi çok eski zamanlara kadar uzanan Filistin, yaşamaya uygun iklimi, medeniyetlere beşiklik eden stratejik konumu ve birçok peygambere yaptığı ev sahipliğiyle dikkatleri üzerine çekmiştir. İslam tarihinde ilk olarak Hz. Ömer döneminde fethedilen Filistin, günümüze kadar büyük âlimler ve sûfiler yetiştirmiştir. Hicri ikinci asırda ilk hankâhın Remle'de yapılması ilk dönemlerden itibaren Filistin topraklarında zâhid ve sûfilerin varlığını göstermesi açısından kayda değerdir. Sonraki asırlarda da Filistin'in çeşitli şehirlerinde tekke, zâviye, ribat ve hankâhlar kurulmuştur. Ebû Tûrâb en-Nahşebî'nin (öl. 245/859) müridi ve aslen Bağdâd'lı olan İbnü Cellâ (öl. 306/918) bir müddet Remle'de ikamet etmiştir. Çok yönlü âlim ve meşhur bir sûfi olan Gazzâlî (öl. 505/1111), Mescid-i Aksa'yı ziyaret etmiş ve bir süre orada inzivâ hayatı yaşamıştır. Ayrıca Kudüs halkı için İhyâu ulûmid-dîn isimli eserinin bir bölümünü burada yazmıştır. Kudüs'te doğan ve hadis alanında kitapları bulunan ünlü hadis hafızı İbnü'l-Kaysarânî (öl. 507/1113), tasavvufa ait *Safvetü't-tasavvuf* ve konusunda ilk çalışmalardan biri olan *Kitâbü's-Semâ* adlı iki eser kaleme almıştır. Selâhadîn-i Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethine sûfiler de katılmışlardır. Fetihden sonra Selâhaddîn-i Eyyûbî, fakihler için medreseler sûfiler için de ribatlar yaptırarak Kudüs'te hem ilmî hem de tasavvufî hayatı canlandırmış, sonraki dönemlerde tarikatların yayılmasına vesile olmuştur. Osmanlı döneminde birçok padişah, Filistin'de çeşitli tarikatlara ait tekke ve zaviyeler yaptırmış ve oralara bağışlarda bulunmuştur. Filistin'de tarikat erbabını dînî ve resmî günlerde davet edip evlerde ağırlamak Osmanlı döneminde yaygın bir adetti. Osmanlı'dan sonraki dönemlerde bu davetler resmi günlerle, Kadir Gecesi ve Mevlid Kandiliyle sınırlandı. Filistin toplumunda diğer tarikatlar gibi Halvetîliğin de önemli bir yeri

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, msaydin@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8899-477X.

vardır. Bu tarikatın müntesipleri daha çok doktor, mühendis, öğretmen ve akademisyen gibi kültürlü insanlardan oluşmakta, eğitim ve yardım gibi içtimâî hizmetlere öncülük etmektedir. Bu çalışmadaki amacımız tasavvuf ve tarikatların Filistin'deki gelişimini ve etkilerini anlatmaktır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Tarikat, Sûfî, Osmanlı, Hankâh.

Filistin'in Müzikal Haykırıları

Mustafa TOPŞİR*

Öz

Müzik, ilkel kabilelerden başlayıp günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Dinî ve askerî önemli bir yeri olan müzik, insanın duygularına hitap etmesi yönüyle toplumlarda geniş bir yeri olan bir sanat dalıdır. Bu sebeptendir ki, insanlar başlarına gelen olumlu veya olumsuz durumları, kahramanlıkları, efsaneleri ya da farklı birçok konuda anlatmak istediklerini müzikal olarak dile getirip olayların daha geniş çerçevede yankılanması gerektiği ihtiyacını hissedebilirler. Filistin bölgesinde geçtiğimiz yüzyıldan itibaren şiddetini artırarak devam eden bir insanlık suçu işlenmektedir. Bu suçu geniş çerçevede duyurmak amacıyla pek çok insan çeşitli sanat dallarında Filistin halkı için çeşitli ürünler ortaya koymuşlardır. Lübnanlı bir sanatçı olan Feyruz (Fayrouz) ve Tunus'lu bir sanatçı olan Emel Mathlouthi okumuş oldukları şarkılarda, Filistin'de yapılan insanlık suçuna dikkat çekmişlerdir. Feyruz'un seslendirdiği "Ene La Ensaki" eserinde ve Emel Mathlouthi'nin "Naci el Palestine" isimli eserleri Filistin'de geçmişten günümüze kadar yapılan soykırıma karşı direnişin müzikal haykırıları olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte Filistin halkı için bestelenen eserlerin sadece Arap veya müslüman sanatçılar tarafından değil, aynı zamanda dünyanın çeşitli bölgelerinde ve çeşitli müzik anlayışlarında Filistin için yazılan besteleri görmek mümkündür. Bizler de bu çalışmamızda Feyruz, Emel Mathlouthi ve Filistin halkı için besteler yapan bazı kişilerin hayatları hakkında bilgiler verip besteledikleri eserleri müzikal yönleriyle inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Filistin, Fayrouz, Emel Mathlouthi, Ağıt.

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk Din Musikisi Anabilim Dalı, mustafa.topsir@giresun.edu.tr , ORCID: 0000-0002-8036-196X.

Kutsal Mezar Kilisesi'nin Fâtımîler Tarafından Yıkılması ve Bunun Yansımaları

Serkan ÖZER*

Öz

Semavi dinlerde kutsal kabul edilen Kudüs'e Hıristiyanların kutsiyet atfetmelerinin temel sebebi Hz. İsa ile ilgili bir dizi inançtan kaynaklanmaktadır. Ortodoks, Katolik ve tüm Doğu Hıristiyanlarının Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğine ve gömüldüğüne inanılan yeri ve buraya inşa edilen kiliseyi kutsalmaları ise mekânı hac ziyaretlerinin odağı haline getirmiştir. Her ne kadar Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğine inanılan Golgotha Tepesi daha önce Yahudi ve pagan mabetlerine ev sahipliği yapmış olsa da asıl önem ve kutsallığını İmparator Konstantin'in Hıristiyanlığı kabulü sonrasında kazanmıştır. İmparatorun annesi Helena'nın çöplük haline getirilen yerde yaptığı kazı çalışmaları sonucunda gerçek haça ait parçaları bulması üzerine imparatorun emriyle buraya 326-335 yılları arasında bir kilise inşa edilmiştir. Kilise Tarihi yazarı Eusebius'un tabiriyle Hıristiyanlığın Yahudilik üzerindeki zaferini temsil eden bu kilise, mezkûr tarihten sonra Hıristiyanların akın ettiği en önemli hac mekânı haline gelmiştir. Barındırdığı tehlikeler nedeniyle kilise babaları başlangıçta bu ziyaretleri pek tasvip etmemekteydiler. Ancak zamanla kilise ve resmi makamların onayıyla hac yolculukları teşvik edilmeye hatta finanse ve himaye edilmeye başlamıştır. Papalığın otoritesini artırmak maksadıyla 910 yılında kurulan Cluny Tarikatı'nın bu hac ziyaretlerinde özel bir yeri vardır. Zira insanları hac yolculuğuna teşvik eden, yolda sıkıntı yaşamamaları için bazı önlemler alan Cluny tarikatı, Hıristiyanların Kudüs ile bağlarını koparmamalarına ve sevgilerini taze tutmalarına hizmet etmiştir. Müslümanların Kudüs'ü fethetmeleri genel itibarıyla bu ortama zarar vermemiş olsa da nadiren gerçekleşen olumsuz örnekler de yok değildir. Nitekim

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, serkan.oz@erzurum.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4079-9454.

Fâtımî halifesi el-Hâkim'in emriyle 1009 yılında yıkılan Kutsal Mezar Kilisesi, Bizans imparatoru IX. Konstantin Monomokhas'ın destek ve girişimiyle ancak 1048 yılında yeniden inşa edilebilmiştir. Bu bildiride Kutsal Mezar Kilisesinin Hıristiyan inancındaki merkezi rolü, kilisenin Fâtımîler tarafından tahribi ve bu olayın Haçlı seferlerinde propaganda malzemesi haline getirilmesi irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Kutsal Mezar Kilisesi, Fâtımî Halifesi el-Hâkim Biemrillâh, Hac Ziyaretleri, Haçlı Seferleri.

10. Yüzyıl İslâm Coğrafyacılarının Eserlerinde Filistin

Sinan TARIFCI*

Öz

Bilâdü's-Şâm, günümüzde Filistin, Ürdün, Lübnan ve Suriye'yi kapsayan geniş bir tarihsel coğrafyayı tanımlamak için Müslümanlar tarafından kullanılan bir tabirdir. Bunlardan Akdeniz'in güneydoğu ucunda, Asya ile Afrika arasında köprü mesabesinde bulunan tarihî bir bölge olarak Filistin, tarih öncesi devirlerden itibaren ehemmiyetini ve değerini daima muhafaza etmiştir. Üç ilahî dinde de kutsal şehir sayılan Kudüs, Filistin bölgesinin en önemli şehridir. Müslümanlarda tarih yazıcılığının yanı sıra, coğrafya sahasında da mühim gelişmeler kaydedilmiştir. İslâm dünyasında 10. yüzyıldan itibaren coğrafyaya dair çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Coğrafi eserler, sunduğu coğrafi ve tarihî bilgilerin yanı sıra, öteki kaynak gruplarında nadiren rastlanan iktisadî, içtimaî, dinî ve kültürel konular hakkında da son derece değerli bilgiler sunabilmektedir. Bazı müelliflerin naklettiği bilgiler, doğrudan kendi müşahedelerine dayandığından, bunların değeri bir kat daha artmaktadır. Müslüman coğrafyacılar, başta Kudüs olmak üzere Filistin bölgesi hakkında pek çok yönden bilgiler nakletmişlerdir. Nitekim 10. yüzyıl İslâm coğrafyacılarından Yakûbî'nin *Kitâbü'l-Buldân*, İbn Hurdâdbih'in *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Makdisî'nin *Ahsenü't-Tekâsîm*, İbn Havkal'ın *Sûretü'l-Arz*, İstahrî'nin *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Mühellebî'nin *Kitâbü'l-Azîzî*, Kudâme b. Ca'fer'in *Kitâbü'l-Harac*, İbnü'l-Fakîh el-Hemedânî'nin *Kitâbü'l-Buldân*, İbn Rüste'nin *Alâku'n-Nefise* adlı eserlerinde ve anonim *Hudûdü'l-Âlem*'de Filistin bölgesine dair muhtelif bakımlardan bilgiler elde etmek mümkündür. 10. yüzyılın çeşitli dönemlerinde Filistin bölgesine Abbâsîler, Tolunoğulları, İhşîdîler ve Fâtımîler hükmetmişlerdir. Bu bildiride, 10. yüzyıl İslâm coğrafyacılarının eserlerine göre Filistin bölgesinin coğrafi konumu, idarî birimleri, tabiat şartları, kutsal yapıları, sosyal, ticarî, ekonomik

* Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, sinantar@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9218-6193.

ve kültürel durumu, etnik, dinî ve mezhebî kimliği gibi hususlar üzerinde değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bilâdü'ş-Şâm, Filistin, Kudüs, İslâm tarih-coğrafya yazıcılığı, İslâm coğrafyacıları.

El Fetih Nerede? İdeolojisi ve Günümüzdeki Durumu

Şeyma AKIN*

Öz

2023 yılının sonlarına gelirken 7 Ekim itibariyle Gazze’de yaşananlar, gözleri yeniden Filistin meselesine çevirmiştir. Yirminci yüzyılın ortalarından beri hayatın her alanında gerilimlerin sürdüğü bu bölgede siyasi yönetimin zorlukları ve sorunları bilinmektedir. Tam anlamıyla bağımsız bir yönetim olmadığı gibi, Filistin meselesini kimin üstlendiği de karmaşık hale gelmiştir. İsrail devletinin kurulmasından sonra bir süre belirsizlik ve karmaşıklık hakim olmuş, daha sonra Filistin Kurtuluş Örgütü kurulmuş ve yurt dışından bir devlet gibi örgütlenmeye başlamıştır. 1988 yılında Filistin’in bağımsızlığı ilan edilmiş olsa da de facto yönetilen bir toprak söz konusu değildi. 1993 Oslo görüşmeleriyle gerçek anlamda bir Filistin yönetimi hayata geçmiş ve ilk kez Ocak 1996’da genel seçimler yapılmıştır. Seçimi Yasir Arafat önderliğinde El Fetih kazanmış ve uzun yıllar yönetimini sürdürmüştür. Ne var ki iç çekişmeler, yolsuzluk, siyasi çözümlerin bulunamaması ve benzer sorunlar neticesinde El Fetih gücünü kaybetmiştir ve 2006 seçimlerini İslamcı söylemiyle Hamas’ın kazanması üzerine ikili bir yönetim ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın amacı, Filistin meselesinde El Fetih’in rolünü ve tarihsel sürecini ortaya koyup, sahip olduğu ideolojisinin bu süreç üzerindeki etkisini tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: El Fetih, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), Filistin siyaseti, Hamas, ideoloji.

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, sakin@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2000-2287.

Müslüman Devlet Başkanlarının Kudüs'te Gayrimüslimlere Yönelik Uyguladıkları Hoşgörü Siyaseti

Tuğba VELİOĞLU*

Öz

Filistin'in en eski şehirlerinden olan Kudüs kadim medeniyetlere ev sahipliği yapması ve üç kutsal din tarafından kutsal atfedilmesi bakımından önemli bir şehir olmuştur. Büyük devletler ve imparatorluklar Kudüs'ü ele geçirmek için gayret etmiş ve kendi dinlerinin temsili yapmak için siyasi, ilmi, mimari, vb. çalışmalar yapmışlardır. İslam tarihi içerisinde Kudüs Müslüman devletler tarafından fethedilmiş ya da bu devletler arasında el değiştirmiştir. Hz. Ömer Döneminde ilk defa İslam topraklarına katılan Kudüs şehri Abbâsîler, Tolunoğulları-İhşîdîler, Fâtımîler ve Selçuklular arasında yönetim değişikliği yaşamıştır. Daha sonra Müslümanların Haçlı Seferleri sebebiyle şehri kaybetmesinden sonra Selâhaddin Eyyûbî tarafından yeniden fethedilmiş ve Eyyûbîlerin eline geçmiştir. Bu fethin ardından Kudüs sırasıyla Memlûkler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmiştir. İslam tarihi boyunca Kudüs'ün Müslüman devletler tarafından fethedilmesine veya el değiştirmesine rağmen gayrimüslim tebaaya karşı hoşgörü siyaseti takip edilmiştir. Şehrin fethi sonrasında Müslüman devlet adamlarının başlattığı ılımlı ortam, gayrimüslimlerin bu şehirde güvenle yaşayabilmelerini sağlamıştır. Şehirde İslamlaştırma çalışmaları yapılmasının yanında gayrimüslimlerin dinlerini ve kültürlerini yaşayabilmelerine izin verilmiştir. Bu bildirinin amacı Kudüs'te değişen İslam hâkimiyetlerine rağmen Müslüman devlet adamlarının gayrimüslimlere yönelik gösterdikleri hoşgörü siyasetini örneklerle sunmaktır. Alanla ilgili diğer araştırmalarda bir veya birkaç İslam devleti üzerinde çalışmalar yapılırken bu bildiri de İslam tarihi

---

*Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, tugba.velioğlu@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5528-9775.

boyunca Müslüman devlet adamlarının siyaseti üzerinde açıklamalar yapılmakta ve İslam'ın bakış açısıyla gayrimüslimlere yönelik uyguladıkları ortak hoşgörü siyaseti sunulmaktadır. Bildirinin konusu araştırılırken doküman analizi yöntemi kullanılarak genel tarih, Türk-İslam devletleri tarihi, Kudüs tarihi kitapları ve alanla ilgili uzmanların kitap ve makaleleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Filistin, Kudüs, İslam Yönetimi, Hoşgörü Siyaseti.

Tarihten Günümüze Filistin’de Dürzîler

Ümit ERKAN*

Öz

Fâtımî halifelerinden Hâkim-Biemrillâh döneminde (996-1021) Vezir Hamza b. Ali tarafından kurulan aşırı Şîî bir fırka olan Dürzîlik, varlıklarını günümüzde de devam ettirmektedir. Bâtınî karakterli olan, bünyesinden çıktığı İsmâilî çevrenin inançlarını reddeden, kendilerini tevhid ehli diye adlandıran, tanrının insan suretinde de görülebileceği inancını temel alan, Hâkim-Biemrillâh’ı tanrı kabul eden Dürzîler, aralarında Filistin’in de olduğu Lübnan, Suriye ve Ürdün’de azınlık konumunda yaşamaktadırlar. İsrail Devleti’nin kurulmasına bir tepki göstermedikleri için diğer Araplar’a göre daha iyi muamele görmüşlerdir. Bu bağlamda Filistin’de yaşayan Dürzîler’in neden farklı muameleye tabi tutulduğunun öğrenilmesi tebliğimizin en temel amacıdır. Dürzîlerin varlıklarının duyulması Hâkim-Biemrillâh’ın XI. yüzyıl başında Dürzî dailerden (Anuş Tegin) ed-Derezî’yi mezhebi anlatması için görevlendirmesiyle başlamıştır. Mezhebin Hâkim-Biemrillâh’tan sonraki lideri Hamza b. Ali de bu yapıyı sistemleştirerek Filistin’de de yayılmasını sağlayan kişilerdendir. Fakat Dürzî akidesini asıl tesis eden Bahâeddin el-Muktenâ olup Filistin’in Remle bölgesinde yaşayan Cerrahoğulları kabilesine mensup Cabir ve Zemmah, akidenin yayılmasını sağlayan önemli kişilerdir. Hâkim-Biemrillâh döneminde çeşitli isyan hareketleri de olmuştur. Bunlardan biri de Müferric b. Dağfel ve oğlu Hassan liderliğinde Filistin’de bağımsız bir devlet kurmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Hâkim-Biemrillâh’ın Müferric b. Dağfel’i ikna etmesiyle bölgenin kontrolü tekrar Hâkim-Biemrillâh’a geçmiştir. Tarihten günümüze Dürzî toplumuna Tenûhîler, Şihâbîler, Ma’nîler ve Canbolatlar olmak üzere dört büyük aile hâkim olmuştur. Bu bağlamda Şihâbîler Filistin bölgesine kadar etki alanlarını genişleten

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, umit.erk@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6583-0767.

bir ailedir. Dürzîlerin bölgedeki etkisini anlamak adına Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'yi ele geçirmek için 1831 yılında oğlu İbrahim Paşa ile Filistin üzerine yürümesi sürecinde Dürzî Emiri II. Beşir'den ciddi destek aldığı da bilinmektedir. Dürzîler Birinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu sınırlarının değişimi sürecinde de çeşitli ittifak girişimlerinde olmuşlardır. Bu süreçte Osmanlı karşıtı cepheye yer alan Filistin'deki Dürzîler, İngiliz mandası altında tarafsız, faydacı bir politika izlemişlerdir. İtikadî düşüncelerinin farklılıklarından ötürü çok sayıda düşman edinmişler, yok olmamak adına birbirlerine kenetlenerek kendi din mensupları arasındaki iş birliğini artırma yoluna gitmişlerdir. Yaklaşık 1 milyon nüfusları olan Dürzîler'in diğer ülkelerdeki varlıklarına rağmen Filistin'de işgalci İsrail ile ittifak içerisinde olmaları Dürzîler'e bağımsız bir devlet sahibi olabilme umudu vermektedir. Nitekim, İsrail'in yanı başında kurulacak bir Dürzî devleti, yakından gelebilecek coğrafi tehditleri bertaraf edebilmeye imkân tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri, Şîa, Dürzîlik, Filistin, İsrail.

İlk Dönem İslam Fetihlerinde Filistin Sınırları

Yavuz Selim GÖL*

Öz

İslam fetihleri Hz. Peygamber'in son zamanlarında yoğun bir şekilde ilerlemiş ve Arap Yarımadası'nın neredeyse tamamı İslâm Devleti'nin hâkimiyetine girmişti. Hz. Peygamber'in vefatını müteakip göreve gelen ilk halife Hz. Ebû Bekir'in (632-634) ilk zamanlarında yaşanan Ridde Olayları ile fethilerde kısmî bir duraklama yaşansa da Ridde Olayları bastırılınca fetihler yeniden başladı. Hz. Ömer dönemi (634-644) ile fetihler daha büyük bir ilerleme kaydederek Arap Yarımadası'nın dışına taşdı. Bu süreçte Suriye, Irak, İran ve Mısır bölgelerinin fethi önemli ölçüde tamamlanmıştı. Mısır ile Suriye'nin daha da önemlisi Asya ile Afrika kıtalarının arasında kalan ve kadim adıyla Filistin olarak bilinen topraklar da İslâm hâkimiyetine girdi. Bu topraklar ilk kez Hz. Ebû Bekir döneminde bölgenin fethi ile görevlendirilen Amr b. el-Âs tarafından İslâm fetihlerine sahne olmuştur (634). Bölgenin ilk fethedilen şehri olan Gazze, Amr b. el-Âs tarafından ele geçirildi. Daha ileriye gitmek isteyen Amr b. el-Âs'ın karşısındaki önemli bir engel, Bizans İmparatoru Herakleios'un bölgeyi elden çıkarmamak üzere gönderdiği Bizans ordusudur. Bizans ordusunun üzerine geldiğini öğrenen Amr b. el-Âs durumdan tedirgin olmuş ve Hz. Ebû Bekir'den yardım istemiştir. Bu yardım talebi üzerine Hâlid b. Velid Amr'ın yardımına gitti. Burada gerçekleşen Ecnâdeyn Savaşı'nda Bizans ordusu ile karşılaşan Müslümanlar büyük bir zafer kazandılar. Bu zaferle birlikte Nablus, Sebaste, Amvâs gibi Filistin'in önemli şehirleri

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, yavuz.gol@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7759-4482.

Müslümanların eline geçti. Müslümanlar için bundan sonraki hedef ise Kudüs olmuştur. Bu sırada Amr b. el-Âs Mısır'ın fethiyle görevlendirildiği için bölgedeki fetih hareketleri Yezîd b. Ebî Süfyân tarafından yürütölmeye başlandı. Bu sırada bölgenin merkezi olan Kaysâriyye şehri tekrardan kontrol altına alındı. Bölgede gerçekleşen ve önemli bir kırılma noktasını teşkil eden savaş ise Yermûk Savaşı oldu (636). Bu savaşta galip gelen Müslümanlar Bizans'ın bölgedeki hâkimiyetine tamamen son vererek bölgenin tek hâkimi konumuna geldiler. Bu savaşın sonrasında Kudüs de Müslümanların en yakın hedefi haline geldi ve kısa bir zaman sonra fethedildi (637). Ayrıca bölgenin önemli şehirlerinden olan Askalan da Muâviye b. Ebî Süfyân tarafından ele geçirildi. Böylelikle kadîm bölge Filistin'in fethi tamamlanmış oldu. Sonrasında ise bölge Lüd şehrinin merkez olarak belirlendiği Cünd-ü Filistin adıyla müstakil bir valilik bölgesi olarak belirlendi. Biz de bu tebliğimizde dönemi resmeden haritalarla birlikte hangi şehirlerin Filistin valilik idaresi bünyesinde toplandığını göstermeye çalışacağız. Bu sayede günümüzde sık sık tartışma konusu yapılan Filistin'in sınırlarının nereler olduğu noktasında ilgilileri aydınlatmaya çalışacağız. Maalesef içerisinde bulunduğumuz süreçte bölgenin bir işgale maruz kaldığını ve işgalci güçlerin kendilerini bu bölgenin sahipleri gibi gördüklerini üzümlere müşahade etmekteyiz. Bu işgal sürecinin haksızlığını gösterebilmek adına Müslümanların bölgedeki varlıklarının fiziki sınırlarını ele alarak çağdaş araştırmacıların konuya dikkatlerini çekmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Gazze, Kudüs, Ecnadeyn, Yermûk.

Gazze Kökenli Bir Müfessir: İmam Şafîî ve *Ahkâmu'l-Kur'an* Adlı Eseri

Yusuf YURT*

Öz

Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, 150/767 yılında Gazze'de doğmuş önemli bir şahsiyettir. Babasının vefatı üzerine küçük yaşta annesiyle birlikte, Mekke'ye taşınmış ve ilk tahsilini burada tamamlamıştır. Çocukluk dönemi eğitiminin bir parçası olarak Hüzeyl kabilesi içerisinde bulunmuştur. Mekke'deki tahsilinden sonra yirmili yaşlarda Medine'ye gitmiş ve vefatına kadar Medine'de İmam Mâlik'ten ders okumuştur. Daha sonra devlet görevi için Yemen'e giden Şafîî, siyasi bir komplo neticesinde görevli bulunduğu Yemen'den Rakka'ya Harun Reşid'in yanına götürülmüş, idam edilmekten Ebû Hanife'nin öğrencilerinden Muhammed b. Hasan eş-Şeybanî'nin tezkiesi ile kurtulmuştur. Bir müddet zorunlu ikamete tabi tutulmuş, bu müddet içerisinde Irak ekolünün önde gelen temsilcileriyle irtibatları olmuştur. Bu çerçevede Şeybânî'nin derslerine devam etmiş, Irak rey ekolünü anlamaya ve zayıf taraflarını tespit etmeye çalışmıştır. Zorunlu ikametinden ardından Mekke'ye giden İmam Şafîî orada da ders vermeye devam etmiş, hac vesilesiyle gelen pek çok alimle görüş alışverişinde bulunma imkânı elde etmiş; yine bu yıllarda Irak rey ekolüne karşı kendi tezlerini geliştirme fırsatı bulmuştur. Mekke'deki ikametinden sonra ikinci defa gittiği Bağdat'ta ders kendi halkasını oluşturmuş ve görüşlerini yayma çabası içerisine girmiştir. Burada verdiği derslere katılan önemli isimlerden biri de Ahmed b. Hanbel'dir. Harun Reşid'in oğulları arasında cereyan eden taht kavgaları sonucu Bağdat'ta oluşan siyasi karışıklıklar nedeniyle oradan ayrılan Şafîî Halife Me'mûn'un iktidarı ele almasının ardında Bağdat'a dönmüş ancak kısa bir müddet sonra Mısır'a gitme kararı almıştır. Mısır'da Fustat şehrine yerleşen Şafîî orada da ders ve telif

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, yusuf.yurt@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2512-4141.

çalışmalarına devam etmiş, İmam Mâlik'in müntesipleriyle mücadeleleri olmuştur. 204/820 yılında vefat eden Şafîî Mısır'da daha sonra bir ziyaretgaha dönecek olan bugünkü kabrine defnedilmiştir. Kendi adına izafe edilen bir mezhebin önderi olan İmam Şafîî'nin, İmam Malik'ten ve Ebû Hanife'nin önde gelen talebesinden ders okumuş, kendileriyle ilmi münazaralar yapmıştır. Diğer bir mezhep imamı Ahmed b. Hanbel ise kendisinden ders okumuştur. Diğer bir ifadeyle Şafîî, varlığı günümüzde de devam mezheplerin önde gelen imamlarıyla etkileşimde bulunmuş bir şahsiyettir. Kendisi fakih bir müfessir olarak pek çok eser yazmıştır. Onun fıkhî görüşlerini ihtiva eden *el-Ümm ve ilk fıkıh usulü kitabı olma özelliğine sahip er-Risâle'nin yanında Ahkâmul Kur'an* adlı bir eseri de mevcuttur. Bu çalışmada Gazze kökenli fakih bir müfessir İmam Şafîî'nin hayatı, bir tefsir ekolü olarak Ahkâmü'l-Kur'ân geleneği ve kendisine izafe edilen *Ahkâmü'l-Kur'ân* adlı eseri üzerinde durulacak, müellifin ahkâm ayetlerini tefsir yöntemi incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Ahkâmü'l-Kur'ân, İmam Şafîî, Tefsîr, Gazze, Müfessir.

I. Haçlı Seferleri ve Seferlerin Başarısı Üzerine Bir Değerlendirme

Ayşe GÜDELOĞLU*

Öz

Kral-prensler-papalık üçgeninde süregelen çatışmalar içinde olan Avrupa, Kilisenin çağrısı ile Doğu dindaşlarının yardımına koşmaya yöneldi. Bu hareket başarılı olursa, Roma'daki Papa sadece Avrupa'nın değil bütün Hıristiyanların sahibi olacaktı. Bu hedef, bir taraftan Papa'yı krallarla karşı karşıya getirirken diğer taraftan da Roma kilisesini, başta Bizans olmak üzere Doğu kiliseleri ile yakınlaşmaya sevk etti. O sıralar Bizans İmparatoru'nun içinde bulunduğu zor şartlar, Roma ile iktidar çatışmasına imkân vermemekteydi. Doğuda Müslüman Türklerin ezici galibiyetleri, kuzeyde ve Balkanlarda bitmeyen barbar saldırıları, Bizans İmparatoru'nu Roma'dan yardım istemeye mecbur bırakmıştı. Bu talep binlerce Frenk ağırlıklı Avrupalının Doğuya hareketi için iyi bir gerekçe oldu. İlk Haçlı seferleri, Müslümanların kendi aralarındaki siyasî çekişmeler sebebiyle oluşan otorite boşluğu sayesinde, daha iki asır sürecek seferlerin en başarılısı oldu. Daha çok Şam bölgesindeki emirlerin komuta ettiği pek çok ordu, haçlıların karşısına çıktı fakat tam bir başarı elde edemedi. Haçlılar, on beş yıllık bir zaman zarfında (1096-1106) Urfa, Antakya, Trablus ve Kudüs merkezli dört Hıristiyan devleti kurmayı başarmışlardı. Frenklerin başarısı, Müslümanların en azından başlangıçta onları ciddiye almamasında saklıdır. Fâtımî yönetimi için de Frenkler, Selçuklular kadar büyük bir tehlike olarak algılanmamıştı. Müslüman yönetici ve komutanların ihmeline sebep olan bir diğer etken "Frenkler" olarak bilinen Haçlı ordularının, zaafiyet içindeki Bizans ile aynı kabul edilmesiydi. Frenklerin başarısını bütünüyle Müslümanların ihmeline bağlamak doğru değildir. Frenkerin, bütün tehlikeleri göze alarak bu seferlere çıkmasını sağlayan ve II. Urban tarafından canlandırılan dinî

---

* Dr./Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı Mahmut Gökmen Anadolu İmam Hatip Lisesi, ayse.samsun@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1145-9557.

duyguları, büyük sabırları ve iyi bir savunma sistemleri vardı. Doğunun dillere destan zenginliği de bu seferleri harekete geçirici unsurlardan biriydi. İslam'dan önce Akdeniz'i iç deniz gibi kullanan Avrupalı deniz tacirleri, İslam'ın gelişi ile bu sahalardan adeta sürülmüşlerdi. Doğu ile ticaret, kesintisiz devam etti. Fakat servetin büyüğü, İslam dünyasına kalmaktaydı.

Anahtar kelimeler: Frenkler, Selçuklular, Fâtımîler, Bâtınîler, Bilâd-ı Şam.

Baybars Döneminde Haçlılardan Alınan Filistin Sahil Kaleleri

Musa DEMİR*

Öz

1096 yılından itibaren Müslümanların siyasi anlaşmazlıklarından faydalanarak İslam ülkelerinin önemli birçok yerlerini alan Haçlılar, yaklaşık iki yüz yıl Suriye ve Filistin bölgelerine hâkim olmuştur. Eyyûbîler döneminde Haçlıların aldıkları bu yerler tekrar ele geçirilmiş olsa da Eyyûbî Devleti'nin siyasi iç çatışmaları yüzünden bu hakimiyet kalıcı olamamıştır. 1260 yılında Memlûk tahtına oturan Baybars, sultanlığının ilk beş yılında merkezi otoriteyi güçlendirmiş, Moğolların ortadan kaldırdığı halifeliği 1261 yılında Kahire'de yeniden ihya etmiş ve güçlü bir ordu kurmuştur. Daha sonra ise İslam coğrafyası için büyük bir tehlike olan Moğollarla mücadele etmiş ve Haçlılarla da anlaşma yapmıştır. Moğolları el-Bîre'de durdurmuş ve Moğolların Suriye ve Filistin bölgelerine girmesini engellemiştir. Moğol tehlikesini bertaraf ettikten sonra 1265 yılından itibaren Haçlılarla mücadeleye başlamıştır. Haçlılar için stratejik öneme sahip Kaysâriyye, Hayfa, Arsûf, Yafa Kalelerini fethetmiştir. Daha sonra ise Filistin'in iç bölgelerindeki kaleleri alarak buradaki Haçlılara büyük bir darbe vurmuştur. On yedi yıl Memlûk tahtında kalan Baybars ömrünün büyük bir kısmını Haçlılarla mücadeleyle geçirmiştir. Filistin bölgesindeki Akdeniz'e kıyısı olan kaleleri Haçlılardan almış ve bu kaleleri tamamen yıktırıştır. Buna rağmen yıkılan bu kalelerde denizden gelebilecek Haçlı tehlikelerini önlemek ve Haçlıların iç kesimle irtibatını kesmek için bir askeri birlik bulundurmıştır. Bu bağlamda çalışmanın konusu Baybars döneminde Filistin sahillerindeki kalelerin alınması olmuştur. Bildiri kapsamında sahildeki kalelerin stratejik tarihi önemi, Memlûk askerlerinin savaş

---

* Dr./ Müezzîn Kayyım, Diyanet İşleri Başkanlığı Kocasinan İlçe Müftülüğü, Mimarşinan (Kuloğlu) Cami, musa_demir@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8404-5422.

stratejisi kullandıkları silahlar, kalelerdeki ele geçirilen ganimetler hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Baybars, Haçlılar, Kaysâriyye, Hayfa, Arsûf, Yafa.

Tanah'ta Tanrı'nın İbrahim'e Verdiği Rivayet Edilen Vaat: Tanah'a Göre Vaadin Koşulları ve Gerçekleşmeme Sebepleri

Nurullah Haydar YURDUSEVEN*

Öz

Günümüzde Filistin topraklarında işgal ve soykırım politikası güden İsrail devletinin işlemiş olduğu suçları fanatik Yahudiler teolojik bir zeminde savunmaktadırlar. Onlara göre hem hâlihazırda işgal etmiş oldukları topraklar hem de Nil Nehri'nden Fırat Nehri'ne kadar uzanan ve günümüzde yedi ayrı devletin topraklarının bir kısmını ya da tamamını içeren büyük bir bölge Tanrı tarafından İsrailoğulları'na vaat edilmiştir. Hatta bazı güncel haritalarda bu topraklar daha da genişletilmekte ve dokuz devletin toprakları üzerinde kurulmuş bir İsrail devleti resmedilmektedir. Tanah'ta mevcut olan pasajların otantikliği tartışmaya açık olmakla beraber, bu kişiler sıklıkla Tanah'ın Yaratılış Kitabı'nın 15:18-21 numaralı pasajına atıfta bulunmakta ve Tanrı'nın İbrahim'e "Mısır Nehri'nden (Nil) büyük Fırat Nehri'ne kadar uzanan toprakları" vaat ettiğini ileri sürmektedirler. Söz konusu vaat Tanah'ta yer alan pek çok pasajda tekrarlanmakta ve her nesilde söz konusu vaadin aktif ve geçerli olduğu vurgulanmaktadır. Bu dinsel ifadeleri günümüzde işlemiş oldukları suçları haklı çıkarmak adına kullanmakta ve Müslümanların aslında Yahudilere ait olan topraklarda işgalci olduklarını iddia etmektedirler. Fakat bu vaadin hangi koşullarda geçerli olduğu ve yine Tanah'ta yer alan pek çok pasajda İsrailoğulları'nın Tanrı'nın buyruklarını yerine getirmediği için Tanrı'nın gazabına uğrayıp cezalandırıldıklarını ve vaadin hilafında bir muameleye maruz kaldıklarını anlatan pasajlar göz ardı edilmektedir. Bu bağlamda, bildirimizde Tanah literatüründe İsrailoğulları'na verilen vaat kadar

---

*Arş. Gör. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri Anabilim Dalı, nurullah.yurduseven@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4692-9731.

bu vaadin işlevsiz olduğunu gösteren pasajların da mevcut olduğu ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Filistin, İsrailoğulları, Tanah, Vaat.

Kalavun Dönemine Kadar (1279) Memlûk Hâkimiyetinde Gazze’de Siyasi-Askeri Mücadeleler ve Bölgeye Yansımaları

Şehri KARAKAŞ*

Öz

XIII. yüzyılın ortalarına doğru Gazze, Haçlılar ile Eyyubiler arasında yaşanan çatışmaların etkisiyle harap bir durumdaydı. Haçlılar 1244 yılında Gazze yakınlarında yapılan savaşta Mısır kuvvetlerine yenilmiş ve güçleri büyük oranda kırılmıştı. Eyyûbîlerin ardından Memlûk idaresine giren Gazze’nin eski önemi kazandırılmaya çalışılmış fakat meydana gelen siyasi-askeri olaylar son bulmadığından bu pek mümkün olmamıştır. Nitekim 1250-1260 yılları arasında Gazze, Eyyûbîler ile Memlûk güçleri arasındaki savaşlara ve çatışmalara tanık oldu. Çatışmaların yanı sıra tarafların çeşitli büyüklükteki ordularının bölgeden geçmesi dahi burayı istikrardan mahrum bıraktı. 1260 yılı başlarında ise Moğol birliklerinin Filistin bölgesinin güneyine keşif seferleri başlamış, bu süreçte Gazze, Moğolların önünden kaçan çeşitli zümrelerin sığındığı bir yer haline gelmişti. Öte yandan Moğol öncü birliklerinin Gazze’ye girmesi çok uzun sürmedi. Buna karşılık Memlûklerin Moğol ordusuna karşı Ayn Calut’ ta kazandığı zaferin ardından Sultan Kutuz (1259-1260), Gazze ve çevresi de dâhil olmak üzere Fırat Nehri’ne kadar geniş bir sahanın kontrolünü ele geçirdi. 1239-1244 yıllarında Haçlı-Eyyubi mücadelesi ile başlayan Gazze’deki yoğun çatışmalar, Eyyûbî-Memlûk mücadelesiyle devam etmiş; sonraki süreçte ise Memlûk-Moğol mücadelesine dönüşmüştür. Moğolların bölgeden çıkarılmasının ardından Gazze, Memlûk idarecilerinin İslamlaştırma politikaları ve imar faaliyetleri ile İslami bir hüviyet kazanmıştır. Bu çalışmada, Memlûklerin kurulduğu 1250 yılından Kalavun (1279) dönemine kadar Gazze’de meydana gelen siyasi rekabet ve askeri

*Arş. Gör. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Orta Çağ Tarihi Anabilim Dalı, sehri.karakas@erzurum.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4130-601X.

mücadeleler ile bu mücadelelerin Gazze'nin demografik yapısı başta olmak üzere gelişme sürecine etkileri ve yansımaları aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gazze, Haçlılar, Eyyûbîler, Memlûkler, Moğollar.

Filistin Topraklarına İşaret Eden Kur'an Kavramları ve Müfessirlerin Konuya Yaklaşımları

Enver POLATOĞLU*

Öz

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ve ayırıcı özellikler taşıyan bazı mekânlar, özel kavramlarla nitelenmektedirler. Bu çalışmada sözü edilen kavramlarla kastedilen mekânların Filistin topraklarıyla olan bağlantısını ortaya koymak ve sınırlarını belirlemek hedeflenmektedir. Araştırmamız “*el-Mescidü'l-Aksâ*”, “*mübevee sıdk*” ve “*el-ardu'l-mukaddese*” kavramlarını kapsamakta olup, müfessirlerin bu üç kavram hakkındaki görüşlerini içermektedir. Çalışmamızda yer alan kavram veya isimlerin ele alınma sırası âyetlerin nüzul sürecine göre belirlenmiştir. İslam âlimleri Kur'an'da bir yerde geçen ve bi'setin dokuzuncu yılında nazil olan İsrâ sûresinin birinci âyetindeki “*el-Mescidü'l-Aksâ*” (المسجد الأقصى) tabirinin “mukaddes ev” anlamındaki “Beytülmakdis” olduğunda ittifak etmişlerdir. “Aksa” tabiri Filistin'in Mekke'ye olan uzaklığı sebebiyle kullanılmış, Filistin topraklarında yer alan bu mekân “Harem-i şerif” olarak anılmış, peygamberlerin yurdu olarak bilinen Mescid-i Aksâ tarih boyunca manevî yapısını ve sembolik değerini muhafaza etmiştir. İkinci olarak İsrailoğulları'na önemli nimetlerin verildiğini bildiren Yûnus sûresi doksan dördüncü âyette geçen ve “hoşlanılan yer”, “güzel ve övülmüş mekân”, “seçkin yer” anlamlarına gelen “*mübevee sıdk*” (مَبُوءًا صِدْقِي) tabiri üzerinde durulmuştur. Müfessirlerden bazıları tabirin “doğruluk meskenleri” anlamında Mısır, Şam ve Beytülmakdis'i nitelediğini söylerken, diğer bir kısmına göre ise “*mübevee sıdk*” ile kastedilen Ürdün ve Filistin topraklarıdır. Genel anlamda müfessirler tarafından Ürdün, Filistin, Şam, Beytülmakdis, Mısır, Yesrib çevresindeki mekânlara dair görüşler öne çıkmaktadır. Bu görüşler bağlamında “*mübevee sıdk*”

---

*Dr./ İlçe Müftüsü, Diyanet İşleri Başkanlığı Diyarbakır/Bismil İlçesi, epolatoglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6702-9332.

tabirinin Filistin coğrafyasını kapsayan geniş bir bölgeyi nitelediği hususu değerlendirilmiştir. Ayrıca âyet-i kerîme'nin siyak sibakından hareketle burada bahsedilen Yahudilerin Mûsâ (a.s.) zamanındaki Yahudiler olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada üçüncü kavram olarak Mâide sûresi yirmi birinci âyet-i kerime'de geçen "*el-ardu'l-mukaddese*" (الأرض المقدسة) tabiri değerlendirilmiş, Kur'an'da iki yerde geçen "*vâdi'l-mukaddese*" tabirinin de yakın anlamlı bir kavram olduğu hususuna dikkat çekilmiştir. Mukaddes toprakların Hz. Mûsâ'nın kavmini Firavun zulmünden kurtarmak için götürdüğü yer olan ve Mısır ile Şam arasında bulunan Tih çölü bölgesi olma ihtimalinin yanında; Şam, Filistin ve Ürdün topraklarının bir kısmı olma ihtimalleri değerlendirilmiştir. Ayrıca bu başlık altında İsrailoğulları'nın davranış biçimlerine ve karakteristik yapısına dikkat çekilmiştir. Burada elde edilen bulgu ve sonuçlara göre "*el-Mescidü'l-Aksâ*", "*mübevvee sıdk*" ve "*el-ardu'l-mukaddese*" tabirleri hakkında her ne kadar farklı görüşler olsa da, esasen bu tabirlerle kastedilen topraklar başta Kudüs ve Mescid-i Aksâ olmak üzere Filistin bölgesini de içine alan coğrafyanın tamamıdır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân-ı Kerîm, el-Mescidü'l-Aksâ, Mübevvee sıdk, el-Ardu'l-mukaddese.

Kudüs'ün İlk Fatihi: Ebu Ubeyde b. Cerrah (ö. 18/639)

Abdullah Recep KOYUNCU*

Öz

İslamiyet'ten önceki dönemlerde birçok din ve medeniyete ev sahipliği yapan Kudüs, İslam'la birlikte Müslümanlar için en önemli beldelerden biri haline gelmiştir. Özellikle bu şehirde bulunan Mescid-i Aksa bölgesi, Müslümanların ibadetlerinde yöneldikleri ilk kible olması ve Hz. Peygamberin mîraca buradan yükseldiğine inanılması sebebiyle Müslümanlar için ayrı bir öneme sahiptir. Ayrıca Hz. Peygamber Müslümanları Mescid-i Aksa ziyaretine teşvik etmiş ve bu alan içerisinde yapılacak ibadetlere ayrı bir ecir olacağını müjdelemiştir. Bu gibi özellikleri haiz olması nedeniyle Kudüs Müslümanlar için ilk fethedilecek yerler arasına bulunmuş, Müslümanlar bu kutsal beldeyi bir an önce fethedip İslam yurdu haline getirmeye gayret etmişlerdir. Hicrî 17 yılına gelindiğinde Hz. Ömer döneminde Kudüs fethedilmiştir. Kudüs'ün fethinde Hz. Ömer ordu komutanı olarak Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı (ö. 18/639) tayin etmiştir. Dolayısıyla Kudüs, Ebu Ubeyde komutasındaki ordu ile fethedilmiştir. Ebu Ubeyde sahabeden olup ilk müslümanlar arasında yer almıştır. İslam'a girdikten sonra Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmamış onun bulunduğu bütün önemli hadislerde hep yanında olmuştur. Bu çalışmada Kudüs fetih kumandanı olan Ebu Ubeyde'nin biyografisini konu edilecektir. Onun İslam'la şereflenmesi, müslüman olduktan sonraki dönemde İslam'a hizmetleri, ahlaki meziyetleri, Kudüs fethinde ordu kumandanı tayin edilmesi süreci, Kudüs'ün fethinden sonra yaşantısının nasıl devam ettiği gibi hususlar kaynaklar ışığında aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Sahabe, Ebu Ubeyde b. Cerrah, Mescid-i Aksâ, Fetih.

---

* Araştırma Görevlisi, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, abdullahrecepkoynucu@gmail.com, ORCID: 0009-0004-9257-3240.

Türkiye’de Filistin Konulu Sanat Tarihi Çalışmaları ve Hakkında Düşünceler

İsmail HACIAHMETOĞLU *

Öz

Türkiye de Filistin odaklı araştırmaların son elli yılda ciddi bir ivme kaydetmiş ve Dini, siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel tarihi hakkında da önemli sayıda çalışma yapılmıştır. Bunlar inceleme, saha çalışması, gezi sonuçları, raporlar, çeviriler, değerlendirmeler tarzında ele alınmıştır. Bu içerisinde Sanat Tarihi ilminin esas alındığı yayınların mevcudiyetinin ve konumunun bilinmesi zaruridir. Bu yönde hazırlanacak bir bibliyografik kılavuz, ilmi ve akademik araştırma yapacak olanlar için faydalı bir görev ifa edecektir. Bundan dolayı tebliğin konusu ve işlenişi bu yönde ehemmiyet kesbetmektedir. Böyle bir tetkikat Filistin’in esas alınacağı sanat tarihi çalışmalarında istikamet teşkil etmesi, eksikliklerin belirlenmesi, hangi konulara ağırlık verilmesi yönünde kanaat oluşturması bakımından da öneme sahiptir. İşlenecek mevzunun muhtevası, Türkiye’deki Filistin araştırmalarıdır. Konu, genelde Sanat Tarihi özelde ise mimari tarihi, nümismatik, el sanatları, epigrafi, mezar taşları, tezyinat gibi başlıklarla sınırlandırılmıştır. Filistin ve dâhilindeki şehirleri içeren anahtar kelimeler ile Kubbetü’s Sahra ve Mescidi Aksa konularının esas alındığı ilmi yayınlar gözden geçirildiğinde şimdilik istatistiki olarak şu vaziyetle karşılaşılmaktadır; 415 tez’den 8 tanesi, 1590 makale ve tebliğden 20 âdeti, 378 kitaptan 16’sı doğrudan sanat tarihi ile ilgilidir. Netice itibariyle, Filistinle ilgili Türkiye’deki neşriyat arasında Sanat Tarihi menşeli çalışmalar sayıca kifayetsiz kabul edilecek mahiyettedir. Yapılan çalışmalar da daha ziyade Kudüs’teki eserlere yöneliktir. Hâlbuki Filistin sadece Kudüsten ibaret değildir. Akka, Gazze, Yafa, Ramallah, vb daha birçok yerleşim ve mahalli bölgelerden müteşekkildir. Kudüs haricindeki diğer şehirlerle ilgili

---

*Öğretim Görevlisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk-İslâm Sanatları Tarihi Anabilim Dalı, ismail.haciahmetoglu@erdogan.edu.tr, ORCID: 6997-772X.

yayınlar da vardır lakin sayıca azdır. Sanat Tarihi tarzında müstakil yayınlar neredeyse yok gibidir. Makale ve bildiriler daha yaygındır. Araştırmalar genelde mimari eserlere yöneliktir. Bunu kitabeler, el sanatları, mezar taşları takip etmektedir. Tüm bu çalışmalar emek mahsulü, ufuk açıcı, yeni fikirler uyandırıcı mahiyette olmakla beraber Filistin coğrafyasının Sanat Tarihi perspektifini bilhassa Türk-İslâm evresinin genel hususiyetlerini tamamıyla ortaya koymak için tetkikatlar artırılmalıdır. Filistinle alakalı daha kapsamlı ve teferruatlı bilimsel eserler ortaya konmalıdır. Gerek sahadaki yapıların gerekse müzelerdeki malzemelerin kataloglaması, geniş yelpazede fotoğraflanması ve çeşitli perspektiften çizimleri yapılmalıdır. Böylelikle tarihi ve kültürel varlıkların tamamen veya kısmen tahrip olması durumunda tarihi eserlerin ihyasında bu verilerden istifade edilmesinde, bölgedeki siyasi, içtimai ve tarihsel tartışmalarda, Müslümanların ilmi anlamda güçlü deliller sunmasına da imkân tanıyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Sanat Tarihi, Mimari, Kudüs, Akka.

Humeynî ve Filistin Meselesi

Mustafa YÜCE*

Öz

Filistin ve Mescid-i Aksa, sadece kendi varlık alanını ifade etmekle kalmamakta, aynı zamanda İran dahil olmak üzere tüm İslam devletlerinin kaderini etkilemektedir. Nitekim İran İslam Devrimi'nin baş aktörü olan ve İslâm dünyasında ciddi yankı uyandıran Humeynî'nin Filistin ile ilgili birçok söylemi ve faaliyeti bulunmaktadır. Bu söylemlerin İran İslam Devrimi'ne giden süreci hızlandırdığı ve bir temel oluşturduğu gözlemlenmektedir. O, devrim gerçekleşmeden önce ve sonra Filistin davasına destek olunması gerektiğini vurgulamakta, devrimden sonra ise bizzat destekleyeceğini, Amerika ve İsrail'e karşı söylemleriyle dile getirmektedir. Bu anlamda hem dini hem siyasi lider olan Humeynî'nin İslâm ümmetinin kanayan yarası olan Filistin ve Mescid-i Aksa'ya bakışı, Şîî dünyada Filistin meselesinin ve Mescid-i Aksa'nın değerinin ortaya konulması açısından önemlidir. İran'da Humeynî'nin liderliğinde başlayan Filistin davası söylemi, pratikte nasıl bir yankı bulduğu konusunda tartışmalıdır. Her ne kadar Filistin ve Mescid-i Aksa üzerinden İslâm dünyasına birlik çağrısı yapıp Batı ve empyaralist güçler eleştirilse de Batı devletlerine özellikle Amerika ve İsrail'e karşı net bir adım atıldığını söylemek mümkün değildir. Zira Humeynî'nin İslâm Cumhuriyeti, devrimden itibaren sert söylemler yönelttiği Amerika ve İsrail ile gizli iş birliği iddialarının odağında yer almıştır. Bu çalışma, Humeynî'nin Filistin meselesine yaklaşımını incelemektedir. Humeyni gerek devrim öncesi gerekse devrim sonrası açıklamaları ve yazdıklarında Sünni dünyada var olabilmek ve devrim ihracı için Filistin meselesini araçsallaştırmış mıdır? Humeyni döneminde kurulan Devrim Muhafızları Kudüs Gücü'nün isim dışında Kudüs'le ne bağlantısı vardır? Bu bağlamda

---

*Araştırma Görevlisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, mustafa.yuce@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4535-4043.

bildirimizde özellikle Humeynî'nin ve onun var ettiği İran rejiminin Filistin meselesine dair söylemlerinin mezhebi kodları irdelenmeye çalışılacaktır. Bizzat Humeynî'nin söylem ve uygulamalarından hareketle Humeynî'nin devrime giden süreçte Filistin meselesini bir araç olarak kullandığı, devrimden sonra ise devrim ihracı için araçsallaştırdığı, bu sayede hem İran'da hem İslam coğrafyasında etkin bir rol üstlenmeye çalıştığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri, Şîa, Humeynî, Filistin, Mescid-i Aksâ

Müslüman Tarih Kaynaklarında Haçlıların Kudüs'e Girmesine İlişkin Tasvirler

Ferda DEMİR*

Öz

İbrahimî dinlerde kutsal kabul edilen Kudüs, Hz. Ömer döneminde fethedilmiştir(17/638). Emeviler döneminde yönetim merkezine yakın olması ve imar faaliyetleri, Kudüs ve çevresinin Müslüman coğrafyasında öne çıkmasını destekleyen etkenler olmuştur. Abbasiler döneminde yönetim merkezinin Bağdat'a geçmesi ile, siyasi ve idari işleyişten uzak kalan Kudüs ve çevresi, Abbasi halifelerinin ziyaretleri, destekleri ve yürütülen imar faaliyetleri ile önemini ve canlılığını korumuştur. Bu dönemde bölge, ticari ve ilmi açıdan Müslüman coğrafyasının önemli bir merkezlerinden biri olmuştur. Tolunoğulları'nın Filistin'de üstünlük sağlaması ile birlikte Kudüs, Mısır merkezli hanedanlar tarafından yönetildi. Türk hanedanları Tolunoğulları(254/868- 292/905), ardından gelen İhşîdiler (382/993/-969/359) tarafından yönetilen Filistin, Fatmi Devleti'nin Mısır'da üstünlük kurduğu dönemde Şii-İsmailîler tarafından yönetilmiştir. Fatmi Devleti'ne bağlı olduğu dönemde yaşanan kabile savaşları, Bizans baskısı ve devletin değişken seyreden iç siyaseti Filistin Bölgesi için olumsuzlukların başlıca nedenleri olurken, diğer yandan ilmi etkinlik ve imar faaliyetleri devam etmekteydi. Fatmi-Selçuklu mücadelesinin yaşandığı (463/1070-492/1099) Kudüs ve çevresinde, Haçlılar büyük bir yıkım yaparak üstünlük elde etmişlerdir. I. Haçlı Seferleri sırasında Kudüs ve çevresinin Haçlı hakimiyetine geçmesine ilişkin birtakım nedenlerden söz edilmiştir. Bu doğrultuda Fatımilerin, Biladü'ş-Şam'da ilerleyen Selçuklulara karşı Haçlıları destekledikleri ifade edilmiştir. Haçlıların Kudüs'e ulaşmasından kısa süre önce Kudüs'te üstünlük kuran (491/1098) Fatmi komutanı Efdal

---

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ferdademiraycan@gmail.com, ORCID: 0009-0009-3055-7794.

b. Bedr el-Cemâlî, Haçlıların bölgeye ulaşması (492/1099) üzerine olanakları ölçüsünde mukavemet göstermediği yönünde eleştirilmiştir. Efdal'in Haçlılara karşı Kudüs'e yürümek yerine, yirmi bin askeri ile birlikte Askalan'a yönelmesi bu doğrultuda ileri sürülen dikkat çeken bir önermedir. Selahaddin Eyyubî'nin gelişine kadar (583/1187) Kudüs ve çevresinin Haçlı yönetiminde kalmasının nedenlerine ilişkin yapılacak araştırma önemlidir. Bu bildiride, Kudüs'ün Haçlıların ele geçiş sürecinde, Fatımi Devleti'nin, bölgede etkin Sünni yönetimlerin ve Haçlıların siyasi ve askeri yaklaşımlarına ilişkin, Müslüman tarih kaynaklarındaki tasvirlerle yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: I. Haçlı Seferi, Kudüs, Fatımi Devleti, Abbasi Devleti, Efdal b. Bedr el-Cemâlî.

Kanûnî Süleyman Dönemi Kudüs Mimarisi

Gülşen SOYCAN*

Öz

1520 yılında babası Yavuz Sultan Selim'den saltanatı devralan I. Süleyman (1520-1566), hâkimiyeti altındaki topraklarda imar faaliyetlerini, iktidarı boyunca aralıksız sürdürür. Kuşkusuz bu faaliyetlerden en büyük payı, paytaht ve mukaddes mekânlar alır. Kanûnî dönemi mimari yapıları ve bu yapılar üzerindeki kitabeler dikkate alındığında, Kudüs'ün de Sultan'ın mamur etmeye özen gösterdiği şehirlerden biri olduğu anlaşılır. Nitekim Mescid-i Aksâ'nın restorasyonundan Kubbetü's-Sahra'nın çinilerle tezyinine, surların tamirinden su ihtiyacının karşılanmasına, Kudüs kalesinin onarımından zaviyelerin inşasına, Haseki Sultan İmareti'nden Bayram Çavuş Külliyesi'ne kadar şehirde yürütülen bir dizi inşa ve restorasyon çalışmaları da buna işaret eder. Yaklaşık 4 asırlık bir geçmişe sahip olan Osmanlı Kudüs'ünde en yoğun inşa faaliyetleri bu dönemde gerçekleşir. Bu duruma etki eden faktörlerden biri saltanat süresinin uzunluğu, diğeri ve en önemlisi ise Sultan Süleyman'ın Hazreti Süleyman'ın şehrine hizmet etme arzusudur. Öyle ki; kitâbelerde dahi kendisinden II. Süleymân olarak bahsedilir.

Yapılan literatür taraması ve saha çalışmasında Kudüs'te Sultan Süleyman dönemine ait birçok mimari yapı tespit edilmiştir. Bu çalışmada Kanûnî dönemde yapılan imar çalışmaları cami, çeşme ve zaviye gibi yapı türlerine göre tasnif edilerek detaylı bir şekilde incelenecek ve yapıların özellikleri, bezeme unsurları ve kitabeleri şehrin güncel fotoğrafları üzerinden anlatılacaktır. Ayrıca, bu yapıların kente sağladığı katkılar da kritik edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Kânûni Sultan Süleyman, Mimari Yapılar, Mescid-i Aksa, Kubbetü's-Sahra.

---

* Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, gulsen55soycan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0176-2069.

Ürdün Haşimi Krallığı'nın Filistin Konusundaki Tutumu Üzerine Bir İnceleme (1936-1950)

Gürkan KARABABA*

Öz

I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgiden sonra Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu'dan çekilmesiyle beraber bölgede kurulan devletlerden birisi olan Ürdün Haşimi Krallığı, 1921 yılında İngiliz mandası olarak Doğu Ürdün Emirliği adıyla kurulmuştur. 1946 yılında bağımsızlığına kavuşan Ürdün'ün, Filistin bölgesiyle tarihsel, sosyal ve kültürel birçok ortak değerde buluştuğu açıkça söylenebilir. Bu çalışmada Ürdün'ün Filistin meselesinde benimsendiği tutumun, bölgenin şekillenmesinde ve günümüze kadar devam eden sorunun tarihsel, politik ve sosyolojik yönlerinin aydınlatılmasında önemli olduğu ileri sürülmektedir. Çalışmada, Ürdün Kültür Bakanlığı tarafından devletin yüzüncü yılı münasebetiyle yayınlanan ve Filistin'in paylaşılması konusunda Ürdün, İngiltere ve Amerika'nın yayınlanan ve yayınlanmayan resmi vesikalarının merkeze alındığı "*Ürdün ve Filistin Meselesi: 1936-1950*" isimli çalışmanın incelenmesini ve konuya dair bazı varsayımların tutarlılığını sorgulamayı hedeflemektedir. Bu çalışma Ürdün-Filistin ilişkilerinin ortaya konulmasında, Ürdün'ün Filistin meselesine bakışını, Filistin taksiminde İngiliz, Amerikan ve Arap devletlerin benimsedikleri görüşün ve Ürdün halkının konuya yaklaşımlarını ortaya koymasından önem arz etmektedir. Araştırmanın ana kaynağı yukarıdaki zikredilen eser olsa da çalışmada, veri toplama ve analiz etme yöntemleri, ihtiyaç halinde ise diğer araştırma yöntem ve tekniklerinden faydalanılarak elde edilen sonuçlar metne yansıtılmıştır. Çalışmanın nihayetinde, Osmanlı sonrası kurulan Ürdün Devleti'nin Filistin ve Ürdün bölgelerini birleştirerek bir devlet kurmaya çalıştığı ve bu konuda başta İngilizler

---

* Doktora Öğrencisi, Ürdün Uluslararası İslami İlimler Üniversitesi, Lisansüstü Çalışmalar Enstitüsü, gurkankarababa@gmail.com, ORCID: 0009-0008-1344-3114

olmak üzere diğer devletleri ikna etmeye çalıştığı, Ürdün'ün bölgeye yoğun şekilde devam eden Yahudi göç hareketinin durdurulması konusunda İngiliz devletine ikazlarda bulunduğu, Kral I. Abdullah'ın Filistin meselesinin çözümünde aktif rol alarak Büyük Suriye Devleti'ni kurmak istediği ancak bunu başaramadığı ve bütün bu süreçte Ürdün ve Filistin halklarının dayanışma içinde olduğu gibi sonuçlara varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Filistin Meselesi, Ürdün, Ürdün-Filistin İlişkileri, I. Abdullah.

Batı Sinemasında Yahudi ve Hristiyan Teolojisinin Tanrı-Peygamber İlişkisi ve Kenan Diyarı Tasvirleri ile İlgili Bir Değerlendirme

İbrahim BOZKAYA*

Öz

Günümüzde hem endüstriyel bir araç hem de sanatsal bir faaliyet olan sinema sektörü, hâlihazırda batı merkezli bir tekelleşme sürecine girerken, küreselleşen dünyamızda da herkesin kolaylıkla ulaşip tüketebileceği bir hal almıştır. Bununla beraber batı sinema sektörünün; dünya çapında nerdeyse her kesimden izleyici yakalayabilme başarısı, kültürel ve sosyal farklılıklardan doğan birçok kutuplaşmış anlayışın birbirlerine sentezlenmesi veya bir anlayışın diğerini empoze etmesi gibi sorunların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Şüphesiz bu karşıt anlayışların önemli bir kısmını da inanç konuları oluşturmaktadır. Özellikle Yahudi ve Hristiyan kutsal metinlerinde bulunan ve birçok sinema filmine ilham veren peygamberlerin hayatları hakkındaki bahisler içeriği bakımından ilgi çekici, inanç konularının da merak uyandırıcı olmasının yanı sıra olay örgülerinin beyaz perdeye uyarlamaya uygun olması sebebiyle sektör için elverişli ve iktisadi bir enstrüman haline dönüşmüştür. Ancak beyaz perdeye uyarlanan bu yapımlar gerek kurgu konusunda eleştiriye açık olması gerekse yapımın bir bölgeye has olmadan küresel olarak pazarlanmaya çalışılması gibi bazı nedenlerden dolayı birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Öte yandan bu tarz yapımları aracı olarak kullanarak bazı siyasi ve ideolojik mesajlarını dikkat çekici bir şekilde ve perde arkasından insanlara dayatmak isteyenler için de son yıllarda sinema sektörü önemini daha da arttırmıştır. Yukarıdaki teorik zemin dikkate alınarak hazırlanan bu

---

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, bozkaya136@gmail.com, ORCID: 0009-0000-1479-1833.

tebliğde Batı'da Yahudi ve Hristiyan kültürüne dair sinema yapımlarında sunulan Tanrı ve peygamber inançları ile Kenan Diyarı'na dair tasavvurlar incelenecektir. Bu bağlamda Yahudi ve Hristiyan inançlarının sinemada nasıl temsil edildiği, tanrı-peygamber ilişkisinin nasıl anlatıldığı, bu temaların filmlerdeki karakter gelişimine etkisi ve izleyicinin bu temalarla karşılaştığında nasıl bir algıya sahip olduğu gibi konular, film analizleri aracılığıyla incelenerek ortaya konulacaktır. Ayrıca, Kenan Diyarı'nın sinemadaki tasvirleri, bu bölgeye özgü kültürel, tarihsel ve dini unsurların nasıl işlendiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sinema, İnanç, Yahudi, Hristiyan, Kenan

Kutsalın Kutsalla Yıkımı: III. Mabed Hareketi

Nesibe GÜNDÜZ *

Öz

Mabed merkezli bir din olarak tanımlanan Yahudilik, seçilmişlik öğretilerini destekler nitelikte gördükleri kutsalın teklifine evrilen görüşlerini, mabetlerine de yansıtmuşlardır. Bütün ırkların içinden onların ırkı bütün kutsalların içinden onların kutsalı değerli görülmüş ve geri kalanlar yok sayılmıştır. Babil sürgünü ile temelleri atılan ve MS 70 yılında Süleyman Mabedinin yıkılması ile Yahudi diasporasında miras olarak kalacak bir "Mesih Öğretisi" geliştirilmiştir. Yahudilerin bekledikleri altın çağı inşa edecek Mesih aynı zamanda III. Mabed'i de yapacak ve krallığını yeniden kuracaktır. 20. Yüzyıl'ın başlarına kadar pasif bir şekilde beklenen Mesih bu tarihten sonra farklı Yahudi gruplarının aksiyona geçmesi ile farklı bir boyut kazanmıştır. Siyonizm'in etkisi, siyasi ve finansal desteği ile büyük hızla gelişen ve büyüyen bu gruplar etkisi altındaki Yahudiler ile Yahudiliğin altın çağını inşa etmeye başlamışlardır. Bu grupların en önemlilerinden biri ise etki alanı en fazla olan gruplardan III. Mabed Hareketi'dir. Tevrat'ta bulunan vaatleri yerine getirmek için çalışan bu hareketin görünür ilk eylemleri El Halil Camii'nin büyük kısmının sinagog yapılmasındaki etkilerdir. Günümüzde Yahudi Kutsal Mabedinin yeniden inşası için gerekli bütün koşulları hazırlamak için çalışan grup, bölgede yaşayan bütün halklar için büyük tehlike arz etmekte ve Ortadoğu'nun Yahudiler tarafından yakın Çağ'da yeniden şekillendirileceğine inanmakta ve bu inancın fiiliyata geçmesi için ön hazırlıklarını yapmaktadır. Maddi ve manevi bir hazırlık sürecinde olan III. Mabed Hareketi Yeşeya ve Mişna gibi Yahudi Kutsal Metinlerinin gelecek tasvirlerini, III. Mabed'in özellikleri gibi çalışmalarını referans almakta Rabbilerin destekleri ile çalışmalarını hem dünyevi ve siyasi bir zemine hem de

---

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, nesibekizilboga@gmail.com, ORCID: 0009-0006-5230-557X.

kutsal bir zemine oturtmaktadırlar. Yapacağımız çalışmanın amacı da bu hareketin kendi kutsal ideası için başka kutsalları yıkan faaliyetlerini, Ortadoğu ve dünya halkları için ne kadar yıkım dolu bir dünya tasavvur ettiklerini tartışıp. Hem Kur'an hem de Yahudi kutsal metinleri ile desteklenecek çalışmamız ile güncel olayları okuma ve yorumlayabilme amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Mabed, Kudüs, Kutsal, III. Mabed Hareketi.

Filistin’de Yaşananların Anlaşılmasında Kültür, Sanat ve Edebiyatın Rolü

Nurgül ÖZER*

Mustafa GÖREGEN†

Öz

Filistin; dili, dini ya da uyruğu fark etmeksizin dünyanın her yerinden vicdan sahibi her insanın, acısını paylaştığı bir ülkedir. Dünyanın gözü önünde, pervasızca yapılan ve yaklaşık yarım asırdır süren işgallerin boyutları son günlerde gittikçe artmaktadır. Tüm bu kaos içerisinde belki de hiç akla gelmemekte; Filistin’de kültürel bir hayat var mı, varsa nasıl ve öncüleri kimlerdir? Oysa bu mücadelenin anlatılması ve dünyaya duyurulmasında sanatın ve edebiyatın payı yadsınamaz bir gerçektir. İsrail’in tüm sansür politikasına ve engellemelerine rağmen bazen ayağa kalkışı bir şiir ateşlemiş bazen bir fotoğraf karesi bazen direnişin sembolü bir çizim bazen yazılan bir metin, yüzyıllardır Batı’nın oryantalist tavrılarına ve sözlerine muhteşem bir cevap olmuş. Filistin halkı edebiyatı ve sanatı ile topraklarına sahip çıkarken topraklarını aşarak vicdanlara ulaşmanın yolunu bir şekilde bulmuştur. Çalışmamızda Filistin topraklarındaki, edebiyat, müzik, resim (grafiti vb.), fotoğrafçılık ve sinema gibi kültürel faaliyetlerden örnekler vererek bahsedeceğiz. Bu bağlamda, 40 bine yakın çizimiyle tanınan ve bu çizimlerin hiçbirisinde silah figürü olmayan Naci el Ali ve Filistin direnişini bir çocuğun gözünden yansıtmaya çalıştığı çizimi Hanzala’sının ardından Filistin edebiyatını ortaya koyan belki de ilk yazar olan Gassan Kanafani’den söz edeceğiz. Bununla birlikte Mahmut Derviş - ki o okuduğu şiir dolayısıyla ilk kez gözüne alındığında 12 yaşındaydı - ve şiirlerinin akabinde yalnız Filistin’in değil belki de Arap dünyasının ilk kadın şairi Fedva Tukan’dan, Filistinli ünlü yönetmen Nevres Ebu Salih’ten,

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, nurgul.oz3r@gmail.com, ORCID: 0009-0000-7624-3816.

† Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, mustafagoregen@karabuk.edu.tr , ORCID: 0000-0003-2546-2810.

yine Filistin'in en önemli şair ve yazarlarından İbrahim Nasrallah'tan, Joubran kardeşler ve nağmelerinden, Filistin'in doğal güzelliklerini dünyaya tanıtmaya çalışan fotoğraf sanatçısı Hasan er Rimavi'den yine "Bazen bir fotoğraf bir savaşı bitirebilir" düşüncesiyle yola çıkan Filistinli fotoğraf muhabiri Hosam Salem'den ve Filistin'in işgal öncesi tarihine resimleriyle ışık tutan ressam Şihab Kavasimi'den bahsetmeye çalışacağız. Çalışmamızın amacı hem Filistin'de kültürel hayatı bir nebze olsun tanıtmak hem de Filistin'de yaşananların dünyaya aktarılma biçimini edebiyat ve sanat çerçevesinde ortaya koymaktır.

Anahtar Kelime: Filistin, İsrail, Edebiyat, Sanat, Hanzala.

Osmanlı'nın Son Dönemi ve Birinci Dünya Savaşı Sonrası Filistin'in Durumu

Salih KILIÇKAYA*

Öz

Araplar ve Yahudiler köken itibari ile soylarını Hz. İbrahim'e dayandıran iki millettir. Hz. İbrahim'in iki oğlu vardır. Birisi ilk eşi olan Sare'den olan İshak, ikincisi ise Sare'nin cariyesi olan Hacer'den olan İsmail. İshak'ın soyundan Yahudiler gelirken İsmail'in soyundan ise Araplar gelmektedir. Bu da Araplarla Yahudilerin yakın akrabalık bağlarını ortaya koyarken aynı zamanda da Yahudilerin zihninin arka planında bulunan Filistin'de de uyguladıkları politikalarda sıkça gördüğümüz kendilerini üstün görmelerinin bir yönünü de ortaya koymaktadır ki o da şudur: İkimiz de Hz. İbrahim'in soyundan gelmiş olsak da biz hür eşinden gelen bir milletiz siz de bizim annemizin cariyesinin soyundan gelen bir milletsiniz. Bundan dolayı da siz ancak bizim hizmetçimiz kölemiz statüsünde olan bir toplumsunuz. Kudüs ve Filistin bölgesi etrafında gelişen Arap-İsrail ilişkilerinde Yahudilerin zihin dünyasında hep bu alt yapı yatmaktadır. İnsanlık tarihinin en önemli olaylarına sahne olan ve en kutsal yerlerinden birisi olan Kudüs ve Filistin bölgesi ekseninde gelişen olayları bütün zikrettiğimiz tarihsel süreç açısından ele almak makalemizin amacı da değildir sınırlarını da fazlasıyla aşmaktadır. Yukarıda değindiğimiz gibi Arap İsrail ilişkilerinin etnik kökenleri olsa da dini açıdan da aynı bölgenin kutsallığı ve Kuran'da Yahudilerin lanetli bir kavim olarak adlandırılması ve tarihsel süreç içerisinde yaşanan olaylar Arap İsrail meselesine paralel olarak Yahudilik ve İslamiyet açısından da bir mesele haline gelmiştir. Biz de bu uzun tarihi ilişkilerin ve olayların arasından Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde siyonizmin kurucusu Teodor Herzl'in sultan 2. Abdulhamit'ten toprak istemesinden başlayarak 1. Dünya savaşının sonunda bölgede

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami Araştırmalar Enstitüsü, salih52.sk@gmail.com, ORCID: 0009-0003-7718-9948.

kurulan İngiliz mandası ve bu dönemlerde Yahudi yerleşimleri ve toprak satışlarını ele aldık.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Filistin, Osmanlı İmparatorluğu, Kudüs, İsrail.

Müslüman Kimliğinin İnşasında Merkezi Mekânlar: Mescid-i Aksâ ve Mescid-i Harâm Örnekleri

Sevim YARARLI*

Öz

Din, kutsal ve mekân; insanın varoluşunu ve kimliğini anlamlandırma sürecinde en etkili unsurlardandır. “Coğrafya kaderdir” sözü de insanın mekanla olan kopmaz bağınu vurgulamaktadır. Bir mekâna kutsallık atfedilmesi durumunda ise mekân, sadece bir kimliği inşa etmekle yetinmez aynı zamanda medeniyetlerin ve insanlık tarihinin oluşumuna da katkı sunar. Mekânın kutsallığı ise bireyler tarafından değil din ile belirlenmektedir. İnsanın kutsal mekâna yönelişi ise aynı zamanda kişiye bir yön, bilinç ve hedef de tahsil eder. Bu açıdan bakıldığı vakit kutsala yöneliş, kutsal ile temas bir varoluş biçimidir. Ayrıca insanın kutsalla kurduğu temas medeniyetlerin ve dinlerin varlık sahasında ortaya çıkmasının en önemli etkenlerindedir. Kutsal ve mekân ile ilişkili olan “kible” Müslüman kimliğinin ve İslam Medeniyetinin oluşum sürecinin en mühim unsurlardandır. İslam’ın Hz. Muhammed (sav) ile ortaya çıktığı yıllarda Müslümanların kible olarak Mescid-i Aksâ’ya yönelerek ibadet etmeleri ve kiblenin değişerek Mescid-i Harâm’a yüzlerini dönmeleri, Mescid-i Aksâ’nın ve Mescid-i Harâm’ın Müslüman kimliği inşasının ayrılmaz parçaları olduklarını gösterir. Kible tahvilinin Medine’de Yahudilerin yaşadığı bir coğrafyada ve Yahudilerin gözü önünde gerçekleşmesi yine hicretin böyle bir mekâna yapılması günümüz Müslümanlarına bir bilinç ve hedef sunma açısından da önemlidir. Bu bilincin tomurcuklanmasını ve Müslümanların bakışını belirli bir hedefe ve mekâna odaklanmasını sağlayan olaylardan biri de Miraç’tır. Miraç, Mekke ile Kudüs arasında kopmaz bir bağ oluştururken mekânın bir kimliğin oluşumuna katkısını gösteren İslam tarihindeki en önemli hadiselerdendir. Yahudiler ile Müslümanlar arasında yaşanan ilk

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, sevimyararli@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8204-7379.

temaslar Medine’de gerçekleştiğinden dolayı Medine, inanç tarihi açısından önemli bir yerde durmaktadır. Bu sebeple biz bu çalışmamızda kible değişiminin Yahudilerin yaşadığı bir coğrafya olan Medine’de gerçekleşmesinin arka planını irdelerken kible tahvilinin İslam Medeniyetinin oluşumuna ve Müslümanca bir kimliğin inşasına olan katkısını da göstermeye gayret edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Mescid-i Aksâ, Kible, Kutsal, Miraç, Medine Yahudileri.

Günümüz Kudüs ve Çevresinde İslam Mezhepleri Üzerine Bir Değerlendirme

Sümeyye AYKUT*

Öz

Kutsal bir mekân olan Kudüs, dünya ve ülkemiz genelinde gündemdeki önemini her daim korumaktadır. İslam tarihi ve kültürün de önemli bir yer işgal eden Kudüs birçok araştırma, yazı, şiir ve esere konu olmuştur. Asrı Saâdetten itibaren Müslümanların ilk kiblesi Kur'an'ı Kerim'de bereketli bir belde olarak anılması ve peygamberler şehri olması vesilesiyle Müslümanlar Kudüs şehrine olağan üstü değer vermiş kimi kaynaklar ise Kâbe ve Mescid-i Nebevî ile birlikte Kudüs'ü kutsal mekanlar içerisine dahil etmişlerdir. Dolayısıyla Kudüs, birçok din ve mezhebin yanı sıra özellikle semavi dinlere mensup insanların buluşma noktası olmuştur. Mezhepler, aynı dine sahip insanlar arasındaki farklı düşünce biçimlerini temsil eden beşerî oluşumlardır. Tarih boyunca Kudüs ve çevresi diğer coğrafyalara nispetle çok daha yoğun din, mezhep, felsefe ve düşünce çeşitliliğine ev sahipliği yapmıştır; Zerdüştlük, Mazdeklik, Yahudilik, Hristiyanlık, Maniheizm ve onların mezhepleri ayrıca muhtelif felsefi cereyanlar, anılan coğrafya da temsil edilen gruplardandır. Kudüs'ün mezhepsel dokusunun teferruatıyla tetkiki yapılmadan şehrin tarihi ve aktüel yapısının anlaşılması mümkün değildir. Hicri birinci asırda Haricilik ardından Mürcie mezhebi ile islâm inanç mezhepleri kurulmaya başladı. İkinci asırda Mu'tezile ve Şia gibi mezheplerin ortaya çıkması ve onların ortaya attığı düşüncelere karşı olan mezhep ehli sünnet adıyla isimlendirildi. Hicri üçüncü asıra gelindiği zaman mezhepsel çeşitlilik daha da çoğalarak anılan mezhepler farklı kollara ayrılmaya devam etmiştir. Hicri dört ve beşinci asır ana islâm inanç mezheplerinin fikirlerinin kurumsallaştığı dönem kabul edilebilir. Bu tarihten itibaren günümüze kadar bazı islâm mezhepleri tarih

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, aykt.smy25@gmail.com. ORCID: 0009-0000-9528-498X.

sahnesinden silinirken diğer bazıları muhtelif alt kollarla değişim ve dönüşümlerini sürdürerek günümüze kadar ulaşmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Kudüs, İslam, Mezhep, İnanç.

Filistinli Bir Akademisyen ve Şehadeti; Rifat El- Ar'îr

Zeyneb YILDIZ*

Öz

Rifat el-'Ar'îr, Filistin için çeşitli mücadeleler vermiş, bu konuda eserler yazmış ve bu uğurda 7 Aralık 2023 tarihinde şehit edilmiş bir akademisyendir. Şiirinde "Eğer ölmeliysem ben, sen yaşamalısın benim hikayemi anlatmak için..." ifadeleri ile Rifat el-'Ar'îr, Filistin davasını ve bu dizelerin insanlığa yüklediği sorumluluğu anlatmıştır. Şehadetiyle, bir davanın bitişine değil bir uyanışa vesile olmayı amaçlayan Filistinli akademisyen, bizlere de yaşamımıza anlam katmak için bir yol haritası çizmektedir. İsrail'in özellikle akademisyenleri hedef alması, aralık ayının sadece ilk haftasında önemli iki akademisyeni şehit etmesi bilginin gücünün yadsınamaz gerçeğidir. Bir akademisyen olma yolunda ilerlerken, önemli mücadeleler vermiş, önemli işler başarmış bu akademisyenin hayatını anlatarak yaptığı başarılarla sahip çıkmak, onu konuşmak bizim görevimizdir. Bu bildiride Rifat el- Ar'îr'in hayatı incelenecek olup eserleri hakkında bilgi verilecektir. Kurucularından olduğu "We are not numbers" inisiyatifinden bahsederek şehadetini ve şehadeti öncesi konuşmalarını derleyeceğiz. Bu bildirideki amacımız; son sözlerinde, akademisyen olduğunu ve sahip olduğu tek silahın tahta kalemi olduğunu ifade eden Rifat el- Ar'îr'in hayatını anlatmak ve bu vesile ile kalemine sahip çıkmaktır. Bir akademisyenin ölümünün, ortaya koyduğu eserlerini ve çalışmalarını sonlandırmayacağını, aksine hayatta kalanlar için daima bir aydınlanış olacağını çalışmamızda Rifat el-'Ar'îr'in hayatının örnekliğiyle ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Akademisyen, Rifat el- Ar'îr, Şehadet, Mücadele.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, zeynebgursoy@hotmail.com, ORCID: 0009-0002-0983-9518.

الحرب السيمائية: قراءة في عناوين العدوان الصهيوني على فلسطين

إدريس مقبول*

ملخص:

تسعى الورقة إلى معالجة الطبيعة السيمائية والرمزية لشعارات العدوان الإسرائيلي على فلسطين، وذلك من خلال إعادة قراءة هذه العناوين التي تم انتقاؤها بعناية فائقة من قبل العقل الصهيوني (عملية الرصاص المصبوب_ السيوف الحديدية_ عامود السحاب_ الجرف الصامد_ حارس الأسوار_ الفجر الصادق)، سوف نحاول قراءتها بآليات تحليل الخطاب وبمعمونة المنهج التاويلي الذي نستهدف من ورائه إلى كشف الأبعاد التوراتية لهذه الحروب على الأقل في السنوات الأخيرة، كما نستهدف تعرية البنية التحتية للخطاب الصهيوني في تشييده لترسانة الاختراق التلمودي إعلاميا وسياسيا.

كلمات مفتاحية: السيمائية، الحرب، تحليل الخطاب، الصهيونية، التلمود.

---

*أستاذ دكتور، مدير مركز ابن غازي للأبحاث والدراسات الإستراتيجية، makboul_driss@yahoo.fr
<https://orcid.org/0000-0002-5220-5441>

الواقع الاقتصادي للريف الفلسطيني منطقته القدس أنموذجاً

خالد الخطيب*

ملخص:

تعالج الورقة الوضع المعيشي لأبناء القدس حيث سوف يتم التحدّث عن الوضع الاقتصادي لأبناء هذه المنطقة وسوف يتم التحدّث عن دور الحواجز العسكريه، وسوف يتمّ التحدّث عن قطاع زيت الزيتون ومعوّقات قطف الزيتون لوجود المستثمرين، و هجمات المستوطنين اليهود على فلاحي القدس إبان موسم قطف زيتون، ودور المرأة الفلسطينية في تأمين متطلبات الحياه المعيشيه من أكل ودواء والعمل على دعم الاقتصاد المنزلي، أي زراعة الخضروات وتربية الماشيه في فناء المنازل فكما هو معروف منطقه السكن فيالريف الفلسطيني نوعا ما غير مسكونه فيكون المواطن يملك بيتا من خمسون متر ولكن على دونم من الارض، ومن هنا المرأة الفلسطينية تزرع هذه الأرض.

الكلمات المفتاحية: الحواجز العسكريه الإسرائيليّة، قطاع الزيتون، الحياه اليوميّه، المواطن الفلسطيني.

*أستاذ دكتور، مدير مركز رماح، الأردن، Khalidk_51@hotmail.com

القضية الفلسطينية ومركزيتها في الدبلوماسية الجزائرية من الثورة الى طوفان الأقصى

بوحنية قوي*

ارتبط التعاطي الدبلوماسي الجزائري مع القضية الفلسطينية باعتبارها قضية مركزية منذ الحقبة الثورية التي عرفتها الجزائر وصولا الى مرحلة الاستقلال وما تلاها من مرحلة بناء الدولة الحديثة، لقد لعبت الجزائر دورا مهما في دعم القضية الفلسطينية سواء من خلال الدعم المالي والدبلوماسي أو من خلال مساندتها في المحافل الدولية والإقليمية وصولا الى مرحلة إعلان الدولة الفلسطينية في الجزائر وانتهاء بجمع الفرقاء الفلسطينيين في قمة عرفت بقمة لمّ الشمل والتي شملت 13 فصيلا فلسطينيا من توجهات ورؤى متباينة، في هذه الورقة نحاول معالجة الإشكالية، كيف تجلت محورية القضية الفلسطينية في السياسة الخارجية الجزائرية؟ سنحاول الإجابة على الإشكالية وفق المخطط التالي، أهمية القضية الفلسطينية في السياسة الخارجية الجزائرية- خلال الثورة، فلسطين في الوجدان السياسي والدبلوماسي خلال مرحلة بناء الدولة، موقف السياسة الرسمية الجزائرية من اتفاقيات السلام وإعادة التلاحم الفلسطيني الفلسطيني، قمة لمّ الشمل الفلسطينية نوفمبر 2023 وفاق المصالحة، الجزائر وموقفها من الحق الفلسطيني من خلال تداعيات معركة طوفان الأقصى.

الكلمات المفتاحية: فلسطين، الجزائر، الدبلوماسية، الثورة، طوفان الأقصى.

---

*أستاذ دكتور، جامعة ورقلة، كلية الحقوق والعلوم السياسية، bouhania2000@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-4694-8692>

الواقع السكاني في دولة فلسطين في ظل الاحتلال

عبد القادر لطرش*

ملخص:

فرض الاحتلال على الفلسطينيين واقعا سكانيًا منفردا و لعل ما يميّز هذا الواقع السكاني هو تعدّد الفئات القانونية والإدارية للفلسطينيين ليجمع السكان الفلسطينيون بين من يعيشون في دولة فلسطين التاريخية و من يعيشون في الشتات، و تشمل فئة الفلسطينيين الذين يعيشون داخل دولة فلسطين التاريخية بين من يتوزعون فيما بين مدن أو جيوب سكانية متباعدة و لا تسمح بتنقل الأفراد فيما بينها. يضاف إلى هذا ارتفاع نسبة اللاجئين فيما بين الفلسطينيين الذين يعيشون في دولة فلسطين التاريخية و دول الجوار العربي، فما هي أهم الخصائص السكانية للفلسطينيين؟ هل يوجد تباين في البنية الديموغرافية للفلسطينيين حسب مكان توزّعهم؟ أم أنّ للفلسطينيين سلوكا ديموغرافيا متجانسا من حيث الإنجاب، حجم الاسرة، التركيبة العمرية و النوعية، الاطلاق...؟

الكلمات المفتاحية: فلسطين التاريخية، البنية الديموغرافية، الإنجاب، الشتات

---

*أكاديمي مختص بقضايا الديموغرافيا والهجرة، قطر، ablatre@yahoo.fr

التقاء الديني والعلماني في المشروع الصهيوني في فلسطين

بدران بن لحسن*

الملخص:

يعد المشروع الصهيوني في فلسطين مشروعاً متفرداً من بين أنواع المشاريع الاستعمارية الحديثة؛ فهو من جهة امتداد للاستعمار الاستيطاني الأوروبي في إفريقيا وآسيا بداية من القرن التاسع عشر إلى النصف الثاني من القرن العشرين، يقوم على التوسع والعنصرية والامبريالية الغربية في مقولاتها وخطتها، كما يقوم على دعم عربي بريطاني أولاً ثم أمريكي وأوروبي بعد ذلك، مما يجعله مشروعاً علمانياً يهدف على إقامة وطن قومي لليهود في فلسطين، ولكنه من جهة أخرى يقوم في فلسفته ورؤيته على التراث الديني اليهودي والمسيحي الإنجيلي الذي يستثمر الأساطير الدينية الكتابية في البحث عن شرعية هذا المشروع الاستيطاني، وإعطائه بعداً دينياً، بالرغم من أن القوى الغربية التي انشأت الكيان الصهيوني قوى علمانية ترى أن لا دخل للدين في بناء الدول وممارسة السياسة، وتهدف هذه الورقة على تحليل التقاء العامل العلماني بالعامل الديني في قيام المشروع الصهيوني في فلسطين وكيف يمثل هذا الالتقاء نقطة قوة أسهمت في تأسيس هذا الكيان، ولكن في الوقت نفسه تمثل نقطة ضعفه ومقدمة لتفككه، وذلك من خلال تحليل هاذين العاملين، مستخدمين منهج تحليل المحتوى لبعض النصوص الديني والعلمانية التي تشير إلى ذلك.

الكلمات المفتاحية: فلسطين، الصهيونية، العلماني، الديني، الجذور.

*أستاذ مشارك، جامعة قطر، مركز ابن خلدون للعلوم الإنسانية، bbenlahcene@qu.edu.qa

<https://orcid.org/0000-0002-9742-2108>

فلسطين بين سرديتي الاحتلال والتحرير

أحمد زيغمي*

ملخص:

تتعدد جوانب التوظيف الايديولوجي للسرديات التاريخية الكبرى، وتهتم السرديات المؤسسة للاحتلال الصهيوني للأراضي الفلسطينية باضفاء الشرعية على وقائع السيطرة العسكرية والتوسع الاستيطاني اللامحدود على كل ما كان الى وقت قريب ضمن الممتلكات التليدة للحوزة الاسلامية الصريحة ممثلة في اخر سلاطين بني عثمان، بينما تعجز المجتمعات المسلمة حتى اليوم عن بناء سردية ايجابية متماسكة حول فلسطين غير سرديتين؛ مستمدة إحداهما من جبرية دينية، ترجئ فكاف فلسطين الى نزول المسيح عليه السلام، وسردية اخرى دفاعية تسهب في تشريح فصول المظلمة الفلسطينية الكبرى التي عرفها شعب عربي على يد الآلة الكولونيالية الغربية؛ فهل يمكن الآن الركون الى هاتين السرديتين في بناء خطاب تحرري يواكب ويسند القضية الاسلامية الاولى منذ ما يقرب من قرن من الزمن؟ اذا كانت السرديات الصهيونية سرديات تتصل بالبنية النصية للاسفار الخمسة وبالنصوص التوراتية؛ فهي متمحورة حول مرتكزات ثلاثة في نظرنا الا وهي: 1. المرتكز العرقي، 2. المرتكز الجغرافي، 3. المرتكز التاويلي لطبيعة العلاقة بين الارض والعرق، وهو ما يحتم ان تجابه تلك السردية مجابهة تقوم على مرتكزات مضادة ومناهضة للمركز حول العرق بوصفه تمييزا عنصريا مؤسسا لضرب عنيف من النازية في زمن يزعم انه زمن مابعد حدائي، ومناهضة للمركز الجغرافي بمركز روعي يجعل الجغرافيا محلا للنهوض بامانة الاستخلاف التي كلف الله بها الاتباع الخالص للانبياء وحرم منها الذين حاربوا الانبياء ونبذوا التكليف الالهي بحمل امانة تبليغ كلمة التوحيد، ومناهضة المرتكز التاويلي بمركز انثروبولوجي يبين كيف استطاعت المرويات الكبرى ربط الجغرافيا بالانباء وبالوظيفة معا، وليس بالاصطفاء العرقي فقط، إن مهمة بحثية اكيدة تنتظرنا اليوم تتمثل في انضاج جهد ثقافي واسع يؤسس لسردية اخرى حول فلسطين نقدمها للاجيال الصاعدة بوصفها وقودا صلبا لايديولوجيا التحرير التي تنسف ايديولوجيا الاستغلال والاستيطان القائمة على سردية ارض الميعاد.

الكلمات المفتاحية: فلسطين، التحرير، السرديات، الاحتلال، المجابهة

*أستاذ مشارك، جامعة ورقلة، كلية العلوم الإنسانية و الاجتماعية، شعبة الفلسفة، a.zighmi@yahoo.fr

ابن الهائم ومنهجه في بيان غريب القرآن

حمدي كايا*

ملخص:

اهتم علماء فلسطين القدماء بالقرآن الكريم تلاوة وتفسيراً وبيانا لغريبه، ومن علمائهم البارزين ابن النقيب (ت698هـ) مؤلف التفسير الضخم، المسمى بـ (التحرير والتحرير لأقوال أئمة التفسير في معاني كلام السميع البصير)، وأبو شامة المقدسي (ت665هـ) مؤلف الكتاب المشهور، المسمى بـ (المرشد الوجيز إلى علوم تتعلق بالكتاب العزيز)، والحكري المقرئ (ت781هـ) مصنف كتاب (النجوم الزاهرة في السبعة المتواترة)، وابن الهائم المصري ثم المقدسي (ت815هـ) مؤلف كتاب (التبيان في تفسير غريب القرآن)، وهذا الأخير هو موضوع هذه المقالة، وسيكون في محثين كبيرين: الأول- أتناول فيه ترجمة وافية لابن الهائم (ت815هـ) العالم الموسوعي، الذي له أكثر من أربعين كتاباً في علوم مختلفة، والذي نذر حياته لخدمة دينه بطرق مختلفة؛ بالتأليف تارة، وبالموعظة الحسنة تارة ثانية، وبالتدريس وتكوين جيل من العلماء تارة ثالثة. الثاني- أتناول فيه منهج ابن الهائم (ت815هـ) في كتابه (التبيان في تفسير غريب القرآن)، الذي ألفه حاشية على كتاب (غريب القرآن) المسمى بـ (نزهة القلوب) للسجستاني (ت330هـ)، هذا، وقد انتهج علماء غريب القرآن في ترتيب الألفاظ، التي اختاروها نهجين رئيسيين، وهما: الأول- وفق ترتيب الآيات في المصحف؛ وذلك مثل: مجاز القرآن لأبي عبيدة (ت210هـ)، وتفسير غريب القرآن لابن قتيبة (ت276هـ)، وغريب القرآن لعبد الله بن يحيى بن المبارك (ت237هـ)، والتبيان في تفسير غريب القرآن لابن الهائم (ت815هـ) الثاني- حسب الترتيب الهجائي، مثل: المفردات في غريب القرآن للراغب الأصفهاني (ت505هـ)، وقد اتبع ابن الهائم (ت815هـ) النهج الأول، وزاد كثيراً من الألفاظ على الكتاب الأصل (نزهة القلوب)، وتنوعت الألفاظ لتشمل كثيراً من العلوم الإسلامية واللغوية، كالفقه، وعلم اللغة، والنحو، والصرف، والبلاغة، والتاريخ، وعلم الكلام، والفلسفة، والمنطق، وهذا ما سأوضحه تفصيلاً .

*أستاذ مساعد، جامعة غيرسون، كلية الإلهيات، قسم اللغة العربية
ORCID: 0000-0001-5337-4899 ،hamdy.bakhit@giresun.edu.tr ،

الكلمات المفتاحية: ابنهائم، الغريب، التفسير، القرآن، البيان.

جهود الشيخ يوسف القرضاوي في القضية الفلسطينية وموقفه وفتواه نحوها

محمد أمين ناز*

ملخص:

إن المشكلة اليهودية من أعوص المشكلات إذ هي مشكلة معقدة مزمنة على طول التاريخ الإنساني، وإن الخطر اليهودي في عصرنا الحاضر من أخطر الأشياء التي تهدد الأمة الإسلامية كاملة، إذ اليهود وخاصة الصهاينة أعداء الناس عامة والإسلام خاصة على مر التاريخ وقد نبه القرآن الكريم والسنة النبوية بهذه العداوة ومساوئ أخلاقهم، لذا كان من الضروري للمسلم وحتى للناس جملة أن يتعرف على صفاتهم كمعرفة الحق وكنمائه، ونقض العهود، والخيانة، والإفساد في الأرض، وحرصهم على إيقاد الحروب، وقتل الأنبياء والرسل، وقتل خيرة الناس من العلماء والدعاة الى الحق، وليس الحق بالباطل، وقسوة القلوب، وأكلهم أموال الناس بالباطل، والحسد إلخ فلا تعد ولا تحصى. هذا، والقضية الفلسطينية هي قضية إسلامية يعنى بها كل المسلمين في كل أنحاء العالم، والصراع على أرضها المقدسة المباركة مع الصهاينة المحتلين هو صراع عقدي يتعلق بكل مكلف مسلم. وفي ظل هذه الحقائق نرى أن الجهاد باللسان والقلم لا يقل أهمية عن الجهاد بالسيف والسلاح؛ لان العدو المغتصب قد شوش عقول أبناء المسلمين ولبسوا الحق بالباطل في أذهانهم فلم تعد هذه القضية -ولا هذا العدو -واضحة في عندهم وعند الناس عامة، ومن هنا قد قام علماء الأمة الإسلامية بأمور عديدة اتجاه هذا العدو الصهيوني المحتل وكثرت الكتب التي تتحدث عنه وعن قضية فلسطينية لتوعية المسلم خاصة والعالم عامة. ومن أبرز هذه العلماء في عصرنا الحاضر؛ هو العالم الجليل الشيخ الدكتور يوسف القرضاوي. إذ ارتبط الشيخ بقضية فلسطين منذ بواكير شبابه، كما يشير إلى ذلك في كتابه -ابن القرية والكتاب.. ملامح سيرة ومسيرة- فيقول: "كانت قضية فلسطين من قديم، أولى القضايا التي تشغل فكري وقلبي، ومنذ دخلت المعهد الديني في طنطا 1940م"، واعتنى بهذه القضية في كتبه العديدة كـ"القدس قضية كل مسلم" و(درس النكبة الثانية.. لماذا انهزمنا وكيف ننتصر)؟ وشارك الشيخ في المؤتمرات والفعاليات الدولية الخاصة بهذه القضية، وكانت فتاوى الشيخ هي المرجع الأساس

*أستاذ مساعد، جامعة إغدير، كلية الإلهيات، قسم الفقه و أصوله، meminnas@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-4815-9446

في كفاح الشباب الفلسطيني وجهادهم. وله خطبا عديدة في دعم هذه القضية ونصرتها، وقصائد شعرية حولها، وفتاوى تتعلق بها. وهو "الرافض للتطبيع مع الكيان الصهيوني بكل صوره وكافة أشكاله، داعيا إلى وجوب مقاطعته سياسيا واجتماعيا واقتصاديا وثقافيا" وقد بين القرضاوي موقفه المبدئي "إننا في هذه الصخائف نريد أن ننبه الغافلين، أن نوقظ النائمين، أن نذكر الناسين، أن نشجع الخائفين، أن نُثبت المترددين، أن نكشف الخائنين، أن نشد على أيدي المجاهدين،... إن القدس ليست للفلسطينيين وحدهم،... وإنما هي لكل مسلم أيا كان موقعه في مشرق الأرض أو مغربها، في شمالها وجنوبها، حاكما كان أو محكوما، متعلما أو أميًّا، غنيا أو فقيرا، رجلا أو امرأة، كل على قدر مُكنته واستطاعته." ويرى بأنه "لا يحل لأحد أن يتنازل عنها، ولا بد من الدعم المادي والسياسي والمعنوي والإعلامي. والقرضاوي خلال عمره - ما يقارب 100 عامًا-، ما كان بعيدا يوما عن هذه القضية رغم تقدّمه في السن ومرضه واعتقاله والضغط عليه في كل مراحل حياته فمع وفاته ليس بالخطأ أن نقول بأن هذه القضية خسرت أحد أبرز العلماء الداعمين لها، وبناء على ما تقدم قد أتت هذه الدراسة لتتناول جهود الشيخ يوسف القرضاوي وموقفه، وفتواه حولها وذلك مستعينا بالمناهج العلمية التي يتناسب مع الغرض السابق كالمنهج الاستقرائي، والوصفي، والتحليلي استمدادا من كتبه وخطبه العديدة.

الكلمات المفتاحية: فلسطين، القدس، يوسف القرضاوي، موقف، فتوى.

Can a Muslim Narration of Pre-Islamic History of Palestine be Established?

Abdullah Ömer*

Abstract

This paper explores the problematic nature of narratives regarding the history of Palestine in the pre-Islamic era. The narratives on this subject in the Muslim world of today suffer from a lack of clarity in their methodological approach. Writings on the pre-Islamic History of Palestine in the Muslim world can be divided into two main schools: the first is heavily influenced by the Biblical narrative, considering the bible the primary and sole reference for presenting the history of Palestine and Jerusalem before Islam. This school tends to neglect providing any explanation for the contradictions between the Biblical narrative and logical reasoning, as well as the results of research and archaeological excavations. The second school, on the other hand, is entirely opposing, attempting to liberate itself from the constraints of the Biblical narrative, only to neutralize the Islamic view of the prophets of the Children of Israel. This school adopts its narrative based on pure archaeological excavations that do not offer a clear religious interpretation of the history of Palestine before Islam. Consequently, it encounters the dilemma of contradicting Islamic religious texts, leading to distorting, diverting, or even rejecting the religious text due to its inconsistency with its interpretation of archaeological findings. This paper examines attempts to write a coherent Muslim narrative of the pre-Islamic history of Palestine. It seeks to understand the challenges of these various attempts and the reasons behind these challenges. Additionally, the paper proposes solutions to the challenges of Muslim narratives about the history of Palestine, Jerusalem and the Al-Aqsa Mosque before Islam. The paper

---

*Asst. Prof., İstanbul 29 Mayıs University Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, amomar@29mayis.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-9891-9992.

studies how to interpret the discovered archaeological excavations, while simultaneously taking into account the Islamic perspective on the Children of Israel and their relationship with this region, within the framework of their connection to Islam, in an objective manner.

Keywords: Palestine, Jerusalem, al-Aqsa Mosque, Children of Israel, Bible.

القدس في ذاكرة الأمة بين الدين والسياسة

محمد سالم الصعيدي*

الحمد لله والصلاة والسلام على سيدنا رسول الله سيدنا محمد بن عبد الله وبعد؛ هذا بحث موسوم بـ (القدس في ذاكرة الأمة بين الدين والسياسة وقد قمت بتقسيمه المقدمة وتمهيد عن معنى القدس ومكانة بيت المقدس في تصور ومنظور أهل اللغة، ثم ولجت إلى البحث من خلال خمسة مباحث، أولها يدور حول القدس منذ البعثة النبوية، وحتى نهاية عصر بني أمية يعرض لبعض القضايا التاريخية المتعلقة ببيت المقدس في تلك الحقبة، وتحليلها سياسياً، ولعل على رأسها قضية الوثيقة العمرية، وما ترتب عليها من نتائج من أهمها شيوع الأمن والتعريف بعظمة تلك الحضارة الإنسانية، كما تعرض الباحث في هذا المبحث المسجد قبة الصخرة وأهميته التاريخية والسياسي، أما المبحث الثاني فكان الحديث فيه عن جهود دولة بني العباس في بيت المقدس ومنطقة القدس الشريف ولعل على رأسهم ما فعله المأمون وغيره من خلفاء الدولة العباسية، ثم المبحث الثالث خصص للحديث عن الدولة الفاطمية وجهودها في خدمة القدس كنوع من الغطاء السياسي لتلك الدولة المخالفة لمنهج الجمع أو السواد الأعظم من اتباع الدولة الإسلامية وأبناءها ! ثم المبحث الرابع، وكان الحديث فيه عن القدس في عهد بني أيوب، وما فعله صلاح الدين، مثل تحرير البيت المقدس، وإعادة هيئته وكرامته من يد العابثين في صورة تعيد للأذهان ما فعله الفاروق عمر بن الخطاب، ثم المبحث الأخير عن القدس في عصر سلاطين المماليك، يتبعها خاتمة بأهم النتائج والتوصيات، ولعل هذا البحث الذي يدور عن أهمية القدس، وأثرها في العملية السياسية، يوضح للقارئ سر التكاليف على تلك البقعة المباركة التي يظن البعض ويعتقد أنها أرض الموعد وأنها الجنة الموعودة فيحاربون لأجلها محاولين طمس تاريخها وتغيير معالمها وتدمير هويتها، لكن يأبى أهلها الأشاوس المغاوير أحفاد الفاروق وصلاح الدين إلا الدفاع عنها، فهي أرض الخير والسلام، أرض التين والزيتون أرض النماء والبركة والطهر، سنظل إسلامية مسالمة أبية قوية عصية على أي عدوان أو طغيان مهما طال الزمان وتكالبت قوى الشر عليها، وصدق الله إذا يقول " فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَبْتَغِي النَّاسَ فَيَمُكُّتْ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ (الرعد ١٧) والله أسأل أن يجعل هذا العمل متقبلاً خالصاً لوجهه الكريم.

الكلمات المفتاحية: القدس- بيت المقدس- الشريف - فلسطين - مصر- عبد الملك بن مروان.

*دكتور، عضو هيئة التدريس بالجامع الأزهر الأنور، abosalem20102010@gmail.com

فلسطين في الشعر الجزائري

محمود بن راس*

ملخص:

تعدّ القضية الفلسطينية قضية مركزية في الوجدان و الواقع الجزائري على كل الأصعدة الشعبية و النخبوية و السياسة بشكل خاص، و تشترك هذه المكونات الثلاثة في تصوّرها تجاه هذه القضية على أنها قضية تقرير مصير و تصفية استعمار لا تقبل التجزئة و لا تقبل النقاش الذي يمارس على الصعيد السياسي، و قد يكون سبب هذا الحضور الوجداني للقضية الفلسطينية هو اشتراك الشعبين الجزائري و الفلسطيني في نفس ظروف الاستعمار و الإضطهاد و الظلم و التقتيل و التهجير، فإن كانت القضية الجزائرية قد تمّ حلها بالكفاح و النضال بالدم و الحبر، فإن الجزائري باختلاف موقعه يؤمن بحلّ القضية الفلسطينية كما حلت القضية الجزائرية، و رغم كآبة الموقف و فجاعة مشاهد العدوان الصهيوني اليوم إلا أنّ الجزائري يعيش بنفس التفاؤل و الإيمان تجاه مستقبل القضية الفلسطينية العادل و الحقّ، هذه الروح و الرؤية انعكست بشكل واضح في كتابات الشعراء الجزائريين بمختلف توجهاتهم و أساليبهم، في هذه الورقة سنحاول تسليط الضوء على تناول الشعراء الجزائريين للقضية الفلسطينية محاولا إبراز المميّزات الموضوعية و الفنيّة لهذه الكتابات.

الكلمات المفتاحية: فلسطين، الجزائر، الثورة، الإستعمار، القضية.

*أستاذ مساعد، جامعة غيرسون، كلية الإلهيات، قسم اللغة العربية، benasmahmoud@yahoo.fr
<https://orcid.org/0000-0002-1731-8387>

إستراتيجية المسلمين في فتح القدس

عمر البايلي*

ملخص

إنّ التاريخ البشري على أرض فلسطين قديم قدم الإنسان نفسه على وجه الأرض، وتحتل هذه الأراضي مكانة مرموقة من النواحي الدينية والاستراتيجية والاقتصادية والثقافية. فقد كانت هذه الأرض المقدّسة مسقط رأس العديد من الأنبياء، وكانت محطاً لهجرات وزيارات العديد منهم، كما شهدت نزول الكتب المقدّسة في ربوعها. لقد وصفت هذه المنطقة بالبركة والقدسية في الكتب السماوية، وكما تمّ في القرآن الكريم تقديس الذين يقومون بخدمة بيت المقدس. وبفضل موقعها الفريد على محور ومفترق طرق التجارة البحرية والبرية العالمية في قلب البحر الأبيض المتوسط، احتلت فلسطين مكانة استثنائية عالمية. وإن هذه الخصائص الحيوية لفلسطين، جعلتها تشهد أكبر تداخلات النفوذ والصراعات في التاريخ. وإنه ليدرك من ينظر في تاريخ المنطقة جلياً وبلا أدنى شك، أنّ مطمح السيطرة على هذه الأراضي المقدسة، كانت ضمن الأهداف الاستراتيجية لكل الدول التي حكمت في المنطقة. و تظلّ مسألة الاستيلاء على هذه الأراضي -التي تعاقبت عليها أيدي كثيرة خلال التاريخ- والاستراتيجيات التي أدت إلى هذا الاستيلاء ذات أهمية حيوية حتى الوقت الحالي. سيتمّ التركيز في هذه الورقة على أهمية أراضي فلسطين من النواحي الدينية والاستراتيجية. وكما سيتمّ تسليط الضوء على الخطوات العسكرية والسياسية التي اتخذها النبي محمد صلى الله عليه وسلم تجاه فتح الشام وفي مقدمتها بيت المقدس بدءاً من صلح الحديبية ومروراً بمعركة مؤتة وغزوة تبوك وجيش أسامة، وتنفيذ أبي بكر وعمر رضي الله عنهما لاستراتيجية النبي صلى الله عليه وسلم والهدف الذي رسمه لمن يخلفه. وسيتمّ تناول انتصار صلاح الدين الأيوبي على تدابير الصليبيين للحفاظ على القدس، ومساهمة نور الدين الزنكي في تهيئة الظروف لهذا الفتح. وكما سيتمّ التطرق على استراتيجية الدولة العثمانية في الفترة اللاحقة، وسيتمّ التأكيد على أهمية التحرك وفقاً لاستراتيجية محددة لتحقيق أهداف المسلمين على المدى القريب والمتوسط والبعيد في استعادة فلسطين والمسجد الأقصى في المستقبل.

كلمات مفتاحية: فلسطين، الرسول صلى الله عليه وسلم، صلاح الدين، الفتح، استراتيجية.

* أستاذ مساعد، جامعة مرمرة، كلية الإلهيات، قسم التاريخ، 4154-0000-0003-<https://orcid.org/0000-0003-4154-0003>
148X.omer.elbeyli@marmara.edu.tr

الوقع النفسيا العنف الحربي عند متابعة الفظائع ضدّ الإنسانيّة

عائدة فرحات*

ملخص

قال رسول الإسلام عليه الصلاة والسلام: {من رأى منكم منكراً فليغيره بيده، فإن لم يستطع فبلسانه، فإن لم يستطع فبقلبه، و ذلك أضعف الإيمان}. من الواجب أن يحافظ الإنسان على مكانته على هذه الأرض، فانه عزّ و جلّ نصبه خليفته و وقر فيه كلّ المدارك حتّى يحسن إدارتها و مسيرتها، فخيريّة الأمة الإسلاميّة ترتبط ارتباطاً وثيقاً بدعوتها للحقّ و محاربتها للباطل لتكون {خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ}، لذلك يجب إنكار المنكر باليد أوّلاً لمن استطاع ذلك، فإن عجز فباللسان والتصريح به علناً، فإن عجز عن إبداء الإنكار فعلاً و قولاً جاز انكاره بالقلب و هذا واجب على كلّ إنسان لأنّها مسألة شعوريّة لا يُتصوّر العجز عن فعلها. و اليوم و نحن نعيش الهجوم اللانساني على "فلسطين" نجد أنفسنا نتأرجح بين هذه المراتب الثلاث، كما نجد أنفسنا مرتبطين بأداء هذه الأمانة و إلا سيكون مألنا كمال بني إسرائيل (المائدة: 78-79)، لذلك يجب أن نسعى إلى "الأمر بالمعروف و النهي عن المنكر" و حماية الهوية العربيّة من الأعداء لضمان بقاء الأمة العربيّة. في الحقيقة تعمّدتُ عدم متابعة ما يجري على أرض فلسطين لأنّ الصور المرئيّة البشعة تتجاوز التجربة الإنسانيّة المعتادة، خاصّة و أننا بعيدون عن الصراع لا نمتلك القدرة على المساعدة الفعلية، و هذا يزيد في حالة الاكتئاب و التوتر و القلق. فهل في عدم متابعة الأحداث المؤلمة في دولة فلسطين و مساندتهم ولو مرئياً يُعدّ نوعاً من الانتكاسة، كما قال علي بن أبي طالب {رضي الله عنه} "الجهاد بقلوبكم، فمتى لم يعرف قلبه المعروف و ينكر قلبه المنكر انتكس"؟

الكلمات المفتاحية: دولة فلسطين، حماية الهوية العربيّة، مساندة المرئيّة، الوقع النفسي، الإنسانيّة

*دكتوراهالمعهد التطبيقي للدراسات العليا EPHE، السوربون، باريس، aida.sorbonne@yahoo.fr

فلسطينُ في عُيونِ الشعراءِ السُّوريِّينِ المعاصرينِ دراسةٌ أدبيَّةٌ

قتيبة الإبراهيم*

الملخَّصُ

يهدفُ هذا البحثُ إلى تسليطِ الضَّوءِ على عُروبةِ فلسطينِ وقُدسيتها عند المسلمين، فضلاً عن إبرازِ دورِ الشعراءِ السُّوريِّينِ في العصرِ الحديثِ من القضيةِ الفلسطينيةِ، وكيفَ استلَّوا أعلامهم دفاعاً عن هذه القضيةِ العربيَّةِ المصيريَّةِ لذا فقد اتَّخذَ البحثُ المنهجَ التَّاريخيَّ للتطرُّقِ إلى الحديثِ عن فلسطينِ قبلَ المحنةِ، فضلاً عن المنهجِ الوصفيِّ التَّحليليِّ لتسليطِ الضَّوءِ على نماذجٍ من قصائدِ الشعراءِ السُّوريِّينِ الذينَ تبنَّوا الدِّفاعَ عن القضيةِ الفلسطينيَّةِ وتحليلِ قصائدهم والتعرُّفِ من خلالها على الأحداثِ التي حَدَّتْ بهم إلى قولها. وقد قامَ البحثُ على مقدِّمةٍ ومبحثينِ وخاتمةٍ، تناولَ المبحثُ الأوَّلُ الحديثَ عن فلسطينِ قبلَ المحنةِ؛ وذلكَ وفقَ عددٍ من المطالبِ وهي التعرُّفُ على تاريخِ فلسطينِ، ومساحتها، وحدودها، وعُروبتها، وقُدسيتها. في حينَ تضمَّنَ المبحثُ الثَّاني الحديثَ عن فلسطينِ في عُيونِ الشعراءِ السُّوريِّينِ المعاصرينِ، وذلكَ من خلالِ التَّطرُّقِ إلى بعضِ الشعراءِ الذينَ كتبوا قصائدَ في القضيةِ الفلسطينيَّةِ موضِّحينَ فيها أطماعَ الحلفاءِ في تقسيمِ الشَّامِ، وتخاذُلَ الحكَّامِ في الدِّفاعِ عنها، وتصويرَ مأساةِ الفلسطينيينِ ومعاناةِ النُّزوحِ واللُّجوءِ، إضافةً إلى تصويرِ بعضهم بوارقِ الأملِ بالخلاصِ من العدوِّ في المستقبلِ القريبِ. ثمَّ خلَّصَ البحثُ إلى عددٍ من النَّتائجِ التي وضَّحتَ أنَّ فلسطينَ أرضٌ عربيَّةٌ، ومهبطُ الدِّياناتِ، وأنَّ الشعراءَ السُّوريِّينِ لم يتوانوا في الدِّفاعِ عنها بأقلامهم الحرَّةِ التي لا يملكونَ سواها، إذ جعلوا من كلماتهم منبراً ليسمعوا بها مَنْ كانَ بهم صَمَمٌ، ولكن لا حياةَ لِمَنْ تنادي.

الكلمات المفتاحية: اللُّغة العربيَّةُ والبلاغةُ، الشعرُ، الشعراءُ السُّوريُّون، العصر الحديث، فلسطين.

* معيد، جامعة دولموبينار، كلية العلوم الإسلامية، قسم اللغة العربية، kutaibaal.ibrahim@dpu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1852-4032>